

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚАРО ИСЛОМ ТАДҚИҚОТ МАРКАЗИ

МУҲАММАД НУРУЛЛОҲ САЙДО
АЛ-ЖАЗАРИЙ

ТАСАВВУФ
СЫРЛАРИ
1

Тошкент
«МОВАРОУННАҲР»
2000

Мутаржимлар:
Баҳриддин УМРЗОҚ
Абдумурод ТИЛАВ

Масъул муҳаррир:
Фалсафа фанлари доктори
Маҳмудхўжа НУРИТДИНОВ

Тақризчилар:
проф. Нажмиддин КОМИЛОВ
Муҳаммад Латиф ЖУМАН
Анвар ТУРСУН

Муҳаррирлар:
Филология фанлари номзоди
Баҳодир КАРИМ
Филология фанлари номзоди
Сайфиддин РАФИДДИНОВ

Ношир:
Муҳаммад СОБИР

Тартибловчи муҳаррир:
Ёқуб УМАР

Компьютерда терувчи:
Раҳима КАРИМЖОН қизи

Босмахонага 8.05.2000 й.да топширилди. Қоғоз бичими 84x108 1/32.
Офсет босма усули. 6,25 босма тобоқ. Адади 2000 нусха. 24-сонли
букюртма.

“OFSET-PRINT” босмахонаси.
Тошкент, Қирққиз, 10,

© “Сумайро”

Покланиш илми

Шариат фақат зоҳирий расму русум эмас. Шундай деб ўйлаганлар хато қиладилар. Шариат илми инсон ботини, руҳий оламини ҳам қамраб олади. Шариатнинг зоҳири илми фикҳ (илми қол) бўлганидек, унинг ботини тасаввуф – илми ҳолдир.

Абдумурод Тилав ва Баҳриддин Умурзоқ таржимасидаги мазкур китобда ҳазрат шайх Муҳаммад Нуруллоҳ ал-Жазарий Қуръони карим ва Ҳадиси шарифнинг жавҳари тасаввуф эканлигини исботлайди.

Шариатда илм, амал ва ихлос асосдир. Илм – Аллоҳнинг илми, амал – Аллоҳ йўлидаги солиҳ ва эзгу ишлар, ихлос – Аллоҳнинг якка-ягоналигига имон келтириш, Унинг розилигини қозониш – бу айни тасаввуфдир.

Муаллиф керакли ўринда муҳокама ва исбот-далил билан, керакли жойда насиҳат ва ўғит билан бу муддаони ойдинлаштирган. Ал-Жазарий Ислом динини юксак маърифат ва пок ахлоқ дини деб атайди.

Юксак маърифат ва пок ахлоқ! Бу иккаласи қўшилса, инсон мартабалари ошаверади, ҳам бу дунё, ҳам у дунёда азиз бўлади.

“Ислом бир қўлида моддани, иккинчи қўлида маънони, бир қўлида дунёни, иккинчисида охиратни, бир қўлида илм ва ақл, бошқасида қалб ва Ҳаққа боғлиқликни тутиб туради”, деб ёзади муаллиф.

Айни ҳақиқатни ифодалаган фикр бу. Мана шу жиҳатдан “Тасаввуф сирлари” бир фойдали асардир. У маърифатимизга маърифат қўшади. Нафсни тарбиялаб, камолот касб этишимизда кўмаклашади. Бундай китоблар Исломни сиёсатлаштирувчи, гаразгўй, манфаатпараст кимсаларга қарши курашда қўлимизда қуроқ бўлади. Зеро улар буни биладилар ва тасаввуфга тиш-тирноқлари билан қаршидирлар. Тасаввуф диннинг моҳияти ва маърифатини ифодалаб, ҳар қандай гаразгўй оқимлардан юқори туради, уларнинг ниятларига зарба беради.

Китобда шайхлик сифатлари, мурид одоби ва бурчлари, байъат, муомала ва суҳбат, шайх ва мурид орасида вужудга келадиган руҳий маънавий яқинлик – ўзига хос муҳаббат ҳақида тоза ва қимматли маълумотлар бор. Муридда шаклланиши керак бўлган нажиб фазилатлар (вазминлик, тавозе, саховат, гўзал хулқ), комил мусулмон одамнинг ўттизта сифати хусусидаги ўлмас фикрлар баён этилган.

Нажмиддин КОМИЛОВ,
филология фанлари доктори, профессор.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим

Тасаввуф нима?

Неъматларига уйғун, лутф-карамларига ярашадиган ҳамду сано оламларнинг Рабби Аллоҳга (ж.ж.) хосдир. Саййидул Мурсалийн Жаноби пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) ва Ул зоти муборакнинг бутун оила ва асҳобларига салот ва саломлар бўлсин.

Эй иршод талабида бўлиб, ҳақиқат ва саодат излаётган азиз қардошим! Аллоҳ таоло сенга ҳам, бизларга ҳам Ўзи севиб рози бўладиган амалларни насиби рўзи айласин. Омин!

Мен тасаввуфни, инсоннинг маънавий оламини ислоҳ этадиган, бузилган қалбларни муолажаси учун энг таъсирли бўлган, инсонни ҳақиқатлар атрофига тўплайдиган ўта фойдали ва ўзича мустақил бир илм ўлароқ кўраман.

Ҳадиси шарифга асосланган тасаввуфни олимлар Куръоннинг асроридан истинбот (бир сўз ё ишдан яширин бир маъно чиқармоқ, зимнан очиқ бўлмай, билвосита англамоқ) этган, орифлар Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) нурли йўлларида олганлар.

Тасаввуф инсон ва инсонийлик устида баҳс юрилади. Исломнинг бош ғояси ва асосини тушунтириб беради. Кишига унинг ўз нафси борасидаги энг зарур маълумотларни, бошқа инсонлар билан муносабатларидаги энг муҳим ижтимоий одобни, банда билан Рабби орасидаги боғланишда унга фойда ва зарар берадиган нарсаларни ўргатиш орқали Исломнинг моҳиятини англатади. Шунга асосан бир томондан фикҳ илмига, бошқа жиҳатдан тиббиёт илмига ўхшайди. Зеро, илоҳий ҳукмларни қалбга баён этишда фикҳ илмини эсга солади. Шу билан бирга руҳий бурҳонларни баён этиб, лозим бўлган дорилар ва энг муҳим чора-тадбирларни тавсия қилиб, маъсият пардалари ила қопланган хаста нафс-

ларни даволайди ва ҳақли равишда қалбий ёхуд нафсоний тиббиёт номини олади. Бу илм шунинг учун ҳам ТАСАВВУФ дея номланган. Зеро, бу калима тазкия (айбдан оқлаш, оқлаш) ва тасфия (софлаштириш, поклаш) маъносидадир. Шу ҳақиқат сабабли ҳар бир киши тасаввуфий ҳаётдан кўп миқдорда насибасини олиши керак, деб ўйлайман.

Ҳа, тасаввуфий ҳаёт ўз далиллари, амалий тажрибалари билан ҳиссан ва маънан комил бир ҳаётдир. Бунга шак-шубҳа йўқ. Зеро, ёмон ахлоқ ва олчоқ феълларни Ислом нури остида яхши бир ахлоққа, гузал фазилатларга ўзгартиришда ТАСАВВУФ энг яхши васила ва энг асосий тадбирдир. Фақат, таассуфки, ҳаётларига тадбиқ этмаган, тажрибада кўрмаган ва масаланинг ички моҳиятидан воқиф бўлмаган одамлар уни англамайдилар. „Сўфий“ сўзини эшитганларида, оддий бир нарсани тахаййул этиб, дарвишнамо ҳар кимга сўфий дейилади, дея ўйлайдилар. Тадқиқ этмаганлари учун, тасаввуф лисонида сўфий калимаси инсоний фазилатлар-ла безалган комил инсонларга нисбатан қўлланилишини билмаслар. Инсонларнинг аксарияти эса, биргина суннатга амал қилган кишини „сўфий“ деб билиб янглишмоқдалар. Ҳолбуки, салафларимизда сўфий калимаси, имомларнинг энг буюқларига, энг комил инсонларга берилган исм эди. Чунончи, бу ердаги бир жохил, у ердаги улуғ кишилар билан баробар кўрилмоқда, жаҳолат туфайли чегара бузилмоқда. Субҳаналлоҳ, нақадар катта ифтиро (тўқилган ёлғон) бу!

Ҳа, истилоҳлар ва машҳур исмларнинг ҳақиқатлар олдида жинойтлари мавжуддир. Бу жинойтларнинг ҳар соҳада узун афсоналари бор. Инчинун, шубҳалар ундан пайдо бўлди, мазҳаблар унинг ичида вужудга келди. Агар кейинчалик ўртага чиққан бу истилоҳларни бир ёнга қўйиб, эскилар қулай ва оддий ифодалар билан тушунтирган ҳақиқатларга юз бурсак, тугунлар ечилади қолади...

Энг машҳур ва жуда кенг ёйилган истилоҳлардан бири ТАСАВВУФ калимасидир. Бу калиманинг

манбаси ҳар доим тадқиқ қилинди. Хўш, бу сўз қандай келиб чикди? Жун маъносидаги „суф“данми, порлоқлик маъносидаги „сафо“данми, йўқса ҳикмат маъносидаги „софия“данми? Қачон пайдо бўлди? Бу саволларга Китоб ва суннатдан аниқ бир жавоб топа олмаймиз, албатта. Аммо бу истилоҳни бир томонга қўйиб Китоб ва суннатга қараганимизда Қуръон диннинг ва нубувватнинг асосларидан бирини улуглаганига ва у ҳақда „тазкия“ лафзи ила баҳс юритаётганлигига гувоҳ бўламиз. Айни чоғда бу асосни Расули Аъзам (с.а.в.) бажариб, мукаммаллаштиражаклари тўрт асос орасида зикр этадилар. Аввало, Қуръони азимушшаъндаги оятларга қулоқ тутайлик:

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

«У (Аллоҳ) омиёлар (яъни аҳли китоб бўлмаган илмсиз кишилар) орасига ўзларидан бўлган, уларга (Қуръон) оятларини тиловат қиладиган, уларни (ширк ва жаҳолатдан) поклайдиган ҳамда уларга Китоб – Қуръон ва Ҳикмат – Ҳадисни ўргатадиган бир пайғамбарни (яъни Муҳаммад алайҳиссаломни) юборган зотдир. Шак-шубҳасиз, улар (ўзларига пайғамбар келишидан) илгари очиқ залолатда эдилар» (Жумъа,2).

Бу руқн нафсларни тазкия этиш, уни фазилатлар ила безатиб разолат ва олчоқликдан қутқаришдир.

Пайғамбарлик лисонининг ҳам Ислом ва имон устидаги бир даражани мақтаганлиги ва унга ЭҲ-СОН дея ном берганлигини кўрамиз. Бу даража мутлоқ бир имон ва ҳузур шаклидирки, унга етишмоқ учун саъй-ҳаракат қилиш ва бу хусусда гўёки мусобақага киришиш керак. Эҳсоннинг нима экан-

лиги Расулуллоҳдан (с.а.в.) сўралганда, Ул зот шундай марҳамат қилдилар:

الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَهُوَ يَرَاكَ

„Эҳсон, Аллоҳни кўриб тургандай ибодат қилишингдир. Сен нақадар Аллоҳни кўрмасанг ҳамки, У сени кўради“ (Саҳиҳи Бухорий, Мух., Тажриди сариҳ таржимаси, 1-жилд, 58-бет).

Сўфийлар Аллоҳ расулининг (с.а.в.) сўйлаганидан бошқа нарсани сўйлаган эмас. Улар истилоҳларни ўзгартирдилар, холос. Бу ўзгартириш ва махсус истилоҳларни қўллашнинг тагида сирларни авом халқдан муҳофаза этиш ҳикмати яшириниб ётибди. Ваҳоланки, тасаввуфдан узоқ ва сўфийларнинг ибораларини тушунмаган олимлар уларни танқид қиладилар. Бу каби танқидлар эса, тасаввуфнинг инжа илмларини идрок эта олмаган ноқис ақлларни намойиш этади, холос. Бинобарин, фақат ва фақат Аллоҳ (ж.ж.) ризолиги учун ҳақиқатларнинг устидаги пардаларни кўтармоқ, ёпинчиклар остидаги жавҳарларни чиқармоқ истадим. Мақсуд ва илтимосим шулки, сўфий қардошларим билан бошқа биродарлар ҳақиқат устида бирлашсинлар, инод (қайсар)ликни ташлашсин, ҳақиқат этагини тутсин, токи, „Инсон билганининг дўстидир“ сўзига айлансин.

Бу ишни амалга ошира туриб ўқидимки:

﴿لَا تَرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا﴾

„Сизлардан (бу ишимиз учун) бирон мукофот ва миннатдорчилик истамасмиз – кутмасмиз“ (Инсон, 9).

Аллоҳим, ҳақ қайси томонда бўлса, бизни ўша томонга бошла ва унга эргашмоқликни насиб айла. Биз изоҳга киришамиз ва фақатгина Сендан ёрдам сўраймиз.

Эй иршод талабидаги қардош ва эй масъуд талаба, Аллоҳ (ж.ж.) сени ҳам, бизни ҳам иршод этсин.

Ҳаққа ва ҳақиқатга қовуштирсин. Омин! Комил инсоннинг зоҳир ва ботин, қалб ва қолип (руҳ ва жасад) каби икки хил кўриниши бўлгани каби, комил диннинг ҳам шариат ва тариқатдан иборат икки жиҳати бор.

Фақиҳлар шариатда зоҳирий ҳукмлар истинбот этиб чиқарганларидек, мутасаввифлар ҳам қалбнинг амалларидан ҳукм чиқарадилар. Бинобарин, тасаввуф фикҳнинг зоҳирдаги вазифасини қалбларда ифода этади.

Яъни, намоз, рўза ва бошқа ибодатларнинг фикҳда ташқи кўриниши ва унга боғлиқ ҳукмлари бўлганидек, тасаввуфда ҳам Аллоҳнинг (ж.ж.) кўркуви, тавозе, ихлос, самимият ва Аллоҳни (ж.ж.) қалб билан эслаш бор. Чунончи бу намознинг асл ғояси ҳамдир.

Аллоҳ таоло Қуръони каримда:

﴿ اَقِمِ الصَّلَاةَ لِدِكْرِي ﴾

«Мени эслаш учун намоз ўқи!» (Тоҳо, 14) дея марҳамат қилган. Ушбу оятнинг ботиний ҳукм ва тафсилоти эса, таъбир жоиз бўлса „ботиний фикҳ“ дейшимиз мумкин бўлган илмда (яъни тасаввуф илмида – тарж.) мавжуддир.

Зоҳирий амалларда маълум вақт еб-ичишдан ўзни тийиш рўза бўлса, малакиёт сифатларига эришиш учун таъқиқланган ёмон амаллардан ўзини четга олиш, шахватни кесиш, ҳайвоний майлларни инсон руҳидан олиб ташланишига ботиний рўза дейилади.

Шариатнинг рад этиб бўлмайдиган бир қолипи ва мезони борки, улар шариат устунлари саналади. Шунга ўхшаш, шаръий амаллар ҳам чин ихлос ва хайрли ният билан адо этилмаса, уларнинг Аллоҳ даргоҳида мақбул бўлиши гумон. Сарвари олам шундай марҳамат қилганлар:

أَنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

„Амалларга, ниятларга кўра ажр-мукофот берилади“ (Нававий. Ҳадиси арбаъин, 1-ҳадис).

Демак, имон-этикод талаблари асосида қилинаётган амалларнинг мақбулияти ботиний ва қалб амали бўлган ниятга боғлиқ экан...

Қалб ва ботиннинг тарбияси учун керакли бўлган ботиний фикҳ илми (тасаввуф) бадан ва аъзоларнинг амаллари учун зарур бўлган зохирий фикҳ илми, ҳукмлари кабидир.

Тасаввуфий ҳукмларнинг аҳамияти ва моҳияти Қуръон ва Ҳадисдаги амр ва кўрсатмаларда ўз ифодасини топган. Қуръони каримда шундай оят келади:

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

«У ҚУНда на молу давлат ва на бола-чақа фойда бермас, магар Аллоҳ ҳузурига тоза дил билан келган кишиларгагина (фойда берур)» (Шуаро, 88-89).

Ҳақ таолонинг ушбу ояти қуйидаги ҳадиси шариф билан изоҳланган:

أَلَا إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

„Билингки, вужудда бир гўшт парчаси бор, агар у яхши бўлса, бутун вужуд яхши бўлади, агар у бузилган бўлса, бутун вужуд ҳам бузилган бўлади. Бу гўшт парчаси – қалбдир“ (Саҳиҳ Бухорий, „Тажриди сариҳ, тарж.“, 48-ҳадис).

Демак, зоҳирда амал ва феълларнинг бузилиши ва тузилиши, қалбнинг фаолиятига боғлиқ экан. Ботиний фикҳ ёхуд тасаввуфнинг гоёси қалбни тузатиш, уни Аллоҳ зикри ила безаб сақлаш ва касаллигини даволашдан бошқа нарса эмас. Ҳа, тасаввуф қалб ва руҳ хасталикларини даволовчи ҳақимга ўхшайди.

Тасаввуфнинг ана шу ҳақиқатини тушуниб олгандан кейин, бу таълимотни дин ва шариатга тескари, деб ўйлаш мантиқсизлик бўлса керак. Шуб-

ҳасиз, Ислоннинг амр ва таъқиқлари икки гуруҳда тўпланган. Булардан бири намоз, рўза, закот, ҳаж, ота-онага хизмати каби зоҳирийга ва умумий ҳақиқатларга тааллуқлидир. Буларга „маъмурият“ дейилади. Ширк, зино, ўғрилиқ, фоиз ейиш, ароқ ичиш, ёлғон шохидлик бериш кабиларга эса „манҳийят“ дейилади. Ботиний амалларга тааллуқли бўлган имон, сабр, шукр, таваккул, тақдирга розилиқ, таслим, ихлос, қаноат, мулойимлик ва буларнинг энг бошида турувчи Аллоҳ ва Унинг Расулига (с.а.в.) муҳаббат кабилари ҳам „маъмурият“дир. Қалбга алоқадор қолган солиҳ амалларга „фазилатлар“, дейиш мумкин. Аммо ноўрин ваҳима, хурофот, намоз ўқимаслик каби ботил ишончлар; сабрсизлик, нонкўрлик, риё, кибр, худбинлик, кин-ҳасадга ўхшаш қалбда туғилиб руҳни синдиришга олиб борувчи ва Ислон таъқиқлаган хислатларга „разолатлар“, дейилади.

Масалан, Куръони каримда:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

«Намозни тўқис адо қилинг ва закотни беринг» (Бақара, 43).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾

«Эй мўъминлар, сизлардан илгари ўтганларга фарз қилингани каби сизларга ҳам санокли кунларда рўза тутиш фарз қилинди» (Бақара, 183).

﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا﴾

«Ва йўлга қодир бўлганлар зиммасида Аллоҳ учун мана шу уй (Каъба)ни ҳаж – зиёрат қилиш бурчи бор» (Оли Имрон, 97), дея марҳамат қилинади.

Бу ва бунга ўхшаш оятлар асосан вужуд аъзо-

лари ва мол орқали қилинадиган зоҳирий амаллар билан баҳсга киришади. Шу билан бирга Қуръонда Ислом ҳақиқатларининг қалб ва руҳга йўналган ибодатлари ҳақидаги ояти карималар ҳам зикр этилади. Масалан, Раббимиз марҳамат қилиб шундай дейди:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا ﴾

«Эй мўъминлар, сабру тоқат қилингиз...» (Оли Имрон, 200).

﴿ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾

«Агар Аллоҳнинг ўзигагина ибодат қилгувчи бўлсангиз, Унга шукр қилинг» (Бақара, 172).

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ﴾

«Имон келтирганларнинг Аллоҳга бўлган севгиси (хар нарсадан) мустаҳкамдир» (Бақара, 165).

Қуръони каримдаги қалбга тааллуқли таъқиқлардан баъзилари эса қуйидагилардир:

﴿ وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا ﴾

«Ўзгаларнинг айблари ортидан жосуслик қилиб юрманглар ва айримларингиз айримларни ғийбат қилмасинлар» (Хужурот, 12).

﴿ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ﴾

«Ёки (улар) одамларга (яъни Муҳаммад алайҳиссаломга) Аллоҳ ўз фазлу карамидан берган нарсага (яъни пайғамбарликка) ҳасад қиляптиларми?» (Нисо, 54).

﴿ يِرَاءُؤُنَ النَّاسِ ﴾

«Улар (мунофиқлар) намозга хўжакўрсинга турадилар» (Нисо, 142).

Қуръонда намоз ўқимаган ва закот бермаганлар,

шу билан бирга кибрли, худбин, ҳасадчи, кин-адоватчи кишиларга қарата хитоб қилувчи оятлар ҳам жой олган. Бу нарса ҳадиси шарифларда ҳам мавжуддир.

Оят ва ҳадисларда намоз, рўза, савдо-сотик, турмуш қуриш ва талоқ мавзулари билан боғлиқ ҳукмлар билан бир қаторда, риё, кибр, ҳасад ва кин-адоватга доир ҳукмлар ҳам бор.

Агар юқорида келтириб ўтган оятларни чуқур мулоҳаза юритган ҳолда тушунишга ҳаракат қилсак, ботиний амаллар ва зоҳирий амалларнинг тенг эканлигига ишонч ҳосил қиламиз. Ва буни ҳеч бир мусулмон инкор эта олмаса керак.

Натижада зоҳирий амалларнинг ғояси инсоннинг ботинини тозалашга ёрдам берувчи унсурлардан эканлиги ойдинлашади. Айни пайтда биз ботиний покланишнинг ягона ғоя эканлигини ҳам билиб оламиз.

Қуръони каримда зикр этилганидек:

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا﴾

«Дарҳақиқат, уни (яъни ўз нафсини – жонини имон ва тақво билан) поклаган киши нажот топди. Ва у (жонни фиск-фужур) билан кўмиб хорлаган кимса номурод бўлди» (Ваш-шамс, 9-10).

Ҳа, амалларнинг қабул бўлиш-бўлмаглигида қалбдаги имон-этиқоднинг муҳим ўрни бор. Шубҳа йўқки, барча инсоний фазилатлар (қалбнинг ёмонликлардан покланиб қутулиши учун) бир воситадир. Аммо қилиниши лозим амалларнинг ўзигина диннинг камолот даражаси эмас.

Шунга кўра, инсоннинг энг асосий ғояси қалбини покламоқ ва руҳини ойдинлаштирмоқдир. Яна билиб олдикки, қалб ўз аскарлари ва халқи орасидаги шоҳга ўхшайди. Бошқа аъзолар эса (бу шоҳдан буйруқ олувчи) аскар ва кулларни эслатади. Шоҳ гузалса, унинг атрофидагилар ҳам унга эргашиб, итоат этган ҳолда тузаладилар. Пайғамбаримиз (с.а.в.): „Билингки, вужуднинг ичида шундай бир

гўшт парчаси бор, агар у яхши бўлса бутун вужуд яхши бўлади. Агар у бузилган бўлса, бутун вужуд ҳам бузилган бўлади. Бу гўшт парчаси – қалбдир“, дея марҳамат қиларканлар, бу ҳақиқатни жуда гўзал шаклда ифодалаб берганлар. Бу покланиш ва тузалиш энг кичик диний ва дунёвий ишларда ҳам фақат ва фақат Ислом ҳукмларига ва Расулulloҳнинг (саллаллоҳу алайҳи васаллам) суннатларига том маънода эргашилган ҳолдагина амалга оширилиши мумкин. Шунга асосан тазкияни иккига ажрата оламиз:

1. Мақбул кўрилган тазкия, (поклаш, тарбият этиш);

2. Рад этилган тазкия.

Масалан, қандайдир нажосат теккан ойнани тоза сув билан ювсак, у аввалгидек шаффоф ҳолга келади. Аммо ойна пешоб билан ювилса, ундан кир ва нажосат кетади ва у шаффоф ҳолга келади ҳам. Бирок, барибир ойнани тозаланган, деб бўлмайди. Киши унга қараб завқланмайди, аксинча ижирганани.

Шубҳа йўқки, Аллоҳнинг ризолигига эришиш, бу йўлда хатти-ҳаракат қилиш инсон учун энг улуг ғоя ва мақсаддир. Ва ниҳоят, хулоса шуки, тасаввуф инсон ботинини олчок, разил ахлоқ, ёмон феъл-атвордан тозалаб, уни Ислом ахлоқлари ва Расулulloҳнинг (с.а.в.) суннатига мувофиқ энг яхши фазилатлар билан безайди.

Билимлар қачон китоб ҳолига келтирилди?

Расулulloҳ (с.а.в.) замонида ҳамма илмлар тамоийл нуқтаи назаридан маълум тармоқларга ажратилмаган эди. Бирок ундан кейин келган исломшунос олимлар Ислом шариатини ҳар томондан ўрганиб, бу ишга чуқур кириб кетган пайтларида исломий таълимни осонлаштириш учун уни баъзи бўлимларга ажратиб ўрганишга эҳтиёж сездилар. Мана шу

эҳтиёж сабабли билимларнинг маълум чегаралари белгиланди ва ҳар бирига махсус ном берилди.

Тасаввуф ҳам шундай эди. Дастлабки пайтларда унинг тамойиллари белгиланмаган ва унга махсус ном ҳам қўйилмаган эди. Аммо у бир неча илмлар ичида тарқоқ ҳолда мавжуд эди. Фақат унга ишора этувчи Куръон оятлари, Пайғамбаримиз (с.а.в.) ҳадислари бор эди.

Ислом олимлари турли миллий жамоаларга ажралиб, ҳар бири ўз соҳаларига оид билимларни ўргата бошлади. Булардан бир қисми шуғулланаётган соҳаларида катта муваффақиятга эришиб, имомлик савиясига етдилар. Худди шундай буюк йўлбошчилар тасаввуф соҳасида ҳам етишиб чикди. Улар инсоннинг ички оламини тозалашга, нафсини тарбиялашга интилди. Руҳий хасталикларга қарши тинимсиз кураш уларни тасаввуфда имом ва буюк йўлбошчилар даражасига кўтарди.

Тасаввуф ҳақиқати

Эй иршод истаган қардошим! Ҳақ таоло сени ҳам, бизларни ҳам ҳақ ва тўғри йўлга бошласин, ҳеч қачон адаштирмасин. Омин! Ушбу бўлимда бир истилоҳ ҳолидаги тасаввуфнинг баъзи жиҳатларини очиб беришга ҳаракат қиламиз.

Тасаввуфнинг инсон ҳаёти билан боғлиқ томони – инсоннинг ички дунёсини разолатдан тозалаб, уни фазилат ва гўзал ахлоқ билан безамоқликдир.

Ғояси эса инсон қалби ва руҳига Аллоҳга интилиш туйғусини жойлаштиришдан иборат. Бундан қўлга киритиладиган натижа эса шудир: диннинг ғояси – инсонни ухравий саодатга ва Аллоҳнинг ризолигига қовуштиришдан иборатдир.

Агар инсон ифбатли ва камтар бўлмай, бошқаларни назар-писанд қилмайдиган, ҳалол-ҳаромни ажратмайдиган бўлса, бу нохуш ҳол уни ҳалокатга олиб бориши ҳеч гап эмас. Пировардида унда вазминлик, тўғрилиқ, саҳийлик ва ҳаёдан асар ҳам қол-

майди. Инсон вужудида бундай азалий касалликлар бор экан, унинг ҳаёт тарзи ҳам том маънода инсоний ҳаёт тарзи бўлмайди. Юқорида айтганимиздек, ҳайвондан фарқи қолмайди.

Байъатнинг зарурияти ва фойдаси

Эй иршод талабидаги қардошим! Аллоҳ таоло сени ҳам, бизни ҳам Ҳақ ва тўғри йўлга бошласин. Омин! Билгинки, энг аввало байъат комил бир шайх, фазилатли бир муршид ва моҳир бир устознинг суҳбатидан баҳраманд бўлиш ҳамда унинг ила боғланиш учун керак. Токи иршод талабидаги киши йўлдаги хавф-хатар ва тўсиқлардан чўчимасин. Дарҳақиқат, инсон бу дунёнинг энг оддий бир ишида ҳам, ўша соҳадаги маҳоратли бир йўл-йўриқ кўрсатувчига – йўлбошчига эҳтиёж сезади. Масалан, фақатгина китоб ўқиш билан юксак, мукамал савияга эришиш мумкинми? Бир инсон хаттотнинг ёнида ўтириб, қаламни ушлаш, уни қоғоз устида юргизиш каби нозик хатти-ҳаракатларни кузатмай, бу ишнинг сирларини ўрганмай туриб, хаттотлик санъатини эгаллай олмайди.

Тасаввуф илмининг раҳбари (қуддиса сирруху) айтадиларки, „Иршод талабидаги киши байъатдан кейин, магар вақт топса комил муршид ёки муттақий бир олимнинг суҳбатини олиши керак. Бу суҳбат унинг қалб кўзини янада равшанлаштиради“.

Комил инсонлар билан суҳбатнинг фойдаси дин ва диннинг моҳиятига восил бўлишдангина иборат эмас. Айни пайтда бу суҳбат давомида иршод талабидаги кишига муршиддаги бошқа кўпгина хусуслар бирин-кетин ўта бошлайди. Бу таъсир сабабли у киши ибодатларини завқ, хушуъ-хузур билан адо эта бошлайди. Диннинг суҳбатсиз қалбга кўчиши ва унга сингиши мушкул. Диннинг асли қалбга кирган ва унинг тўридан жой олган нарсалардир. Бу эса комил зотларнинг суҳбатидан топилади. Мавлоно Абдурахмон Жомий нақшбандийчиларни мактаб шундай дейди:

از دل سالک ره جاذبی صحبتشان

میروند و سوسه خلوت و فکر و جلوه را

„Улар ўтказаётган суҳбатларнинг жозибаси солиқнинг кўнглидан хилқат фикрининг васваса ва ғамини илдизи билан юлқиб, тозалаб ташлайди“.

Байъатнинг ҳақиқати ғояга эришиш, айна пайтда бепоён чўлларда адашиб қолмаслик ва йўлдаги хавф-хатардан қўриқлайдиган, йўлни осон босиб ўтишда ёрдам берадиган, йўлни билувчи бир ҳамроҳ ёхуд манзилга олиб борувчи бир раҳбар танлашдан бошқа нарса эмас.

Байъат – нафсини ўзидан кўп жиҳатдан устун, тарбия ва иршодда янада моҳир бир кишига топширмоқликдир. Худди савдогарнинг молини муштарийсига элтган ёки ўзини табибнинг ихтиёрига бериб, унинг тавсияларига тўла амал қилган бемор каби...

Тасаввуф истилоҳида байъат – моҳир тарбиячи, ориф, Расулulloҳнинг (с.а.в.) суннатларига маҳкам боғланган ҳаким бир устознинг суҳбатида бўлиш, унинг тавсиялари ва насиҳатларини қабул қилиш, ўз ҳаётига тадбиқ этиш демакдир. Ҳа, бу баъзиларга ўхшаб, ҳақиқатни англаб етмаган ҳолда муршидлик қиёфасидаги тўғри келган кишининг кўл-оёғини ўпиб, амалдан юз ўгириш эмас. Бундай байъат фойдасиздир. Бу тез-тез ҳакимга бориб, унинг айтганларига амал қилмаган ва фақатгина „маъруза эшитиш“ билангина чегараланган беморнинг аҳволига ўхшаб кетади... Маълумки, ҳакимнинг тавсияларига риоя қилмайдиган бемор унинг ҳузурига қанчалик кўп бормасин, ҳаким ҳам нақадар моҳир бўлмасин, фойдаси бўлмайди, аҳвол ўзгармайди. Орифларнинг ва муҳаққиқ муршидлар наздидаги байъатнинг ғояси ана шундай.

Эй иршод талабидаги рошид қардошим! Шундай ориф зотларни топишга қийналсанг ва суҳбатидан

бахраманд бўлиш имконинг бўлмаса, унда биринкетин ва муттасил уларнинг сўзларини, асл тасаввуф китобларини мутолаа қилгин.

Айниқса, Хужжат ул-Ислом Абу Ҳомид ал-Ғаззолийнинг (қ.с.) ва устоз аллома Бадиуззамоннинг (қ.с.) асарларини ўқишингни тавсия этаман. Аллоҳ буларнинг ҳаммасидан рози бўлсин ва Ислом йўлидаги хизматларининг ажр – мукофотини берсин. Бу асарларни ўқиш, уқиш, улардан фойдаланиш керак. Ушандагина уларнинг баракотлари ўқувчининг ботинига – қалбига, ҳатто рухий оламига кўчиб ўтади. Қалбда кучли бир имон ҳосил қилади. Лекин кўпчилик бу очиқ-ойдин ҳақиқатдан кўз юмишади. Чунки улар илмий савиялари ва маълумотлари нафсларини ислоҳ қилишга етарли, деб билишади. Ҳатто билимларига ишонганча мустақил ислоҳот ҳаракатларини бошлаб, бу „ҳаракат“ларга ўзлари йўлбошчи бўлиб оладилар. Натижада бир ҳакимдан маслаҳат ё дарс олмай, фақат ўқиганларига суянган ҳолда беморларни даволашга киришган кишининг ҳолига тушиб қоладилар.

Балки, инсонларнинг кўпчилиги фақатгина муридлик, шайхлик ва байъатнинг ўзигина етарли деб ўйлашади. Бу эса холис бир жаҳолатдир. Шайхлик ва байъатнинг асл гоёси зоҳирий ва ботиний амалларни ислоҳ этмоқ, хусусан, нафсни тарбияламоқдир. Агар шайх ва муршид амалларни ислоҳига ва мавжуд касалликларни даволашга кўп диққат этишганда, у ҳолда фақатгина тақлиддан иборат бўлган байъатнинг кераги бўлмас эди. Инсонлар вужуддаги хасталикларни даволаш учун энг тажрибали ва билимли табибларга мурожаат этишади. Улар нафс ва руҳ билан боғлиқ касалликларини даволашда ҳам худди шундай йўл тутишлари керак. Шу сабабдан муршиднинг аломатларини билиш ва уни яхшигина таниб олишга диққат қилишлари лозим. Аллоҳ кўрсатмасин, мабодо инсон бу ишнинг ҳақиқий устаси бўлмаган кимсанинг қўлига тушиб қолса, ҳалок бўлади.

Кўзингни оч, эй биродар, шайх ва иршод ниқобига бурканиб олган бир кишининг тўрига тушиб қолма! Билгилки, улар фақат варосат (ворислик) йўли ва ёхуд бир шажара ё бир жубба орқали халқнинг молини емоқчи бўлганлардир. Уларга таслим бўла кўрма! Акс ҳолда расвои жаҳон бўласан. Аллоҳ уларга ҳидоят берсин, сени уларнинг тузоқларидан асрасин. Омин!

Икки жаҳон сарвари Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатига маҳкам боғланган ва у зотнинг ахлоқи билан ахлоқланган комил бир муршидни қидир. Табиб тавсиясига кўра олма ейишни истаб зоҳирий ўхшашлигига қараб Абу Жаҳлнинг тарвузини еган одамга ўхшаб қолма ва жоҳиллардан бўлма. Йўлдан адашиб ҳалокатга учрайсан. Аслида энг катта йўқотиш ва зарар ҳам ана шудир.

Эргашишга лойиқ муршиди комилнинг аломатлари

1. Барча зарур диний илмлардан воқиф бўлади.
2. Эътиқодда, амалда ва ахлоқда исломий мезонларга содиқ бўлади.
3. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларига маҳкам боғланган бўлади.
4. Дунёга ва дунё молига фикрини чалғитмайди.
5. Ҳеч вақт нафсининг камолот даражасига етганлигига ишонч ҳосил қилмайди. Сабаби, бу туйғу ҳам дунё севгисидан бир парчадир.
6. Комил бир муршиднинг суҳбатидан маълум вақтгача баҳраманд бўлган ва бир орифнинг тарбиясини олган бўлиши керакки, моддий ва маънавий жиҳатдан тўқ бўлсин.
7. Замондошлари бўлмиш инсофли шайх ва олимлар ҳақида яхши фикрда бўлади.
8. Халқ орасидан кўпгина ақлли ва диндор, таҳсил кўрганлар унга рағбат кўрсатишади.
9. Иршод истаганларни ўқитиб, тарбиялар экан, шафқатли бўлади.

10. Муридларининг аҳволини тушуниш учун зийрак ва кучли фаросат эгаси бўлади.

11. Унинг суҳбатида ўтирганлар қалбларида дунё севгисининг камайганлиги ва Аллоҳга бўлган севгининг кўпайганлигини ҳис қилишади.

12. Муршидларга ўз нафсида тадбиқ этмаган амр, суннат ва макрухлар ҳақида гапирмайди, акс ҳолда сўзининг таъсири қолмайди.

13. Гаплари хою ҳавасдан, ҳазил ва сафсатадан холи бўлади.

14. Ҳаддан зиёд таъзим этилишини кутмайди, атрофидагиларга уларнинг кучи етмайдиган оғир таклифлар қилмайди.

15. Зериктирадиган даражада амал юкламайди.

16. Мурид билан кўп апоқ-чапоқ бўлмагани каби, ундан унчалик узоқ ҳам бўлмайди.

17. Муридлар билан бирга ўтирганида, сукут ва виқор билан ўтиради, уларга ошиқча илтифот кўрсатмайди.

18. Муридлардан бири уйга таклиф этса, қабул қилади ва у ерга борганда иззат ва иффатини қўлдан бермайди.

19. Муридларидан бирортаси узоқ вақт кўринмай кетса, унинг аҳволини сўраб-суриштиради, агар касал бўлиб қолган бўлса, унга ёрдам қўлини чўзиши, зиёрат қилиши, зарур эҳтиёжи бўлса, қондириши ёхуд жамоат билан бирга унинг ҳаққига дуо қилиши керак. Бир сўз билан айтганда, Расулуллоҳ (с.а.в.) саҳобаи киромларига қандай муносабатда бўлган эса, муршид ҳам муридларига ана шундай муносабатда бўлиши керак.

Тасаввуфнинг имоми устоз Жунайд ал-Бағдодий хазратлари айтардиларки: „Шаръий илмларнинг ҳаммасини мукаммал ўрганмаган, барча ҳаромлардан ўзини тиймаган, дунёдан юз ўгирмаган кимса шайх ва муршид бўлмоққа нолайикдир. Айни пайтда у ўз нафсини тўла даволамай туриб, ўзгаларни даволашга киришмаслиги керак“. Ҳазрат сўзларида давом этиб шундай дейдилар: „Бу сифатларни ўзида жам этмаган кишига эргашишдан ўзингни тий.

Чунки у шайтоннинг аскарларидан биридир. Муршид деб танилган кишининг гапларини ва қилаётган амалларини шариатга қиёслаб кўр ва ани тарозига торт. Магар натижа сени қониктирмаса, ани рад эт ва бу кишига мурид тушма“.

Ҳакимус-Сир Абу Язид ал-Бистомий шундай дейди: „Бир одамнинг ҳавода учадиган даражада каромат соҳиби эканлигини кўрсангиз ҳамки, анинг Аллоҳнинг буйруқ ва таъқиқларига нақадар амал қилиш-қилмаслигини, ҳаётининг шариат қонун-қоидаларига тўғри келиш-келмаслигини ўрганмагунингизча, анга алданиб қолманг“.

Имом Раббоний, Мужаддиди Алфи Соний, Ҳаким ул-Ислом – Шайх Аҳмад Форуқий марҳамат қилдиларки: „Муршид ким эканлигини биласизми? Муршид Аллоҳ таолога олиб боргувчи йўлни сенга кўрсата оладиган, бу йўлда сендан кўмак ва ҳимматини аямайдиган кишидур.

Фақат қулоҳ ва хирка кийиб олмоқ, шажара тузмоқ ва бу каби халқ орасиндаги баъзи ҳаракатлар аслида муршидлик ҳақиқатидин ташқаридаги нимарса бўлиб, буни шунчаки бир урф-одат дейиш мумкин. Аммо бу хирқа комил ва мукаммал, табарруқ бир зотдин олинган бўлса бошқа гап“.

Мусулмонларнинг устози Хужжат ул-Ислом ал-Ғаззолий шундай деганлар: „Билки, замонамиз мутасаввифларининг (Аллоҳ ҳимоясига олганлари мустасно) ҳаммаси кийимга, хитобга, самога, рақсга, жойнамоз устида ўтириб, мутафаккирга ўхшаб бошини қуйи солиб, чуқур-чуқур нафас олишга, паст овозда гапириш кабиларга берилиб кетиб алдандилар. Бу ила ўзларини гўё мутафаккир, деб билдилар, ўзларини риёзат, нафсга қарши кураш, мувоқабат, зоҳир ва ботинларини гуноҳлардин тозалаш йўлинда чарчатмадилар. Ҳолбуки, буларнинг ҳаммаси мутасаввифлар босиб ўтган марҳалалардур. Бу марҳалаларнинг ҳаммасидан ўтган тақдирда ҳам ўзларини сўфий дейишлари жоиз эмас...

Ахир, халойиқ олдида аларнинг юзиндаги парда олиб ташланса борми, э воҳ, не разолатлар, не похуш аҳволлар юзага чиқадуру.

Аллоҳ жумламизни сўнгсиз бўлган қудрати ила муҳофаза этсин. Билиб-билмай қилган гуноҳларимизни кечирсин. Адашиб қолмоғимиздин сақласин. Унинг йўлида хизмат этгувчи солиҳ бандаларидин қилсин. Омин!“

Ана шу „сифатлари“ санаб ўтилган „мутасаввиф“лар ва уларга ўхшаганларга яқинлашишдан сақлан. Юксак мазият соҳибларининг этагидан тут, токи адашмагил.

Ҳаким Имом Абу Ҳомид ал-ҒАЗЗОЛИЙ хазратларининг яна шундай муборак сўзлари бор: „Билки, ҳақ йўлга кирмоқни хоҳлаганларнинг иршод этувчи бир мураббийга эҳтиёжлари бор. Токи, бу мураббий тарбия асносида ундаги ёмон хулқларни олиб ташлаб, уни гўзал ахлоқ ила безанишга ёрдам берсин. Таълим ва тарбия бажараётган вазифаси нуқтаи назаридан экини мўл ва яхши ҳосил берсин учун, ерини ёввойи ўт-ўланлардан тозалаган дехқонга ўхшайдур. Худди шундай, ҳақ йўлига кирмоқ истагидаги ҳар бир киши учун ҳам бу нурли йўлнинг одобини ўргатувчи бир муршид мутлақо керак бўлади. Чунки Аллоҳ тўғри йўлни кўрсатсин, дея инсонларга пайғамбар юборган. Пайғамбаримиз (с.а.в.) вафот этиб, дорулбақога кўчган бўлсаларда, ўзларидан кейин Аллоҳга олиб боргувчи сиротил мустақиймни кўрсатувчи халифаларни қолдириб кетгандилар...

Расулуллоҳга (с.а.в.) халифа бўладиган шайх олим бўлмоғи шарт. Аммо ҳамма олим ҳам халифа бўлолмади. Шу сабабли қуйида сенга шайхнинг баъзи аломатларини айтиб ўтаман. Токи ҳамма ўзини муршид эканлигини исботлашга ҳаракат қилмасин. Хуллас, муршид удирки, дунё ва мақом севгисидан юз ўгирган бўлсин. Силсиласи Расули Акрамга (с.а.в.) қадар туташган басиратли бир муршидга эргашган бўлсин. Кам емок, кам гапирмок,

кам ухламоқ, кўпроқ намоз ўқимоқ, кўп садақа бермоқ ва кўп рўза тутмоқ била нафсини маҳорат ила тарбиялаган бўлсин. Басиратли бир шайхга эргашиб, ўзида гўзал ахлоқни мужассам этган, сабр, намоз, шукр, таваккул, яқийн, қаноат, қалб ҳаловати, тавозе, ҳилм, илм, тўғрилиқ, ҳаё, вафодорлиқ, виқор, жуда диққатли ва таъсирли муносабат каби хислатларга эга бўлган бўлиши шартдир. Ана шундай муршидгина эргашмоққа лойиқдир, у Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) нурларидин бир нурдир. Кимки юқорида санаб ўтилган сифатларга эга бўлган бир шайхни топиш бахтига муяссар бўлса ва шайх ани муридликка қабул этса, бу одам ҳар қандай ҳолда анга кўп ҳурмат кўрсатмоғи керак“.

Эй, иршод истаган ақлли қардошим! Аллоҳ сени ҳам, бизларни ҳам масъуд айласин. Шуни билиб қўйгинки, мухлиқот, мунжиёт, сулук ва муомалатнинг одобларини ўрганмоқ фарзи аиндир. Бундан фақатгина илоҳий жазба, илми ладун, муқаддас ва покиза нафс воситаси билан қалби салимга эга бўлганлар мустаснодирлар.

Яна шуни билиб олки, зоҳирий илм инсонни тасаввуфдан мустағний қилолмайдди. Пировардида, бу ҳол мутақаддимун ва мутаахирун олимлари томонидан ҳам қабул қилинган. Ҳанафийлардан Ибн Ҳумон, Ибн Шиблий, Ҳамавий, шофийлардан султон ал-уламо Изз-бин Абуссалом, Абу Ҳамид ал-Ғаззолий, Тожиддин ас-Субҳий, аллома Ибн Ҳожар ал-Маккий, моликийлардан Абу Ҳасан аш-Шозалий, Ибн Абу Ҳамза, Насириддин, аллома Аҳмад Зарук, Абул Аббос ибн Атоуллоҳ, ханбалийлардан шайх Абдулқодир Гилоний, шайхулислом Абдуллоҳ ал-Ансорий, Ибн Нажжор ва бошқалар ана шундай табаррук олимларданки, уларнинг ҳаммаларининг исм-шарифларини келтирадиган бўлсак, бир неча жилд китоб ёзишимизга тўғри келади.

Бу зоти муборақларнинг аҳли ботинга нисбатан ҳурматлари чексиз эди. Улар тасаввуфий ҳаётнинг инсон учун аҳамияти бениҳоя катта эканлигини очик эътироф этишганди.

Шайх-ул-Ислом ал-Ансорий шундай дейди: „Қалб илми дил ва виждонга суянган бир илмдир. Бу илмни қанча таърифласак ҳам кам, ҳеч бир нарса уни чегаралай олмайди. У зоҳирий илм олдида дарахтнинг меваси кабидир. Ҳа, дарахт меваси билангина дарахтдир“.

«Тариқати Муҳаммадия» китобининг муаллифи аллома Муҳаммад Бирғавий ҳазратлари дейдики: „Таваккул, тавба, Аллоҳ қўрқуси ва ризо каби қалб ҳолатлари ила алоқадор илмларни ўрганмоқ ҳар бир мусулмон учун фарздир. Чунки бу илм киши ҳаётида зарур бўлган илмдир. Инсон ахлоқи ила боғлиқ саҳийлик, хасислик, қўрқоқлик, мардлик, такаб-бурлик, тавозе, иффат, исроф каби хислатлар мавжуд. Буларнинг шариатан ҳаромларидан фақатгина уларни ва уларга зид бўлган хислатларни ўрганган тақдирдагина сақланиш мумкин. Йўқса улар инсонга шундай ёпишиб оладики, қутулмоқ амримаҳол бўлиб қолади. Энг ёмони – нотўғри фикрни ҳимоя қилмоқ, уни яхши кўришдур. Инсон бу касалликка муб-тало бўлгач, қилаётган ишидан қувонади. У насиҳат берганга умуман қулоқ солмайди, ўз фикрини маъқулламоқ ила ўзгаларга жоҳилона кўз ила қарайди. Ҳақ таоло марҳамат қиладики:

﴿ اَفَمَنْ زَيْنَ لَهُ سُوْءَ عَمَلِهٖ فَرَّاهُ حَسَنًاۙ فَاِنَّ اللّٰهَ يَظُلُّ مَنْ يَّشَاءُ
وَيَهْدِيۙ مَنْ يَّشَاءُۗ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍۗ اِنَّ اللّٰهَ
عَلِيْمٌۙ بِمَاۙ يَصْنَعُوْنَ﴾

«Ахир, (қилган) ёмон амали ўзига чиройли кўри-ниб, уни гўзал (амал) деб ўйлаган кимса (Аллоҳ ҳақ йўлга ҳидоят қилган зот каби бўлурми)?! Зотан Аллоҳ Ўзи хоҳлаган кишиларни ҳидоят қилур. Бас, (Эй Муҳаммад), жонингиз уларнинг (имон келтир-маганлари) устида ҳасрат-надоматлар чекиб кетма-син. Албатта Аллоҳ уларнинг қилаётган ҳунар-ларини билгувчидир» (Фотир, 8).

﴿ وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صِنْعًا ﴾

«Улар (кофир бўлганлари сабабли) қилган саъй-ҳаракатлари ҳаёти дунёдаёқ йўқ бўлиб кетган-у, аммо нодонликлари сабабли ўзларини чиройли, яхши амал қилаётган кишилар, деб ҳисоблайдиган кимсалардир!» (Каҳф, 104).

Ўзини ҳаддан зиёд юқори кўрган кибр ва залолат аҳлининг ҳаммаси ҳамиша ўз фикрларини маъқуллаб келишган. Бундай кишилар ўзларидаги худбинликни жаҳолат эмас – илм, ҳикмат эмас – неъмат, касаллик эмас, балки офият деб билса, уни даволаш жуда қийин кечади. Ахир, у бировдан на дори-дармон сўрайди, на бир табибга мурожаат қилади. Аслида у табиблар, моддий ҳам маънавий илмлар, илоҳий маърифат ва раббоний ҳақиқатларни ўзида мужассам этган аҳли суннат вал жамоат олимларидир.

Буюк аллома Ҳасан аш-Шурунбиллоий шундай дейди: „Инсоннинг Аллоҳга ибодат ва унинг йўлида хизмат қила олмоғи учун шаръий покизалик зарур ва алар шарт қилинди. Бироқ қалбдаги ихлос ҳақиқий бўлмагунча ва қалб маънавий кирлардан батамом тозаланмагунча, ташқи покизалик ҳеч қандай фойда бермайди. Чунки ичкаридаги кир ташқарисидагига қараганда кўпроқ зарарли ва таҳликалидир. Кўролмаслик, алдамчилик, кин, нафрат ва ҳасад қабила қалбни ич-ичидан емирувчи ана шундай „кир“лардир. Шунинг учун киши энг аввало ўз қалбини ислоҳ этсин, токи андин сўнг қолган аъзолари ҳам ислоҳ бўлсин. Ҳа, қалбни бутун дунёвий орзу-ҳавас, муҳаббатдан фориғ этсин, энг асосий максуди Аллоҳ бўлсин. Зоти Борийси ибодатга мустаҳик (ҳақли, лойиқ – тарж.) бўлгани учун Унга ибодат қилади. Унга бировдан кўрқиб ёхуд бировларнинг таклифи билан ибодат қилмайди“.

Маънавий нажосатлардан покланиш, ибодатларни худди Аллоҳнинг ҳузурида қилаётгандек адо

этмоққа ҳадиси шарифларда эҳсон дейилган. Эҳсон мақомига ҳам бир муршиди комилнинг ёрдамисиз эришиш осон эмас. У шундай муршид бўлиши керакки, маънавий хасталикларни дарҳол сезсин, илм, зако, дид ва тажрибага суянган ҳолда бу хасталикларни даволай билсин. „Хаста“ киши хасталиги ҳақида ёзилган жилд-жилд китобларни ёдлаб чиқса ҳамки, нафси амморасининг аҳмоқликлари ва ҳийланайрангларидан қутулиш учун барибир комил муршиднинг тарбиясига эҳтиёж сезади. Кузатишларимиз натижаси ана шу ҳолни кўрсатмоқда. Қуръони каримда шундай ояти карима бор:

﴿بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِرَهُ﴾

«Балки (у КУНда) инсон гарчи ўз узрбаҳоналарини (ўртага) ташласа (келтирса) да, (унинг барча аъзолари) ўзининг зиёнига гувоҳлик бергувчидир!» (Қиёмат, 14-15).

Орифи раббоний Абдулваҳҳоб аш-Шаъроний (унга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) шундай дейди: „Инсон ўзига бир комил шайх танламоғи кераклиги масаласида бутун тариқат аҳли иттифоқдалар. Токи шайх анга чин дилдан Аллоҳга ибодат қилгувчи тўсиқларни енгиб ўтмоқни ўргатсин, ўқиётган намози ҳақиқий бўлсин. Хеч шубҳа йўқки, дунё севгиси, кибр, худбинлик, риё, кин, ҳасад, нифоқ каби ботиний хасталикларни даволаш ҳам вожиб амаллардандир. Дарвоқе, ворид бўлган бир неча ҳадиси шарифларда биз юқорида санаб ўтган хислатларнинг ҳаром эканлиги ва уларни қилганларга жазо берилмоғи муҳаққиклиги очиқ-ойдин айтилади. Бас, шундай экан, кимки ўзини бу «васф»лар чангалидан қутқарувчи бир муршидга мурид бўлмаган экан, Аллоҳ ва Расулга исён этган бўлади. Чунки у минг жузь китобни ёд олса ҳамки, муршидсиз касалликни даволаш йўлларини тополмайди. Бу кимса тиббиёт ҳақидаги бир китобни ёд олиб, беморга қандай дори беришни билмаган кишига ўхшайди. Унинг тиббий китобларини «муқка

тушиб» ўқиётганини кўрганлар: «Бу жуда катта табиб», – дейишади. Кейинги аҳволини кўргач эса: «Бутунлай жоҳил одам экан-ку бу!» – деб айтишлари турган гап“.

«Султон ул-уламо» дея ном олган буюк фақиҳ Абдуссаломнинг эътирофига қараганда, бу киши Шайх Шозалий (Аллоҳ бу кишидан рози бўлсин) билан кўришмасдан олдин: „Кўлимиздаги фикҳ китоблардан ўзга бизни Аллоҳга яқинлаштиргувчи яна қандай йўл бўлмоғи мумкин?“ – деганлар. Шайх Шозалий билан бўлган суҳбатдан сўнгра сўфийларнинг тутган йўллари қабул қилиб, шундай деган эканлар: „Асосий мақсадга аҳамият берган сўфийлар танлаган йўлнинг тўғри йўл эканлигига энг ёрқин далил – уларда содир бўладиган кароматлар ва ақл бовар қилмас ҳоллардир. Ҳолбуки, фикҳ ила шуғулланган кимса нақадар юксакликка кўтарилса-да, унда каромат соҳир бўлмайди. Магарам уларнинг йўлидан борган тақдирда ундай эмас“.

Имом Аҳмад ибн Ханбал ўғли Абдуррахмонга дастлаб шундай деган эди: „Эй ўғлим, асосий эътиборни ҳадис ўрганмоққа қаратгин ва ҳаргиз ўзини сўфий, деб атаётган кимсалар билан ҳамсуҳбат бўлмагин. Зеро, уларнинг ораларида диннинг ҳукмларини билмаган бир неча киши бордир“. Бир муддат сўнгра Аҳмад ибн Ханбал Абу ал-Бағдодий билан кўришиб, у билан дўстлашади. Мутасаввифлар қарашларини яхши ўрганиб, бу сафар ўғлига қуйидагиларни айтади: „Ўғлим, шу мутасаввифлар ила имкон қадар кўпроқ суҳбатда бўл. Улар билимдонликлари ила, мувоқабат (ўз-ўзини тафтиш этиш, батамом ибодатга берилиш – тарж.) ила, Аллоҳдан кўрқишлари, дунёдан юз ўгиришлари ва баланд ҳимматлари ила бизни ортда қолдирган зотлар экан“.

Имом Шофеий мутасаввифлар билан бирга ўтириб, шундай дейди: „Фақиҳ киши учун ўзида йўқ билимни қўлга киритмоққа ёрдам берадиган сўфийларнинг дастурларини билмоққа эҳтиёж бордир“.

Имом Шофеий билан Аҳмад ибн Ханбал тез-тез сўфийларнинг суҳбатларида бўлишар, уларнинг зикр

мажлисларида қатнашишарди. „Нега бу жоҳилларнинг даврасига тез-тез қатнаб қолдинглар?“ – деб сўралганда: „Улар ишнинг бошини қўлга олишибди. Бу ҳам бўлса Аллоҳ тақвosi ва маърифатидур“, – дея жавоб беришган.

Имом Ҳаким Муҳаммад ал-Ғаззолий (у кишига Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) шундай дейдилар: „Шуни аниқ билиб олдимки, Аллоҳнинг йўлини сулук этганлар фақат сўфийлардир. Уларнинг ҳаёт тарзлари энг тўғри ҳаёт тарзидир. Ахлоқлари энг гўзал ахлоқдир. Шубҳасизки, бутун ҳаракатлари, зоҳирлари ва ботинларида Пайғамбар (с.а.в.) қандилдан таралган нурлар таралиб турибди. Рўйи заминда эса пайғамбарлик нуридан-да равшанроқ нур йўқ..“ Буюк имомнинг бу эътирофи шунчалик эътироф эмас. Балки у кишининг хилват, риёзат, эътикоф каби амалларни 11 йил таҳлил этишлари натижасидан кейинги эътирофдир.

Эй, иршод талабидаги биродарим! Кибр, худбинлик, риё, ҳасад ёхуд нифоқ каби яширин ва руҳий касалликлардан бирига мубтало бўлиб, тобора унинг домига тушиб бораётган кишининг ўзига ориф бир устоз, ҳаким ва комил бир муршид қидириши вожибдир. Ана шундагина у даҳшатли алданишлардан, адашишлардан сақланиб қолиши мумкин. Бундай бир муршидни ўз юртида топа олмаса, уни қидириб бошқа ёқларга борсин...

Бу маънавий касалланишлар илк бор Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳижратларидан 300 йил сўнгра зуҳур этган эди. Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) ўзлари шундай марҳамат қилганлар:

﴿ خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ﴾

„Замонларнинг энг афзали менинг замонимдир. Кейин афзалроғи ундан кейин келгани ва ундан кейингиси ҳам“ (Саҳиҳи Бухорий, Тажриди Сарих, тарж. 8-жилд, 66-бет).

Шайх-ул-Ислом Закариё ал-Ансорий (у кишига Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) марҳамат қилиб шундай

деганлар: „Мутасаввифлар билан бирга бўлмаган фақиҳ тузсиз ва қотган нонга ўхшайди“.

Энди эътиборингизни муҳим бир нарсага қаратмоқчиман. Шайх Муҳиддин Арабий шундай деганлар: „Бир шайх, агар ўзидан устун бир шайхни кўриб қолса, нафсига насиҳат қилиб, талабалари билан у шайхга интисоб этмоғи ва унинг хизматини қилмоқлиги вожибдир. Шундай қилмоғи ҳам ўзи, ҳам атрофдагилар учун хайрли ва солиҳ аломатдир. Акс ҳолда нафсига насиҳат қилмаган ва инсофли ҳаракат этмаган бўлади. Уни ҳикмат соҳиби дейиш ҳам қийин. Бу ундаги ожизлик ва ҳикматли тубанликдан нишондир. Бу одам бошлиқ бўлмоқни севган одамдир. Таассуфки, бу инсондаги катта камчиликлардан биридир“.

Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) ушбу муборак сўзларини улар чуқур ўйлаб кўрсалар эди:

لَوْ كَانَ مُوسَى حَيًّا مَا وَسَعَهُ إِلَّا أَنْ يَتَّبِعَنِي

„Агар Мусо алайҳиссалом ҳаёт бўлганда, албатта, менга эргашар эди“.

Ҳа, тариқат шайхлари ана шундай бўлмоқлари лозим.

Ҳақ субҳонаҳу ва таолога ёлвориб дуо қиламизки, бизни бу дунё ва охиратда ўз ҳифзу ҳимоясига олсин. Бизни энг тўғри, ўзи рози бўладиган йўлга ҳидоят этсин. Адашмоқликдан сақласин. У ҳар бир нарсага қодир ва хоҳлаганини қилгувчидир!

Содик мустаршиднинг аломатлари

Эй, ҳидоят йўлини истаган қардошим. Билки, юқорида васфларини санаб ўтганимиз – басиратли, моҳир, тарбия усулларини биладиган, ҳаким бир устоз топсанг, одобига маҳкам ёпишгин ва уни безаб турган гўзал ахлоқ билан безангин. Табиийки, бу – Расулulloҳнинг (с.а.в.) ахлоқига мос тушиш шартин билан қилинади. Зеро, минг бор эшитмоқдан бир

бор кўрмоқ афзалдир. Жанг сахнасини кинотасвирда кўрган ёки бировдан эшитган одам ўша жойда ўзи иштирок этган одамнинг ўрнини боса олмайди. Тўғри, эшитиш ҳам кишини маълум даражада хаяжонлантиради. Фақат...

Вақти келиб, Аллоҳ сенга раҳмат назари билан қараб, бир комил муршидга рўбарў келтирса ажаб эмас. Ахир, У эмасми ҳар нарсага қодир ва истаганини ҳидоятга бошловчи зот? Ўша дам сен чин дилдан у муршиднинг ҳурматини жойига қўй, айтганларига бажонидил амал қил. Аммо шу нарсани яхши билиб қўйки, муршид билан яқинлашишдан мақсаднинг фақат Аллоҳнинг ризолиги учун бўлсин. Мол-дунё ёки бунга ўхшаш дунёвий мақсадлар истагида унга мустаршид бўлишинг катта ва кечирилмас хатодир. Буни ҳамиша ёдингда тут!

Энди комил бир муршидга шогирд тушиш бахтига сазовор инсоннинг диққат қилмоғи лозим бўлган баъзи жиҳатлари ҳақида тўхталиб ўтмоқчимиз. Мустаршид яхши билсинки, иршод талабидаги инсоннинг муршидини фазилатда ва камолда устун деб билиши – унга бўлган муҳаббатининг мевасидир...

Яна шу нарса борки, мустаршид муршидини шариатда ҳаммадан фазилатли, деб аниқ тан олинган кимсалардан юқори тутмаслиги керак. Зеро, бу севги ифрот (ҳаддан ошиш)дир. Дарвоқе, шийларнинг йўлдан адашишлари ва бузилиб кетишларига уларнинг Аҳли Байтга бўлган ҳаддан зиёд севгилари сабаб бўлган эди. Насронийлар ҳам ҳазрат Исога (унга салом ва салотлар бўлсин) бўлган ошиқча муҳаббатлари туфайли, Уни Илоҳ даражасига кўтаришди. Охир-оқибатда абадий хусронга йўлиқишди, йўлдан адашишди...

Мустаршид, ҳақим устозининг ҳолларини тадқиқ қилмаслиги, сирларини бировга фош этмаслиги керак. Ўзида бир ноҳуш аломат кўриб қолгудек бўлса, ҳеч тортинмай ва одобни жойига қўйиб тарбиячисига «очирилиши» керак. Худди саҳобаларнинг Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васаллам билан муносабатлари каби...

Содик мустаршиднинг муомаласидаги шартлар

Эй талаби иршоддаги ақлли ва масъуд биродарим! Аллоҳ (ж.ж.) сени ҳам, бизларни ҳам Ўзи севиб рози бўладиган амалларда муваффақ айласин. Омин! Билки, исломий қардошлик риштаси икки шахс ўртасидаги кучли ва самимий муносабатдир. Зотан маънавий ришталар эса ҳиссий ришталарга кўра анча кучли бўлади. Чунончи, энг баланд ва мустаҳкам бинони замонавий техника ёрдамида қисқа фурсатда йиқитиш мумкин. Бироқ, икки киши орасидаги маънавий боғларни узиш жуда мушкул, деярли мумкин эмас. Бу муҳаббатнинг ҳақиқий бўлиши, холис бир қалбдан ва инонган бир руҳдан отилиши; унинг кучли ва мустаҳкамлиги учун кифоядир. Ҳа, ёлғиз алифни (1 рақамини) уч кичик нуқта билан (учта нол билан) ёнма-ён қўйсангиз, ўша алиф (яъни, бир) минг бўлади. Унга тагин битта нол илова қилсангиз, минг ўн мингга ошади. Бирдамлик сири орқали шу зайл давом этаверади. Инчунун, Расулulloҳ (с.а.в.) шундай марҳамат қилдилар:

المؤمن للمؤمن كالبنيان المرصوص يشد بعضه بعضا

„Мўмин мўмин учун бир-бирини боғлаб турган бино тошлари кабидир“ (Саҳиҳи Бухорий, Мух., Тажрид тарж., 2-жилд, 425-бет).

Эй иршод талабидаги қардошим, сен билан муулмон биродаринг ўртасидаги ҳақиқий муҳаббатнинг шартларидан яна биттаси, ўзингга раво кўрган нарсани биродарингга ҳам раво кўрмоғингдир. Чунки, Жаноби Пайгамбаримиз (с.а.в.):

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

„Ҳеч бирингиз ўзи учун яхши кўрганини муулмон биродари учун ҳам яхши кўрмагунча имоннинг камолига ета олмас“, деганлар (Саҳиҳи

Бухорий Мух., Тажриди Сарих тарж., 1-жилд, 30-бет).

Қуръони каримнинг:

﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ﴾

«Ва Аллоҳга ҳамда Унинг пайғамбарига итоат қилингиз ва (ўзаро) талашиб-тортишмангизки, у ҳолда сустлашиб, куч-қувватингиз кетур» (Анфол, 46).

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ﴾

«Мўминлар, ҳеч шак-шубҳасиз, оға-инилардир. Бас, сизлар икки оға-инингизнинг ўртасини ўнглаб қўйинглар» (Хужурот, 10) оятларига амал қилган ҳолда мусулмон биродарингизнинг туйғуларидан мужассам бир борлиқ бўлмоғинг керак.

Усиз нафсинг учун ҳеч нарсани ажратма. Бу эса диний иршодларимиз ва ўзаро муҳаббатимиз жараёнидаги энг зарур шартлардандир.

Кунда юз марта бўлса-да, ҳар кўришганингда ширинсўзлик билан қўл бериб саломлашишни сен бошлашинг лозим. Чунки Расулуллоҳ (с.а.в.):

﴿إِذَا تَصَافَحَ الْمُسْلِمَانِ لَمْ تَفْرُقْ أَكْفَهُمَا حَتَّىٰ يَغْفِرَ لِهَٰمَا﴾

„Икки мусулмон қўл бериб кўришганда қўллари бир-биридан ажралмасдан гуноҳлари кечирилади (бу кўришиш самимий бўлса – М.Н.)“, (Жомеъ-ус-сағир, 1-жилд, 29-бет) деганлар.

Улар билан меҳр-шафқат, самимият, гўзал ахлоқ ва ўзинг истаган муомала тарзида муомалада бўл. Бинобарин, Ҳазрати Пайғамбаримиз (с.а.в.) яна қуйидагиларни марҳамат қилганлар:

﴿أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خَلْقًا﴾

„Мўминларни имон жиҳатдан энг комили, ахлоқи гўзал бўлганидир“ (Кашфул хафо, 1-жилд, 175-бет; Танланган ҳадислар, 24-бет, «Диёнат» нашриёти).

لَا عَقْلَ كَالْتَدْبِيرِ وَلَا وَرَعَ كَالْكَفِّ وَلَا حَسَبَ كَحُسْنِ الْخُلُقِ

„Тадбир каби ақл, гуноҳлардан сақланишдек тақво, гўзал ахлоқ каби насл-насаб бўлмас“ (Ибн Можа, Зухд, 24; Жомеъ-ус-сағир, 2-жилд, 203-бет).

Расулulloҳнинг (с.а.в.) ҳадиси шарифларида гўзал ахлоқнинг қиёмат кунида адолат тарозусида тош босиши, кишининг нажотига васила бўлиши маълум бўлмоқда.

Тасаввуфнинг имоми ҳаким устоз Жунайд Бағдодий (Аллоҳ таоло уни раҳматига олсин) чуқур фаросат билан айтган шу сўзларига яхши кулоқ туг: „Тўрт нарса борки, булар банданинг илми ва амали оз бўлсада, уни юксак мақомга эриштиради:

1. Вазминлик.
2. Тавозе.
3. Сахийлик.
4. Гўзал ахлоқ“.

Диндош биродарларингга камтарлик ила муносабатда бўлмоғинг керак. Жаноби Ҳақ ҳам Расулulloҳга (с.а.в.) шундай буюради:

﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

«Мўминлар учун қанотингизни паст тутинг (яъни, мудом камтар – тавозуъли бўлинг!)“ (Ҳижр, 88).

(Чунки мусулмонлар бир вужуднинг аъзолари кабидир. Бириси оғриси бошқалари ҳам албатта безовта бўлишлари керак.)

Уларни рози қилишинг ва барчасини ўзингдан устун кўришинг лозим. Мусулмон биродарингда Исломга муҳолиф бир хатти-ҳаракат содир этилса хушмуомалалик билан насиҳат қил. Уларга хайрли ишларда ва тақвода ёрдамлаш. Аллоҳ (ж.ж.) рози бўладиган амалларга ташвиқ эт. Катта бўлсанг ўргат, кичик бўлсанг ўрган. Бинобарин, Аллоҳ таоло Қуръони каримда:

﴿تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ

وَالْعُدْوَانِ﴾

«Яхшилик ва тақво йўлида бир-бирингизга ёрдамлашинг, гуноҳ ва ҳаддан ошиш йўлида ёрдамлашманг» (Моида, 2) дейди.

Ҳазрати Али (р.а.) дейдики, Расулulloҳ (с.а.в.) шундай марҳамат қилдилар:

„Мусулмоннинг мусулмон биродари устида ўтгиз ҳақи борки, уларни адо этмай ёки розилик истамай масъулиятдан фориғ бўлмайди. Бу ҳақлар куйидагилардир:

1. Янглишса кечиради.
2. Кўз ёшларига раҳм қилади.
3. Очилишини истамаган сирини яширади.
4. Узини қабул қилади.
5. Ёнида ғийбати қилинса, рад этади.
6. Керак бўлганида насихат қилишда давом этади.
7. Дўстлигини муҳофаза этади.
8. Зиммасидаги вазифаларга риоя этади.
9. Касал бўлганида аҳволдан хабар олади.
10. Жанозасида қатнашади.
11. Даъватини қабул қилади.
12. Совғасини қабул этади.
13. Яхшилигига (яхшилик билан – тарж.) жавоб кайтаради.
14. Яхшиликларига ташаккур билдиради.
15. Ёрдамини чиройли қилади.
16. Номусини ҳимоя этади.
17. Эҳтиёжини қондиради.
18. Орзуларининг амалга ошишида ёрдам беради.
19. Ражосини (умидини) қабул қилади.
20. Истакларини бекорга чиқармайди.
21. Аксирганида „Ярҳамукаллоҳ“ дейди.
22. Йўқотган нарсасини қидиради.
23. Саломига алик олади.
24. Сухбатини ёқтиради.

25. Яхшилигини кўпайтиради.

26. Қасамларини тасдиқлайди.

27. Золим бўлса ҳам, мазлум бўлса ҳам ёрдам беради. Золимга ёрдами – уни зулмидан қайтаришидир. Мазлумга эса бировдан унинг ҳаққини олиш билан ёрдам беради.

28. Дўст бўлади, душман бўлмайди.

29. Уни ҳимоя этади, ёрдамсиз (ёлғиз) ташлаб қўймайди.

30. Узига раво кўрган яхшилиқни унга ҳам раво кўради, ўзи учун истамаган ёмонликни унга ҳам раво кўрмайди.

Сўнг Расулulloҳ (с.а.в.) шундай деганларини ҳам эшитдим: „Шубҳасизки, баъзиларингиз мусулмон биродарингизнинг баъзи ҳақларига бепарволик қиласизлар. Улар қиёмат куни бу ҳақларини талаб этажаклар“.

Ҳазрати Али (р.а.) яна қуйидагиларни айтади: „Сизлардан қайси бирларингиз мусулмон биродари аксирганда лоқайдлик қилиб унга „ярхамукаллоҳ“ демаса, қиёмат куни у сизга даъво қилади ва унга ўз ҳақи олиб берилади“.

Мустаршиднинг нафсига оид вазифалари

Эй, иршод талаб қилган қардошим! Ҳақ субҳанаҳу ва таоло сени ҳам, бизларни ҳам ҳамиша ўз ҳифзу ҳимоясига олсин. Омин! Ҳар нарса учун бир парҳез лозим бўлганидек, инсоннинг ҳам белгиланган чегарада ҳаракат қилиши учун бир парҳезга эҳтиёжи бор. Табиб бир томондан беморига таҳликали нарсалардан сақланишни буюрса, иккинчи томондан унга маълум бир парҳез тайин этади. Токи касал ҳам соғломлашсин, ҳам душмани бўлган хасталикка қарши курашсин. Зеро, душманнинг қочмоғи учун фақатгина сенинг қувватли бўлмоғинг етмайди. Куч-қудрат билан бирга ҳаракат ва ҳужум лозим. Инсон ҳам худди шундай. Бир

томондан гуноҳ амаллардан ўзини тийиши, иккинчи томондан ибодат ва зикр малҳамларидан „ичиб турмоғи“ керак. Гуноҳлардан сақланишнинг ўзигина касаллик ва ёмонлик занжиридан қутулиш учун етарли эмас. Эҳтиёткорлик билан бирга ибодат ва зикрларни чин дилдан адо этмоқ лозим. Худди шунингдек, парҳезга риоя қилмай, фақатгина дори ичишинг етарли эмас. Ҳаёт ташвишларию, икир-чикирларига алданиб, диний ҳам дунёвий ҳаётингни қўлдан бой бериб қўйма. Амалларингни бир бошдан тафтиш ва тадқиқ қилсанг, буюк Ислом кўрсатмаларидан четга чиқмайсан.

Инсон фарзанди борлигида малаклик ва ҳайвоний табиат мавжуд. У малаклик табиатининг истакларига кўпроқ эътибор бериши, уни тинглаши лозим. Бу эса Аллоҳнинг инсонлардан амал қилмоқларини хоҳлаган молий ва баданий ибодатлардир. Ана шундагина малаклик табиати янада мукаммаллашади, янада куч олади. Айни бир пайтда сени ибодатлардан тўсувчи, малаклик табиатингни кучсизлантирувчи шайтоний истаклардан қочишинг даркор. Иншааллоҳ, ана ўшанда қутулишга эришасан ва комил инсонлардан бўласан.

Одобнинг энг устун шакли ҳар вақт ва ҳар ерда Аллоҳни зикр этмоғинг, ҳамиша Унинг ёди билан юрмоғинг ва бирор ёмонлигинг орқасидан бирор яхши амал қилмоғингдир. Зеро, инсон ўз нафсининг таъсири остида бўлади. Аллоҳ билан бирга бўлишнинг энг кучли воситаси доимо Унинг лафзини, Унинг севгисини қалбингга жо қилмоқдир. Бунинг учун эса:

1. Ёмон инсонлардан узоқ юрмоғинг керак. Токи касалликлари сенга ҳам ўтмасин. Зеро, руҳ шамол кабидир. Агар хушбўй нарсаларнинг устидан эсиб ўтса, ҳиди ҳам хушбўй бўлади ва аксинча. Қалб тоза руҳли, одамохун кишилар суҳбатида баҳра топади. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам марҳамат қилганларидек:

مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوِّءِ كَحَامِلِ الْمَسْكِ وَنَافِحِ الْكَبِيرِ
 فَحَامِلِ الْمَسْكِ أَمَا أَنْ يُحْذِيكَ وَأَمَا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَأَمَا أَنْ تَجِدَ
 مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِحِ الْكَبِيرِ أَمَا أَنْ يَحْرِقَ ثِيَابَكَ وَأَمَا أَنْ تَجِدَ
 مِنْهُ رِيحًا مَنْتَنَةً

„Яхши ўртоқ мушк-анбар соҳиби, ёмони эса олов пурковчи темирчи босқони кабидир. Мушки анбар эгаси ё бу хушбўйликдан бир миқдорини сенга ҳадя этади, ёки сен ундан харид қиласан, ёхуд уни ҳидлаб фойда оласан. Аммо темирчи босқонидан чиқаётган аланга ё сенинг кийимингни ёндиради, ҳеч бўлмаса унинг бадбўй хидидан ҳидлашга мажбур бўласан“ (Саҳиҳи Бухорий. «Тажриди Сарих», 1-жилд, 28-бет).

2. Жунуб бўлган ҳолда ётиб ухламаслигинг керак.

3. Ҳамиша таҳоратли бўлмоғинг лозим. Зеро, таҳорат энг асосий исломий тамойиллардан биридир. Расули Акрам (с.а.в.) марҳамат қиладиларки:

حَفَّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا يَغْسِلُ
 جَسَدَهُ وَرَأْسَهُ

„Етти кунда бир марта ғусл қилиб, бош ва бутун жасадни ювмоқлик ҳар мусулмон учун зарур бўлган амаллардандир“.

Ҳар бир рух таҳоратсизлик ва жунублик ҳолатидан нафратланса, таҳоратли ҳолидан масрур ва хушнуд бўлади ҳамда енгил тортади.

4. Нафсингни сўроққа тутмоғинг, уни Аллоҳ ва Расулининг йўлидан юрмоқликка даъват этмоғинг, башарий чиркинлик ва разолатлардан узоқлаштирмоғинг даркор. Шайх ибн Арабий дейдики, шайхларимиз кундалик амал ва гапирган сўзла-

рининг ҳисобини қилиб, дафтарларига қайд этиб боришарди. Кечқурун, хуфтон намозидан кейин эса дафтарларидаги қайдларни кўздан кечиришарди. Агар кун бўйи қилинган амаллар истиғфор талаб этса, истиғфор айтишар, тавба қилинмоғи лозим бўлса тавба, шукр керак бўлса, Аллоҳга шукрлар айтиб, сўнгра ётишарди. Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи васаллам марҳамат қилиб шундай дейдилар:

لَا يَكُونُ الْعَبْدُ تَقِيًّا حَتَّى يُحَاسِبَ نَفْسَهُ كَمَا يُحَاسِبُ شَرِيكَهُ
من این مطعمه و مشربه

„Киши дўстини сўроққа тутгани каби ўз нафсини тергаб, еб-ичаётганларининг қаердан келаётганлигини сўрамагунча муттақий бўлолмайди“.

5. Ҳар кунги амалларингни назорат қилиб бор. Эътибор бергинчи, хайрли амалларинг кўпмикан ё хайвоний-ёмон амалларингми?

6. Инсонларнинг сендан юз ўгиришлари ёхуд сенга мойилликларидан таъсирлаганча алданиб қолмаслигинг керак. Чунки бу – сени қулга қул бўлмоқлик сари етаклайди. Бу эса олчоқлик белгисидир.

7. Қаҳқаҳа отиб қулмоқни тарк этишинг керак. Зеро, у сендаги малаклик унсурини (фаришталик сифатини) ўлдиради. Шундан бўлса керакки, Пайғамбаримиз (с.а.в.) баланд овозда қулмаганлар. Фақатгина мулойим табассум қилганлар... Аслида қаҳқаҳа ифрот, қовоғи осиклик эса тафритдир.

8. Кунда фақат саккиз соат ухлашга одатланиш керак. Чунки кўп ухламоқлик ҳам инсондаги малакиёт сифатларини ўлдиради, уни танбал қилади, хайвоний сифатларга куч бағишлайди.

9. Ўзингни кам гапиришга ўргатгин. Зеро, лақмалик – калтафаҳмлиқ белгиларидан бўлиб, „етти ўлчаб бир кесмоқлик“ка халал беради. Шошма-шошарлик ҳам ана шу ердан майдонга чиқади. Буни ҳамиша ёдингда тутгин.

10. Овқатланишда имкон қадар иқтисод қилмоғинг керак. Кўп емоқлик инсон қалбини қорайтиради. Руҳ ойнасини хиралаштиради. Хатто баъзи касалликларни келтириб чиқаради. Ҳақ субҳанаҳу ва таоло бир ояти каримасида:

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا﴾

«Ейингиз, ичингиз, фақат исроф қилмангиз» (Аъроф, 31), дея марҳамат қилади.

11. Қорнинг очмагунча овқатланмаслигинг, тўймасдан дастурхон бошидан туриб кетишинг лозим.

12. Овқатланишдан олдин: «Бисмиллоҳ», еб бўлгач: «Алҳамдулиллаҳ», дейишни унутма.

13. Овқатланишга ўтирганингда ўнг тиззанг қорнингга тегадиган даражада тик бўлсин, чап оёғинг устида ўтир ва ўнг қўлда егин.

14. Кўзингни аёлларга қараш, уларнинг „чиройли“ сувратини тамоша қилиш каби ҳаром манзаралардан асрамоғинг зарур. Бу каби нарсалар инсондаги шахват унсурини ғалаёнга келтиради, ақл чироғини сўндиради ва ҳаё пардасини йиртиб ташлайди. Охир-оқибатда эса ғазабга учрайдиганлардан бўлиб қоласан.

15. Ўринсиз ҳазил-мутойиба ва мунозалардан узоқлашмоғинг лозим. Чунки булар инсон руҳига олчоқлик ва бировни мазах қилиш туйғусини жойлаштириб қўяди. Энг зарур бўлган виқор ва шахсиятнинг камол топишига ҳалал беради.

Эй, иршод талабидаги қардошим! Юқорида санаб ўтганларимизнинг ҳаммаси манъ қилинган амаллардир. Ҳа, улардан узоқлашмоғинг даркор. Зеро, булар инсон шахсиятини йўқ қилиб, изтироб алангасига отади, уни масъулиятсиз бир ҳолга келтириб қўяди.

Бу таъқиқларга учрамаслигинг, уларни енгишинг учун баъзи тавсияларни ҳам билиб олмоғинг фойдадан холи бўлмас, иншааллоҳ.

1. Кунлик зикрлардан ташқари, моҳир тарбиячинг

бўлмиш шайхнинг ўргатган зикрларига алоҳида вақт ажратишинг зарур.

2. Зикрларни нуқсонсиз, тўқис адо этмоғинг керак. Шуни яхши билгинки, зикрнинг фойда ва яхши самара бериши Исломнинг барча кўрсатмаларига амал қилмоққа боғлиқдир. Шу сабабли фарз ва суннат амалларини адо этишда, ҳаром ва шубҳали нарсалардан сақланишда, кичикми ё каттами ҳар қандай исломий масалаларни олимлардан сўраб билишда ва уларнинг фатволарини инобатга олишда жуда эҳтиёткор ва ҳассос бўлмоқлик керак.

3. Жамоат билан намоз ўқимоқликни тарк этмагин, аммо оила аъзоларинг билан ҳам ўқисанг бўлади. Маълумки, жамоат аъзоларининг сони қанчалик кўпайса, савоб ҳам шунчалик мўл бўлади. Зеро, жума намозию ҳажнинг ҳикматларидан бири ҳам мусулмонларни бир жойга тўпламоқликдирки, токи улар бир-бирлари билан кўришсинлар, танишсинлар, янгилансинлар ва ораларидаги исломий қардошлик ва меҳр-оқибат янада мустаҳкам бўлсин.

4.* Равотиб суннатлар, зуҳо (тушлик), аввабин ва витр намозларини энг оз бўлса-да, давомли ўқиб боргин. Равотиб суннатларнинг энг ози ва энг қувватлиси ушбулардир:

- а) бомдод намозининг илк икки ракаат суннати;
- б) пешин намозининг илк икки ва охириги икки ракаат суннати;
- в) шом намозидан кейинги икки ракаат суннат;
- г) хуфтон намозидан кейинги икки ракаатлик суннат.

Хуфтондан кейинги витр намозини хоҳласанг уч, хоҳласанг ўн бир ракаат ўқишинг мумкин. (Ҳанафийларда пешин намозидан олдин тўрт ракаат суннат, хуфтон намозидан кейин уч ракаат витр ўқилади. – Таржимон). Кечқурун анча вақт ётиб дам олгандан кейин ўқиладиган таҳажжуд намозига ўзингни ўргатсанг, малаклик сифатинг янада куч

олади. Чунки кеча ярмида қалблар Аллоҳни зикр қилишга янада латифроқ бўлади. Бу пайтда уни ҳеч нарса чалгитолмайди.

Зухо намози эса куёшнинг шарқда тахминан уч газ кўтарилишидан завол вақти кирмасдан олдин ўқиладиган намозлардир. Бу икки ракатдан саккиз ракатгача ўқилиши мумкин. Сен ҳам кучинг етганча ва хоҳлаганингча ўқишинг мумкин.

Ҳар ҳафтанинг душанба, пайшанба кунлари, ҳар ойнинг 13, 14, 15-кунларини, муҳаррам ойининг 9, 10 ва 11-кунларини, Арафа кунини, шаввол ойининг 6-кунини рўза тутиб ўтказсанг, Ҳазрат Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) суннатларига эргашган ва покланишни истаганлардан бўласан, иншааллоҳ.

Ҳа, ҳайвоний унсур қувватли бўлиб, малаклик унсурунинг тазаҳхурига (зоҳир бўлишига) монельлик қилгач, инсон ҳайвоний унсури йўқотишга қаттиқ ҳаракат қилмоғи керак бўлади.

Ҳайвоний унсурларнинг шиддатланиши эса асосан емоқ, ичмоқ ва лаззатга ошиқча берилиб кетмоқдан бўлади. Шундай экан, ҳайвоний унсурларни енгмоқнинг йўли ўша сабабчи омилларни камайтириш билан амалга ошади.

Ҳа, рўзанинг камоли, шаҳватга берилмоқдан, феъл-атвор ва шайтоний йиртқичликдан сақланмоқликдир. Зеро, булар инсонни тубанлик ботқоғига етаклайди, унинг шахсиятини бузади. Шуни билмок керакки, нафснинг истаклари икки турлидир. Биринчиси ҳақлар, иккинчиси ҳазлардир.

Ҳақлар – инсон вужуди учун энг зарурий нарсалардир.

Ҳазлар – ҳақлардан ташқаридаги, ошиқча нарсалардир.

Мужоҳаданинг (нафсга қарши мужодаланинг – тарж.) гоёси ҳақларни ўз ўрнида қолдириб, ошиқча нарсалардан юз ўгиришдир.

Намоздан олдин ва кейинги суннат ҳисобланган зикрларни қанда қилмасликка ҳаракат қил. Масалан, ҳар намоздан олдин ва кейин «Оятул-курси»ни ўқиш;

намоз охирида 33 мартадан «Субҳаналлоҳ», «Алҳамдулиллаҳ», «Аллоҳу акбар» дейиш (зикр китобларида кўрсатилган бошқа зикрларни айтиш)...

Вужудингни ва кийимингни ҳар доим тоза тут. Имкон қадар оқ ва яшил кийимда юришга ҳаракат қилгин. Айниқса, жума кунлари бунга риоя эт. Оқ кийимнинг сариққа мойил ранглисини танла. Хушбўй ҳидли гул сувидан суртиб юргин. Таҳоратнинг суннатларига ва мисвоқ ишлатишга диққат қил. Чунки булар Расулуллоҳ (с.а.в.) суннатларидан ва гузал ахлоқдандир.

Фарз амалларни тўла-тўқис, сабр-тоқат билан адо эт. Намозингнинг ичидаги рукуълари, саждалари, таъдили аркони, қиёми ва ўтиришларини ўрнига қўйиб, «Фотиҳа»ю, «Ташаҳхуд»нинг тартибига риоя этган ҳолда суннатларни ҳам кучинг етганича бажаришга ҳаракат қил. Дон чўқиётган хўроз бошини тез-тез кўтариб, туширганига ўхшаб рукуъларга риоя этмай, намоз ўқима. Ҳар сафар масжидга кирганингда икки ракаат «Таҳҳиёт-ул-масжид» намозини ўқишни эсдан чиқарма. Имкон қадар таҳорат олгандан сўнг икки ракат суннат ўқи (таҳорат суннати). Таҳоратнинг суннат бўлган зикр ва дуоларини ўрган. Таҳорат олмасдан олдин «Бисмиллоҳ...» дейишни ва мисвоқ ишлатишни унутма. Уйга ўнг оёқ билан кирмоқ, уйдан чап оёқ билан чиқмоқ ва чап томондан кийимни ечмоқ суннатдир. Аммо ҳожатхонага чап оёқ билан кириб, ўнг оёқ билан чиқмоқлик керак. Яна бир тавсия шуки, ҳар кун бомдод намозидан сўнг, маълум миқдор Қуръон ўқисанг, қутулмоққа эришганлардан (нажот аҳлидан) бўласан, иншааллоҳ. Агар имкон топиб ҳар рамазон ойининг сўнгги 10 кунини эътикофда ўтказсанг, нур устига нур бўлади.

Расулуллоҳга (с.а.в.) салот ва салом келтиришни ва истиғфор айтишни унутма. Айниқса, жума куни кундузи ва кечаларида.

Фақир ва мискинларга, айниқса, етимларга

қўлингдан келганча ёрдам бергин, уларнинг кўчглини кўтаргин. Чунки Пайғамбаримиз (с.а.в.):

أَتْرِيدُ أَنْ يَلِينَ قَلْبَكَ وَتُدْرِكَ حَاجَتَكَ: امْسَحْ رَأْسَ الْيَتِيمِ
وَاطْعِمَهُ مِنْ طَعَامِكَ يَلِينَ قَلْبَكَ وَتُدْرِكَ حَاجَتَكَ

„Қалбингнинг юмшаши ва муродингга эришишни хоҳлайсанми? Бир етимнинг бошини сила ва еганингдан унга ҳам едир. Ўшанда қалбинг юмшайди ва муродингга етасан“, дея марҳамат қилганлар (1001 ҳадис, 24-бет).

Камина – мискин, юрагим сиқилганда ва маишат қийнаб қўйганда кўпинча мана шу суннатга амал қилганман ва натижада қалбим юмшаган, руҳим сокинлашган ва муродимга эришганман.

Иршод талабидаги кишининг нафсига доир одоблардан баъзиларини мухтасар тушунтириб бердик. Биродарим, ҳайвоний нафсинг аслида жуда осон бўлган бу амалларни ҳеч қачон кўзингга қийин қилиб кўрсатмасин. Агар маълум муддатда ўзингни бу амалларни чин ихлос билан қилишга ўргатсанг, бунинг роҳат ва лаззатини ана ўшанда тотажаксан ва нафсинг ҳам бунга одатланиб қолади. Буларни бирваракайига қилиб, ўзингни қийнашинг шарт эмас. Ушбу амалларни малақиёт сифатинг қувватли бўлгунга қадар оз-оздан бажар. Айтилганларни бажаришингда сенинг тез-тез олимларга мурожаат этиб, улардан билмаганларингни билиб олмоғинг, уларнинг суҳбатида бўлмоғинг катта фойда беради.

Ушбу китобимизда имоннинг шартлари ва иршод талабидаги ҳар бир кишининг ҳеч шубҳа қилмай ишониши ва тасдиқлаши лозим бўлган баъзи хусуслар устида тўхталмадик. Масалан, Аллоҳнинг фаришталарига, пайғамбарларга нозил бўлган китобларига, пайғамбарларига, охират кунига, жаннат ва жаҳаннамга, тақдирга, яхшилик ва ёмонликнинг Аллоҳ томонидан эканлигига ишониш каби... Аммо бошқа иршод саҳифаларимизда ушбу

мавзулар ҳақида алоҳида тўхталганимизни эслатиб ўтамиз.

Мустаршид биродарлар ҳар ҳафтада энг камида бир марта (айниқса жума кечалари) тўпланиб, бир-бирларининг ҳол-аҳволларини сўраб туришлари лозим. Бу улар ўртасидаги меҳр-муҳаббат ва ҳурматни янада оширади. Бундай кечаларда улар ҳар қандай бўлмағур, бемаъни ва беҳуда гапларни сўзламасдан, эътиқод, ибодат, муомала, одоб-ахлоққа доир китобларни мутолаа қилсинлар, илмларини оширсинлар, ахлоқларини янада гўзаллаштирсинлар, қисқаси, жоҳиллик кўчасида тентираб юрмасинлар. Ислом динининг жаҳолатдан кўра каттароқ ва кўрқинчлироқ душмани йўқ. Ислом муҳолифларининг Исломга қарата таъна тошларини отишлари ҳозиргача давом этмоқда. Улар Ислом бир ёқламалик, таркидунёчилик, илм ва ақлни чегараловчи дин, дея тушунтиришга интилмақдалар. Бу эса жоҳилликнинг худди ўзгинасидир. Ҳолбуки, Ислом бир қўлида моддани, иккинчи қўлида маънони, бир қўлида дунёни, иккинчисида охиратни, бир қўлида илм ва ақл, бошқасида қалб, имон ва Ҳаққа боғлиқликни тутиб туради.

Расули Акрамнинг (с.а.в.) қуйидаги муборак ҳадиси шарифлари муҳолифларнинг фикрларини рад этади:

اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَأَعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ
غَدًا

„Дунё учун ҳеч қачон ўлмайдигандек, охират учун эртага ўладигандек яша“ («Мухтор ул-аҳодис», 25-бет).

اطلبوا العلم ولو بالصين

„Илм Хитойда бўлса ҳамки ўрганингиз“ (Кашф ул-Хафа, 1-жилд, 138-бет).

الْعِلْمُ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ

„Илм олиш ҳар бир муслим ва муслима учун фарздир“ (Жомеъ-ус-сағир, 2-жилд, 54-бет).

لَا دِينَ لِمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ

„Ақли бўлмаганнинг дини йўқдир“ (Кашф ул-Хафа, 2-жилд, 362-бет).

لِكُلِّ شَيْءٍ دَعَاةٌ وَدَعَاةُ الْمُؤْمِنِ عَقْلُهُ فَبِقَدْرِ عَقْلِهِ يَعْبُدُ رَبَّهُ

„Ҳар нарсанинг бир суянчиғи бор. Муъминнинг суянчиғи ақлдир. У ақли даражасида Раббига ибодат қилади“ (Термизий «Наводир»да ривоят қилган).

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَكُونُ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ وَمِمَّنْ يَأْمُرُ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَمَا يَجْزِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا عَلَى
قَدْرِ عَقْلِهِ

„Киши намоз ўқиб, рўза тутувчилардан бўлиши мумкин. Яхшилиқни ёйиб, ёмонликдан қайтаргувчилардан бўлиши мумкин. Аммо Қиёмат куни ўзининг ақли баробарида мукофот олади“ (Довуд «Китоб ул-ақл»да ривоят қилган).

الْأَحْمَقُ يُصِيبُ بِحَمَقِهِ أَعْظَمَ مِنْ فَجُورِ الْفَاجِرِ وَإِنَّمَا
يَرْتَفِعُ الْعِبَادُ غَدًا فِي الدَّرَجَاتِ وَيُنَالُونَ الزَّلْفَى مِنْ رَبِّهِمْ
عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ

„Баъзан аҳмоқ аҳмоқлиги туфайли фосиқ ва фожирдан ҳам кўпроқ гуноҳ қилиб кўяди. Эрта (Қиёмат куни) инсонларнинг даражалари ва Аллоҳга

қанчалик яқинликлари ақллари қадар бўлади“ (Довуд «Китоб ул-ақл»да ривоят қилган).

Бу ва бу каби ярага малҳам бўлгувчи минглаб ҳикматли кўрсатмалар икки фирқа орасидаги фарқни аниқ кўрсатмоқда.

Мустаршида сингилларимиз мустаршид биродаримиз олдидаги вазифаларини самимият ила адо этсинлар, бунинг баробарида уйда имонли бир муаллима ва мураббиялик вазифасини ҳам бажарсинлар, турли бегона кўзларга нишон бўлмаслик учун эшикларини мустаҳкам қалъа янглиғ беркитсинлар.

... Эй толиби иршод биродарим, Аллоҳ сени ҳам, бизларни ҳам ҳақ ва тўғри йўлдан бошласин. Омин! Билки, суннатлардан биттасини тирилтириб, бидъатлардан бирини йўқотган инсон энг бахтли инсондир. Бугунги кунда бутун куч-ғайрат, ҳимматни суннатни яшатмоқ ва бидъат-хурофот ва жаҳолатни йўқотмоқликка қаратиш лозим. Ҳа, суннати набавияга эргашмоқ энг фойдали ва самаралидир. Суннатдан четга чиқмоқ эса энг даҳшатли таҳликадир. Масалан, Расулуллоҳга (с.а.в.) эргашган ҳолда кун ўртасида ухлаб дам олмоқлик раводир. Бунга амал қилмоқлик, андиша этмаслик – бутун кечани ибодат билан ўтказмоқликдан афзалроқ ҳисобланади. Худди шундай, шариат буюргани учун ва Расулуллоҳ (с.а.в.) қайтарганлари учун ҳайит кунлари рўза тутмаслик – шариатдан ташқаридаги бир йил рўза тутмоқликдан устунроқдир. Расулуллоҳ (с.а.в.) буюргани учун берилган озгина садақа шунчаки, ўзи хоҳлагани учун берилган бир тоғ олтиндан хайрлидир.

Халифалик даврида Ҳазрат Умар бомдод намози-га масжидга келиб-кетувчиларни кузатадилар. Шу аснода жамоатдан бир киши кўринмай қолади. Сабабини сўраганида, шундай дейишади: „У бутун кечани ибодат билан ўтказди. Бомдодга яқин эса уйқу зўрлик қилиб, масжидга келолмай қоляпти“. Шунда Ҳазрат Умар марҳамат қилиб айтдиларки: „Кошки у кечаси ухлаб, бомдод намозини жамоат

билан ўқисайди. Бу янада хайрли ва фазилатли бўларди“.

Суннати набавияни ўзига дастур қилиб олган билан оддий кишининг аҳволи, бир заргар билан ахлат тозалагувчининг аҳволи кабидир. Заргарнинг бир соатлик иши баҳоси юз минг ахлат тозалагувчининг иш ҳаққига тенг келади. Ҳатто ўша хизматчининг иши заргарникидан нақадар оғир бўлса ҳамки, аҳвол шундай...

Эй иршод талабидаги биродарим! Шунинг унутмагинки, аврод (кунлик зикр ва тасбеҳлар – тарж.), зикр, бу оддийгина сўз ёхуд тушунча эмас. Аслида шариятга мувофиқ қилинган ҳар бир амал зикрдир. Шунинг учун ҳам Аллоҳни эслаб, Унинг розилигини истаб қилинган иш тижорат бўлса ҳамки, ҳақиқий маънода зикрдир. Зеро, зикр ғафлат ва лоқайдликни улоқтиришдан иборат. Агар қилинаётган ҳар бир иш ва амалда Аллоҳнинг амр ва таъқиқлари, Унинг ризолиги эсга олинаётган экан, қутулиш ҳам осон кечади, иншааллоҳ.

Муршидларга вирд бериб туриш беморларга дори улашиб туришга ўхшайди. Бундан кўзланган ғоя ва мақсад – ҳамшиша мустаршидларнинг қалбида умр бўйи Расулulloҳга (с.а.в.) эргашмоқ мавқеи ва Унга садоқат ҳиссини уйғотишдир. Агар бу нарса қалбда табиий равишда ўрнашса, ана шунда ўша инсон ҳақиқий қутулишга эришади, иншааллоҳ.

Нафс тарбияси

Билгинки, одам ўғли ҳақиқат ҳақида соатлаб эшитса ҳамки, у билан ёлғиз қолмагунча, ҳақиқат унинг кўнглига ўрнашолмайди ва у ҳақиқатнинг шакли, қудрати, завқу-шавқидан бебахра қолаверади.

Инсон Аллоҳнинг (ж.ж.) тенгсиз қудрати туганмас неъматлари ва буйруқларини ёлғиз қолиб чуқур ўйласа, руҳлар даласига экин экиб, яхши

ҳосил йиғиб олгандек бўлади. Шунинг учун ҳам пайғамбарликдан олдин Расулulloҳнинг (с.а.в.) қалбларига хилват севгиси жойлаштирилганди. Ҳа, хилватнинг ўзига хос ҳикмати ва аҳамияти бор. Бусиз мусулмонларнинг ҳаётида бир бўшлиқ пайдо бўлади. Кўриниб турибдики, мусулмон одам қилаётган тоат-ибодатларига, маълум вақтгача нафсини сўроққа тутувчи хилватни илова қилмагунча комил бўлолмайди.

Айни шаклда киши ёлғиз қолиб, теварак-атрофга тийран кўз билан қараб, Аллоҳнинг (ж.ж.) қудрати ҳақида тафаккур қилса, унинг ҳам сурати ва ҳам сийратида ўзгариш бўлади.

Ҳа, инсон нафсининг шундай офатлари борки, уларни дунё зийнати ва ғала-ғовурларидан узоқда – сокин бир гўшада, нафсини тарбиялаш орқалигина бартараф этиш мумкин.

Кибр, худбинлик, риё ва дунё зийнатлари кишини ҳалокат жарига бошловчи офатлардандир. Киши Ислом даъватига амал қилаётган бўлса ҳамки, бу офатлар яширин ва секинлик билан унинг маънавиятини емира бошлайди. Бу касалга мубтало бўлган кимса ўз руҳий шифохонасининг бир гўшасида ўзини-ўзи тез-тез сўроққа тутиши лозим. Бу ерда у Аллоҳнинг (ж.ж.) иноят ва тавфиқига нақадар муҳтожлиги, бутун оламни ўз ҳукм-иродаси остида тутиб турган Қудратли Аллоҳнинг азамати, раҳмати ва азоби қаршисида нақадар ожизлиги ҳақида чуқур ўйлаб кўради. Оқибатда унда келажакка тайёргарлик кўриш фикри туғилади.

Бу хусусларда бир неча бор ўйланса, кибр, худбинлик, ҳасад ва дунё севгиси каби офатларнинг ҳаммаси бирин-кетин йўқола боради. Бундан ташқари, бутун мусулмонлар, хусусан даъватчилар ҳаёти учун ниҳоятда аҳамиятли яна бир жиҳат борки, у ҳам бўлса қалбга Аллоҳ (ж.ж.) севгисини жойлаштирамоқдир. Аллоҳ (ж.ж.) севгиси эса жиҳод ва фидокорлик манбаи ҳамда самимий даъватнинг асосидир. Бу муборак туйғу фақатгина ақлга суянган имон билангина вужудга келмайди.

Имондан кейин Аллоҳнинг (ж.ж.) муҳаббатига васила бўлажак ягона нарса унинг неъматлари ва тенгсиз қудрати ҳақида ўйламоқ, тил ва дил билан Уни кўпроқ зикр этмоқдир. Бу эса вақт-вақти билан дунё икир-чикирларидан ва фойдасиз сўз, амаллардан узоқлашмоқ билангина амалга ошиши мумкин. Буларга амал қилган мусулмоннинг қалби ислоҳ бўлади, илоҳий севги билан тўлади.

Шотибий (рахматуллоҳи алайҳ) мусулмонларни икки гуруҳга бўлиб, шундай дейди: „Биринчи гуруҳнинг ҳоли исломий аҳд ва имонга асосланган ақида ҳукмларини бажараётган кимсанинг ҳоли кабидир. Иккинчи гуруҳнинг ҳоли эса қаттиқ кўрқув ва муҳаббатнинг ҳукми билан амал қилаётган кишининг ҳоли кабидир.

Кўрқув шижоат берувчи бир қамчи, умид – ташвиқотчи қўмондон, муҳаббат эса ҳамлакор тўлқиндир.

Кўрққан одам ҳар қандай оғир шароит ва машаққатга қарамасдан амал қилади. Бу эса ундаги сабр қувватини оширади. Умидли киши севгиси йўлидаги барча қийинчиликлар ва тўсиқларга парво қилмайди. Тўла руҳий ҳаловатга эришиш умидининг ўзигина унга куч-қувват ва руҳий далда бағишлайди. Севган киши эса севгилисига бўлган ишқи туфайли бутун куч-қудратини Унга етишишга сарфлайди. Қийинчилик унга жуда осон, узоқ ҳам яқин кўринади. Шунга қарамасдан у аҳдига тўла вафо қилганлигига ва неъматга лойиқ шукр қилганлигига ишонолмайди“ (Шотибий, «Ал-муваффақот» 1-жилд, 141-бет).

Қалбда бундай виждоний кучларни вужудга келтириш учун бир мавзуга мурожаат қилиш керак бўлади. Бу эса жумҳур уламолар ва кўплаб тадқиқотчилар „тасаввуф“ деб ном берган, баъзилар „эхсон“, Ибн Таймия каби баъзи олимлар „Илми Сулук“ деб атаётган мавзудир.

Расулуллоҳнинг (с.а.в.) пайғамбарликларидан олдинги хилватга чекиниш одатлари ҳам айнан шундай кучларни тўплаш учун эди.

Шуни алоҳида таъкидлашни хоҳлардикки, биз хилватни баъзиларга ўхшаб, „ҳаётдан батамом юз ўгириш“ деб тушунмаймиз...

Тўғри йўлни топмоқчи бўлаётганларнинг ҳаётида тавбанинг аҳамияти ва ҳақиқати

Эй иршод талабидаги биродарим, Аллоҳ сени ҳам, бизларни ҳам ҳаққа ва ҳақиқатга етказсин. Омин. Билгинки, тавба – илм, ҳол ва феълдан иборатдир.

Илм – гуноҳларнинг зарарини ва бу гуноҳларнинг банда билан Рабби ва тафаккур, идрок эта билиш қобилияти ўртасидаги қора парда эканини билмоқликдир. Инсон буни аниқ-равшан билса ва ишонса, қалбида севганига етолмаслик қайғуси ва алами пайдо бўлади. Зеро, бу айрилиқни қалб қанчалик чуқур ҳис этса, шунчалик аламга тўлади. Мабодо бу борадаги камчилик ўзида бўлса, афсус янада кучаядики, бунга НАДОМАТ дейилади. Агар бу алам қалбни эгаллаб олса, унда бошқа бир ҳолат юзага келади. Бу ҳолга ўтмиш, келажак ва айни пайтга тегишли ишларга қаратилган ИРОДА ва ҚАСД дейилади.

Айни пайтга тааллуқлиси – йўл қўяётган хато-камчиликларини, ёмон феълни тарк этишидир. Келажак билан боғлиқ жиҳати – умрининг охиригача севгилисига эришиш йўлини тўсадиган гуноҳлардан юз ўгиришдир. Ўтмиш билан боғлиқ томонига эса, хайрли бир иш имконияти туғилса, уни тезда қилиш ва бу билан аввалда йўл қўйилган хато ва зарарларнинг ўрнини қопламоқликдир.

Илм – ҳақиқий имон ва содиқ рафиқдир. Гуноҳларнинг руҳ софлигини кеткизувчи бир заҳар, инсонийликни маҳв этувчи таҳлика экани илм орқали билинади. Чунончи, тўхтовсиз гуноҳ иш қилиш кишини одамийликдан чиқариб ҳайвоний сифатларга етаклайди. Айни тарзда, маликиёт унсури ҳайвонийлик унсурининг қоронғуликлари ичра йўқолади. Пи-

ровардида унга илохий ҳақиқатлар тўсилади. Ҳақиқий имон нури қалбда порлаган сайин надомат оловини ёқади. Бундан эса алам пайдо бўлади. Чунки имон нури ёнганда (қалб) суюклисидан нақадар узок қолганини сезади. Худди қоронғуликда қолиб ҳалокатга юз тутаётган кишининг булутлар тарқалиб, ҳижоб (тўсиқлар) олингач қуёш нури орқали суюклисини кўриши, ишқ оташи кўнглини эгаллаши ва қутулиш учун бу оташни пуфлаган каби...

Тавба эса гуноҳларнинг зарарини аниқ-равшан билмоқ, пушаймон бўлмоқ, ўтмишни ислоҳ қилишга азм этмоқ, гуноҳларни такрорламасликдир.

Эй тўғри йўлни қидираётган киши, Аллоҳ (ж.ж.) сени ҳам, бизларни ҳам ҳидоятга қовуштирсин. Омин. Билки, инсон тобе бўлаётган ҳар шаҳвоний нарсадан қалбга қора бир доғ, руҳга чиркинлик ёпишади. Инсон нафасидан чиқаётган буғ топ-тоза ойнани хиралаштиргани каби шаҳват доғлари ҳам тўпланавергач қалб ойнасини батамом қорайтиради... Аллоҳ таоло Куръони каримда марҳамат қилганидек,

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

«Йўқ, (ундоқ эмас!) Балки уларнинг дилларини касб қилгувчи бўлган гуноҳлари қоплаб олгандир» (Мутаффифун, 14).

Ухшатиш: Кир ва занг бирика-бирика табиий ҳолга келади. Буғ ойна устида тўпланавергач шаффофликни бузади, ойнани жило қабул қилмас ҳолга келтиради.

Шаҳватларни тарк этиш мавжуд гуноҳларнинг зарарини батамом йўқотиш учун етарли эмас. Аслида қалб ва руҳни эгаллаган у кирлар йўқотилмоғи лозим. Бугдан хиралашган ойна тозалиги учун ўша бугни тўхтатиб қўйишнинг ўзи кифоя қилмайди-ку! Шаҳват ва маъсиятларнинг доғи қалбни қорайтиради. Манъ этилган амалларни тарк қилиш ва амрларга итоат нури қалбни ойдинлатади. Шундай қилиб, маъсиятнинг чиркинлиги итоат нури ила йўқ бўлади. Жаноби Пайғамбаримизнинг (с.а.в.):

اتبع السيئة الحسنة تمحها

„Ёмонликнинг орқасидан дарҳол бир яхшилик қилгинки, содир этилган ёмонликни махв этсин“ Кашфул хафа, 1-жилд, 43-бет; Жомиул улум, 147-бет), деган сўзларида ҳам шунга ишорат бор. Демак, банда ўз гуноҳларини уларга муқобил хайр-ҳасанотлар билан йўқотишга ҳамиша ҳаракат қилмоғи лозим. Исломда тавба – киши сифатларининг яхши томонга ўзгаришига василадир. Катта бир ахлоқ куролидир. Унда пушаймонлик ва ёмон ҳолларни яхшига ўзгартириш бор.

Тавбанинг шартлари

1. Тавба қилган кимса аввало маъсият аҳлидан узоқлашиши керак.

2. Аллоҳ таолога исён этган нафсига зарурий эҳтиёжларидан ташқари ҳеч нарса бермаслиги даркор.

3. Бирор гуноҳ-маъсиятга қайтмаслик учун қатъий қарор бериши зарур.

4. Уни гуноҳга етакловчи ҳар қандай амални тарк этиши лозим.

Мана шу шартларни яхши англаб амал этиш керак.

Билгинки, тасаввуфга йўналиш, энг аввало олдинги гуноҳларга тавба қилишдан бошланади.

Устида бировнинг ҳақи бўлса, тезроқ ундан қутулсин. Ҳақ эгаларининг розилиklarини олсин. Зеро, уларнинг ҳақларидан қутулмас экан, умр бўйи ҳаракат қилса ҳамки, Аллоҳнинг ризолигига эриша билмайди.

Зухд нима?

Эй иршод талабида юрган бахтиёр биродарим, билгинки, кишининг ўз оиласи ва фарзандларини қаровсиз ташлаб қўйиши, тирикчилигини тарк этиши зухд эмас. Зухд нафс истакларини камай-тириш, фикрни фақатгина унинг орзулари ила банд этмасликдир. Инчинун, кунни чиройли матоҳлар ва лаззатли овқатлар ҳақидаги суҳбат ва баҳслар билан ўтказмаслик керак. Чунки ҳайвонлар ҳам деярли дуч келган жойда ўтлайди, доимий жун кийиб юради, кўп-кўп ухлайди. На ўтмишидан ибрат олиш, на истикбол андишаси бор уларда. Шундай ҳолда ҳайвонларнинг ҳаётда бахтли ёхуд иззатли бўлишлари ҳақида ўйлаб кўриш мумкинми? Йўқ, албатта. Бу зухдга мутлақо мувофиқ келмайди. Аммо ҳеч қутилмаган ва таъмасиз келган неъматлар қабул қилинади ва шукри лозим бўлади.

Дунёсиз охират бўлмайди. Бирок дунё охиратнинг бир кўпригидир. Расулulloҳнинг (с.а.в.)

نَعْمَ الْمَالُ الصَّالِحِ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ

„Хайрли мол, хайрли (солиҳ) қул учун нақадар яхши“ (Кашфул хафа, 2-жилд, 320-бет) сўзларини ҳаётига тадбиқ этган ҳолда яшаган киши қандай ҳам бахтли!

Эй тўғри йўлни қидирган киши! Аллоҳ (ж.ж.) сени ҳам, бизларни ҳам ҳидоятга эриштирсин. Омин. Билки, кишининг руҳий эҳтиёжлари камайган сайин табиий равишда моддий эҳтиёжлари кучаяди. Бу кўпинча овқатга бўлган рағбат тарзда зухур этади. Яна шу нарсани унутмаслик керакки, турли-турли емоқлик орзуси исрофга бошлайди. Бу эса инсоннинг дунё ҳаётини еб-ичиш, ўйин-кулгу, манфаатдангина иборат, деб хулоса чиқаришига олиб келади. Пировардида, эҳсон, буюк ҳиммат эгаси бўлиш, сабр, бошқаларни ўзидан паст тутмаслик, тавозе каби

руҳий хислатларни заифлатади. Ўрнига худбинлик, каттиқ қалблик, кибр, зулм ва кайф-сафолик орзу-си жойлашади. Булар барчаси оқибатда кишини жамиятдаги зарарли унсурга айлантиради. Шунинг учун Қуръон инсонларни очкўзлик разолатларига эргашишдан қайтаради ва нафсига асир бундай кимсаларни Аллоҳ (ж.ж.) наздида ёқимсиз ўлароқ васф этади:

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا﴾

«Енглар, ичинглар, фақат исроф қилманглар. Зотан, Аллоҳ исроф қилгувчи кимсаларни севмас» (Аъроф, 31).

Руҳий истаклар озайгач, моддий истаклар кўпаяди. Айни тарзда очкўзлик ҳам зеҳни заифлаштиради, руҳ ва ақлни парда билан ўраб ташлайди. Ҳа, очкўзликнинг моҳият-мақсади турли хил овқатларни ўйлаш ва дунёнинг ҳою ҳавасларига бутунлай берилишдан бошқа нарса эмас. Бу ҳол нафсни тарбиялаш ва уни нуқсонлардан халос этишга тўсқинлик қилади. Пировардида киши инсонийликдан чиқиб ҳайвонсифат бўлиб қолади. Чунончи Жаноби Ҳақ кофирларни ана шундай олчоқ сифатлар билан таърифлаб, қуйидагича марҳамат қилмоқда:

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ﴾

﴿وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ﴾

«Кофир бўлган кимсалар эса (мана шу ҳаёти дунёнинг ўткинчи лаззатларидан) фойдаланиб, чорва ҳайвонларидек еб-ичурлар ва дўзах уларнинг жойлари бўлур» (Муҳаммад, 12).

Исломнинг энг муҳим ҳадафларидан бири бўлган руҳий тарбияни йўлга қўйиш учун Қуръоннинг ейиш ва ичишга оид тавсиялари мана шулардир. Аммо зоҳидлик нафсни тийиш, ўзини оғир аҳволга солиб кўядиган даражада дунёни батамом ташлаб қўйиш

дегани эмас. Балки молингнинг закотини берсанг, жума намозига ва жамоатга қўшилсанг, харомлардан сақлансанг ва бу каби исломий асосларни адо этсанг, шунинг ўзи билан ҳам дунёни тарк этган зоҳидлардан ҳисобланасан.

Тақвонинг моҳияти

Эй тўғри йўлни қидирган киши! Билгинки, тақво бир фазилатдир. Қуръон инсон билан Холиқнинг ўртасини ана шу юксак фазилат билан тузатмоқни иштайди. Шунинг учун ҳам бу калима Қуръоннинг бир неча жойларида, хусусан ахлоқий ва ижтимоий мавзудаги оятларда такрорланиб келади.

Тақводан кўзланган мақсад инсоннинг ўз Раббини ғазабга келтирувчи, нафси ёхуд бошқаларга зарар берувчи нарсалардан сақланишдир.

Тақво сўзининг асл маъноси нафсни қўримоқдир. Бу эса қўрқилаётган нарсанинг ҳолатига кўра ўзгаради. Бинобарин, тақвонинг асоси Аллоҳдан (ж.ж.) қўрқишдир. Қўрқув, қўрқилаётганни билишга ундайди. Маълум бўлмоқдаки, Аллоҳни (ж.ж.) билган – басийрати нисбатида Аллоҳдан (ж.ж.) қўрққандир. Аллоҳдан (ж.ж.) қўрққан – Аллоҳдан (ж.ж.) иттиқо этган (ёмонликлардан сақланган – тарж.), эҳтиёт бўлгандир. Муттақийлар эса нафсларини Аллоҳнинг (ж.ж.) дунёю охирадаги азоби ва ғазабидан асраган кимсалардир. Бу асраниш эса Аллоҳ (ж.ж.) белгилаб берган ҳудудлардан ошмаслик, амрларига риоя этиш, таъқиқларидан қайтиш билан бўлади. Аллоҳ (ж.ж.) эса инсониятни яхшиликдан бошқа нарсаларга буюрмайди. Инсон билан юксак ғоялари орасига суқилиб кирадиган, жисм ва руҳнинг тараққийсига тўсқинлик қилувчи нарсалардан бошқасини манъ этмайди. Шунинг учун ҳам Қуръон муттақийларни серфазилат ҳақиқий инсон ўлароқ таърифлайди:

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قَبْلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ
 الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ
 وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ
 السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ
 وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ
 وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾

«Юзларингизни машриқ ва мағриб томонларига бураверишингиз яхшилик эмас; балки Аллоҳга, охират кунига, фаришталарга, китобларга, пайғамбарларга имон келтирган, ўзи яхши кўриб туриб молини қариндош-уруғларига, етим-есирларга, мискин-бечораларга, йўловчи-мусофирларга, тиланчи-гадоларга ва қулларни озод қилиш йўлида берадиган, намозни тўқис адо қилиб, закотни берадиган киши ва аҳдлашганларида аҳдларига вафо қилгувчилар ва хусусан оғир-енгил кунларда ва жангу жадал пайтида сабр-тоқат қилгувчилар яхши кишилардир. Ана ўшалар чин имонли кишилардир ва ана ўшалар асл тақводорлардир» (Бақара, 177).

Башарият тақвони билиб рисоладагидек амал қилса эди, ёмонликнинг тазйиқи сўнган, Исломнинг ҳақиқати кўринган бўлурди. Агар сен мустаршиднинг юқорида санаганимиз вазифаларини ихлос ва самимият ила адо этиб бораверсанг, муттақий ва салафи солиҳийн йўлидан кетаётганлардан бўласан, иншааллоҳ.

Зикрнинг ҳақиқати

Эй тўғри йўлчи қидирган киши, сенга бир зарбулмасал айтиб берай: Атрофдаги айрим кимсалар ўғрилик каби жиноятларга мойилдирлар. Чунки нафсларининг ўғирлаяжаклари нарсага майл этиши ва ишнинг оқибатини ўйламаслик уларни ана шу гуноҳга бошлайди. Бошқа бир тоифа борки, эҳтиёж сезса ҳамки ўғриликка яқин йўламайди. Зеро, ўғриликнинг натижасида келадиган бало ҳақида ўйлайди улар. Эҳтиёж ва очлик жонидан ўтса-да бу қабихликдан сақланади... Икки тоифа ўртасидаги фарқни аниқлаш қийин эмас – бириси нималарнидир ўйлайди (дейлик, қўлга тушгач ва қамоққа олингандан сўнгги шармандалик ва пушаймонлик ҳақида). Иккинчисининг эса парвойи фалак – оқибатни ҳаёлига ҳам келтирмайди.

Зикр эсламоқликдир. Бироқ бир нарсани билишнинг ўзигина зикр саналмайди. Чунки юқорида таърифлаганимиз биринчи тоифа ҳам маълумотга эга эди. Ҳатто жиноят натижасида жазоланишини ҳам биларди. Лекин буни ҳамиша ёдида сақламас ва аҳамият бермас эди.

Зикрга қандай эришилади?

Эй иршод талабидаги киши, бу йўлда сенга зикруллоҳга қандай эришиш мумкинлигини изоҳлаб берайин. Зикр, Аллоҳ таолонинг бутун амалларингдан воқиф эканини билишинг, қалбингдаги сирлар ҳам Унга яширин эмаслигини кўз олдинга келтиришингдир. Шунда зикруллоҳнинг таҳсили сенга осонлашган ва амалларинг янада мукамаллашган бўлади. Зеро, барча амалларимизни ўраб олган нарса – уни иродасиз, тафаккурсиз ва хушуъхузурсиз бижармоқликдан бошқа нарса эмас. Агар бу мууроқабани кучайтсан ва яхшигина ўрнашсан,

эгасининг гуноҳ-маъсиятлардан сақланиши ҳам осонлашади. Чунки, у ҳамиша нафси, энг оддий хатти-ҳаракати ва ҳаттоки қалбидагини ҳам, ҳамма нарсани билгувчи бир муроқиб (назоратчи)нинг назорат ва мушоҳадаси остидалигини ҳис қилади.

Яна шу нарса ҳақиқатки, Аллоҳни (субҳанаҳу ва таоло) зикр этиш, тилнинг зикригина эмас, билакс, тамомила бошқа нарса. Бу эса зикр этилган мисолдаги каби илми муроқаба (1. Ички оламга қарамок, шўнгиб ўзидан кетмок. 2. Қараш, кўз остида тутиш; аҳамият бериш. – Тарж.) орқали қўлга киритилади. Бу муроқаба Аллоҳнинг (ж.ж.) бутун амалларимизни билиб туриши ва айбимиз туфайли бизни муоҳаза этиши (таъна қилиши, танбеҳ бериши, койиши – тарж.) тарзда ҳам бўлиши мумкинки, бу муроқабанинг бошланғичи ҳисобланади. Бундан ташқари, муроқаба севгилининг (Аллоҳ ж.ж.) ибодатларимизни кўриб-билаётганлиги ва гуноҳ иш қилсак бизга ғазаб қилиши шаклида ҳам бўлиши мумкинки, бу – севганларнинг (ошиқларнинг – тарж.) ҳоли (Аллоҳга бўлган севгиси)дир.

Бинобарин, аён бўлмоқдаки, руҳ ва қалбдаги ёмонликларни йўқотишнинг чораси фақатгина тил билан зикр эмас, балки муроқаба, тафаккур ва тазаккур (эсга олиш; зикр этиш; бир нарсани дарс каби такрорлаш ва ёдлаш) экан. Бу, барча тасаввуф имомлари томонидан иттифоқ қилинган масаладир. Шубҳасизки, инсофли инсон бирон ёмон иш қилса, бошқа бир инсоннинг бу ишни кўришидан уялади. Чунончи, инсон қалбида Аллоҳ (ж.ж.) кўрқуси, Аллоҳнинг (ж.ж.) уни ҳамма жойда кўриб турганлиги ишончи мустаҳкам ўрнашса, ҳадис тилидаги „ЭҲСОН“ дейилувчи ҳақиқий имон тажаллий этади. Бу эса раббоний ҳайбатнинг ва илоҳий азаматнинг тажаллийси билан Аллоҳнинг (ж.ж.) неъматларини устига ёғдиргани сироти мустақийм (тўғри йўл – тарж.) устидадир. Эҳсон мақомидаги ва сироти мустақиймдаги киши исён қилмайди.

Тилдаги зикрнинг ҳам, албатта, фойдаси бор. Бажарилса, савоб бўлади. Гарчи қалб тилга уйғун бўлмаса ҳам, бундай зикр илоҳий ҳузурнинг таъминланишига васила бўлади. Ширин ва нордон нарсаларнинг номиёк сўлакни оқизиб, иштахани очади ва ўша нарсаларни орзу қилишга сабаб бўлади-ю, Аллоҳнинг (ж.ж.) зикри ҳушу-хузуъга ва савобга муассир (таъсир қилувчи) бўлмас эканми?

Аллоҳни (ж.ж.) зикр қилишнинг инсон нафсидаги таъсирлари

Эй иршод талабидаги биродарим! Аллоҳ (ж.ж.) сени ҳам, бизларни ҳам масъуд этсин, омин. Рухий ҳаётнинг ҳадафларидан бири – инсон нафсига ҳузур ва сокинлик бермоқ, хафақонлик, сабрсизлик ва изтиробни ташламоқдир. Булар нафснинг энг ашаддий душманларидир. Аллоҳни (ж.ж.) зикр этмоқ эса муқаддас манзилга етиш учун энг фаол василадир.

Ҳа, моддий ва маънавий дардларни тинимсиз ўйлаш, ҳар-хил ҳаёт ҳодисалари ҳақида мулоҳаза юритиш инсонни чарчатиб қўяди. Натижада инсон зиммасидаги энг муҳим амалларни бажаришдан чалғиб кетади. Ғам ва сабрсизлик эса, инсоннинг бу ҳаёт ташвишлари олдида заифлигини ҳис этишдан бошланади. Аммо бу коинотнинг эгаси Аллоҳга (ж.ж.) бўлган кучли бир имон ва ишонч инсонга шундай ҳузур ва қувват бағишлайдики, уларнинг ёнида ҳаётнинг бутун ғам-ташвишлари арзимас ва оддийгина бўлиб қолади.

Аллоҳни (ж.ж.) зикр этмоқ, Аллоҳга (ж.ж.) ишонч натижасидир. Зикр шундай бир рухий озуқаки, инсоннинг дардларига даво ва қалбига ҳузур-ҳаловат бағишлайди.

Жаноби Ҳақ бу ҳақиқатни шундай баён этади:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾

«Улар имон келтирган ва қалблари Аллоҳни зикр қилиш – эслаш билан ором оладиган зотлардир. Шундай экан, қалблар Аллоҳни зикр этишдан ором олмасми?» (Раъд, 28).

Ҳа, Ислом зикруллоҳга катта аҳамият берган. Чунончи, Аллоҳ таоло инсонни ўзига яқинлаштирувчи намозни турли зикрларга шомил қилган ва уни кунда беш вақт ўқишликни буюрган. Бундан ташқари суннатларни ҳам бажармоқни истаган. Буларни яхши англаб олсанг, неъматларидан фойдаланасан, иншааллоҳ.

Эй иршод талабидаги қардошим! Жаноби Ҳақ сени ҳам, бизларни ҳам ҳаққа ва ҳақиқатга қовуштирсин. Омин. Билгинки, лафзий зикрга (сўз билан қилинадиган, оғзаки зикр – тарж.) ижмолий (тафсилотсиз, қисқа, жаъмлланган – тарж.) бир маъно етарлидир. Бинобарин, зокирга умумий бир маънони тасаввур этиши етарлидир ва бу ҳолат бутун мусулмонларда мавжуддир.

Билки, қалбини ғафлат босган киши тасбеҳ, таҳмид (ҳамд айтиш, «алҳамдулиллоҳ» дейиш, шукр қилиш) ва шунга ўхшаш зикрларни такрорласа, оз бўлса ҳам, зехни, фикри Аллоҳ таолога бурилади. Ҳар қандай зикр ҳам қалбга таъсир эта олади. Қуръон ўқиш, намоз ва бошқа ибодатлар ҳам зикрдир. Буларнинг ҳаммаси Аллоҳ таолони қалбан билиш учун бир сабабдир. Изтихзорнинг (хотирлаш, эсга олиш – тарж.) эса қалбга ҳайрат бергувчи ва мушоҳада эта оладиган таъсирлари бор. Шунинг учун ҳам тариқат аҳли ўз муридларига робитани ва қалбий авродларни тавсия қилишади. Буларни кўп такрорлаш қалбларни Аллоҳнинг (ж.ж.) муҳаббатига йўналтириб, нафсларни илм ва маърифатга тайёрлайди.

Тарихдан маълумки, қадимги мисрликлар ботил маъбудларини ўзига хос бир рангдаги ва пешонасида учбурчак шаклда ишорати бор бузоқ суратида яса-шарди. Бу маъбудни бўғоз бир сигирнинг олдига қўйишар, натижада бузоқ шаклга мос равишда тугилади. Хайвонларда аҳвол шундай бўлгач, шуб-ҳасизки, муҳаббатини истаб қалбан Аллоҳни (ж.ж.) зикр этиш, бу зикрнинг қалблардан мустаҳкам жой олишига, бу қалбнинг илм ва маърифат ила йўғ-рилишига сабаб бўлади.

Барча мусулмонларнинг устози Абу Ҳомид ал-Ғаззолий (раҳматуллоҳи алайҳ) инсондаги руҳий басийратнинг очилиши хусусида шундай дейди: „Уйламаки, бу куч – басийрат фақат уйқу ва ўлим бирлан очилсин. Аксинча, жиҳод ва риёзатини ихлос билан қилган, шахват, ғазаб ва ёмон амалларнинг чангалидан қутула олган кимсалар учун уйғоқлик ҳолида очилур. Бир киши танҳо бир жойда ўтириб, атрофдан узилган ҳолда, қалбини лафзи жалолга мустағрақ қилса (яъни, тили билан эмас, қалби билан „Аллох, Аллох...“ дейишга бошласа), пировардида ўзидан беҳабар ҳолатда Аллоҳдан (ж.ж.) бошқа ҳеч нарса кўрмайдиган бўлганида бу қувват (басийрат) очилади. Уйғоқ ҳолатида анбиё ва авлиёларнинг руҳларини ва малакларни кўрур, унга ер ва осмонларнинг сирини очилур.

﴿ فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾

«Бас, Биз сендан пардангни (яъни, мана бу қиёмат КУНи ҳақидаги шак-шубҳаларингни) очиб юбордик. Энди бу КУН сенинг кўзинг жуда ўткирдир» (Қоф, 22) ояти каримасига мувофиқ тушунтирилиши ва изоҳи мумкин бўлмаган нарсаларни кўради. Расулulloҳ (с.а.в.) марҳамат қилганларидек,

﴿ زَوَيْتَ لِيَ الْأَرْضَ فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا ﴾

„Мен учун ер бурилди ва шарқу ғарбни кўрди м“ (Тафсири Куртубий, 1-жилд, 298-бет).

Агар бир кимса чуқур нафас олмоқчи бўлса, олдин ҳавони ичига тортади, сўнг эса секинлик билан ташқарига чиқаради. Кейинчалик уни мумкин қадар ўпкаларида ушлаб туради ва яна аста-секин чиқаради. Кеча-кундуз буни бир неча бор такрорласа, ўзида жасорат, азм ва ирода кучини ҳосил қилади. Буни Раббини зикр этган ҳолда бажарсами...“

Бизнинг тариқатимизда (Накшбандия) зикрнинг усули қуйидагичадир:

1. Зикр қилмоқчи бўлган киши аввалига хаёлини бир жойга тўплаш ва ҳар турлик дунё ташвишларига чалғимаслик учун ёлғиз бир жойда икки ракат намоз ўқийди.

2. 25 марта истиғфор айтади:

اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِيْمَ وَ اَتُوْبُ اِلَيْهِ

(Астағфируллоҳ-ал азийм ва атубу илайҳ).

3. Қиблага қараб ўтирган ҳолда кўзлар юмилади. Беш дақиқага қадар ўлим ва ўлим ҳоллари ҳақида тафаккур қилади.

4. Сўнгра ўз муршиди ва Расулуллоҳнинг (с.а.в.) рухониятларигача бўлган тариқатимизнинг бошқа машойихлари ҳақида ўйлайди, уларнинг файз-баракоти, ҳимматини умид қилади. Бу ҳам беш дақиқа қадар давом этади. Биринчи тафаккурнинг номи тасаввуф лисонида „робитайи мавт“дир (Ўлим робитаси). Муршиднинг рухониятини (ҳол ва ҳаракати, ибодати, сўзларини – тарж.) тасаввур этишга эса „робитайи муршид“ (муршид робитаси) дейилади. (Бу масала ҳақида 2-китобда ўқийсиз. – Тарж.)

5. Сўнгра яна беш дақиқাগача Аллоҳ таолонинг азамати, буюклиги, коинотдаги қудрати, тасарруфи ва эҳсон этган неъматлари ҳақида ўйлайди, тафаккур юритади.

Бу фикр – тушунчаларнинг ҳаммаси унга хузур бағишлайди, дунё зийнатларининг ортиқча жозибасидан халос этиб, виждони билан ёлғиз қолдиради.

6. Тилини танглайига ёпиштириб, тили билан

эмас, қалби билан „Аллоҳ“ лафзаи жалолининг тасбеҳига бошлайди. Шу зайл беш минг марта „Аллоҳ“ деб қалбан зикр қилади. Китобларда кўрсатилган миқдор ана шунча. Бироқ мухтарам падари бузрукворим (қуддиса сирруху): „Бу қадарига кучингиз етмаса, имконингиз қадар қайтарингиз“, дер эдилар.

Ҳар юз мартадан кейин ё қалб ёки овоз чиқариб:

الهِىَ اَنْتَ مَقْصُودِى وَرِضَاكَ مَطْلُوبِى

„Илаҳи анта мақсуди ва ризака матлуби – Ё Раббий, менинг мақсадим Сенсан, Сенинг ризолигингни сўрайман“, дейди.

Иккинчи бир зикр шакли ҳам борки, тасаввуф тилида бунга „нафйи ва исбот“ дейилади. Бу куйидагичадир: зикр қилмоқчи бўлган чордона қуриб ўтиради. Тилини танглайга ёпиштириб, кўзларини юмади. „Ла“ калимасини киндигидан бошигача (боши билан ишорат қилган ҳолда) чўзиб „айтади“. Сўнгра „илаҳа“ калимасини бошидан ўнг елкаси томон чўзиб айтади ва „иллаллоҳ“ калимасини ўнг елкасидан қалбига томон еткази ва бу муборак калиманинг қалбининг ич-ичигача етиб борганини тасаввур этади. Бу калимаи тоййибани бир нафасда кучи етганича шу зайл такрорлайди. Нафасларини фақат тоқ сонларда тўхтатади. Бу калималарни бир нафасда йигирма бир марта сўйлагунга қадар зикрда давом этади. Шунин билмоқ керакки, мувоқаб ва тафаккурда давом этиш ботинга оид жиҳатларга қувват беради. „Нафйи ва исбот“ зикри башарий сифатларни йўқ қилади. Ҳазрати Пайғамбаримизга (с.а.в.) салавот келтириш эса инсон ҳаётида гўзал ҳодисаларга сабаб бўлади. Кўпроқ нафл ибодат қилиш тавозеъни юзага келтиради. Кўп Қуръон ўқиш эса руҳнинг софлиги ва қалб равшанлигини орттиради.

Сен ҳам булардан истифода этсанг, энг тўғри йўл танлаган бўласан, эй биродарим.

Аллоҳга (субҳанаҳу ва таоло) восил бўлмоқ амалсиз бўлмайди

Исломий тасаввуфнинг ғояси мана шудир. Бу тамойил Куръони каримнинг келтирганларига мувофиқ равишда барча амалларда мукамалликнинг уивонидир. Фикҳ мавзусини зоҳирий амаллар ташкил этса, тасаввуфнинг мавзусини зоҳир амаллардан айирмаслик шарти билан, ботиний амаллар ташкил қилади. Бир шахс зоҳирий амалларсиз ботиний ва қалбий амаллар ва уларнинг ҳолларини ислоҳи учун мужоҳада этса, бутун умр ҳаракат қилса ҳамки, Аллоҳ таоло (нинг ризолигига – тарж.) эришолмайди. Бу киши сўфий ҳам ҳисобланмайди. Зеро тасаввуфдаги асл мақсад Аллоҳ таолонинг розилигини қозонишдир. Ўлчови эса Шариати гарронинг (гарро – порлоқ, мусаффо, гўзал – тарж.) амрлари бўйича юриб, Расулуллоҳнинг (с.а.в.) нурли суннати санийяларига маҳкам ёпишмоқдир. Инчинун, шариатдаги бу амрларнинг бир қисми зоҳирийдир. Масалан, намоз, рўза каби ибодатлар; никоҳ, талоқ, ҳақни адо этиш каби эр-хотинга вожиб бўлиб, аҳволи шахсиядан ҳисобланганлар; олди-сотди, гувоҳлик, васият каби муомалотга оид бўлганлар; сало, чиройли сўз, зиёфат, овқат едириш каби одоби муошаротга оидлар... Бу амалларнинг барчасига фикҳий масалалар номи берилган.

Маълум бир қисм амаллар борки, моҳият-эътибори ила ботинийдир. Булар Аллоҳ (ж.ж.) ва Расулуллоҳга (с.а.в.) муҳаббат, дунёнинг ўткинчи зеб-зийнатларини тарк этиш, Аллоҳ (ж.ж.) белгилаган тақдирга розилик, ҳирсни тарк этиш, ибодатда қалбни Аллоҳга (ж.ж.) йўналтириш, диний амалларни ихлос билан бажариш, худбинликдан воз кечиш, жаҳлни енгиш, кин ва ҳасадни йўқотиш, сабр ва ҳалимлик билан безаниш, ғазаб ва кибрни ташлаш каби инсон руҳига оид амаллардир.

Эй мустаршид биродарим! Жаноби Ҳақ сени ҳам, бизларни ҳам ҳақ ва тўғри йўлдан адаштирмасин. Омин. Билки, ботиний ҳукмларга рисоладагидек амал этиш, зоҳирий ҳукмларга ҳам шундай амал этиш каби энг муҳим вазифадир. Яна билгинки, баъзан ботиний амалнинг нуқсони туфайли зоҳирий амалларда ҳам нуқсон-камчилик юзага келади. Масалан ботиний амал ҳисобланган Аллоҳнинг (ж.ж.) азамати ва Ундан ҳаё қилиш туйғуси йўқолса киши ибодатларни бажаришда дангасалик қилиши, қалб тақводан узоқлашса намоз шошма-шошарлик ва таъдили арконига риоя этмасдан ўқилиши ёки инсон қалбида пайдо бўлган хасислик туфайли ҳаж ва закот каби фарзларни адо этишдан ўзини олиб қочиши, қалбни кибр эгалласа, киши бировга зулм қилиши, кин ва ҳасадга тўлган қалб эгаси ўзидан устун бўлганларга зарар бериши мумкин... Агар нафси мавжуд хасталикларидан қутулмай туриб, инсон ўз табиатини тузатишга ҳаракат қилса, унинг бу уриниши бекорга кетади ва фойда бермайди.

Мана шунинг учун ҳам қалб ва қолип, руҳ ва вужуд, зоҳир ва ботин ўртасида ҳам ўзаро келишув лозим бўлади. Фақатгина ботиний амаллар учун нафсни ислоҳ этиш етарли эмас. Зоҳирий амалларни ҳам мутлақо мукамал ва тўлиқ бажариш лозимдир. Зеро, зоҳир ва ботин бир-биридан ажралмайдиган эгизакларга ўхшайди.

Бандаликнинг ҳақиқати ва мақсади

Эй иршод талабидаги биродарим! Жаноби Ҳақ (ж.ж.) сени ҳам, бизларни ҳам ҳаққа ва тўғри йўлга қовуштирсин. Омин. Билки, шариатнинг тариқат ва ҳақиқат дея номланган даражаларига етишишдан кўзланган ягона мақсад комил маънодаги убудиятдир... Бу эса банданинг ўз орзуларида Раббининг ризолигини кўзлаши, барча куллий ва жузъий амалларини Аллоҳнинг (ж.ж.) амрларига

бўйинсундиришидир. Шунинг учун ҳам бу қурбият (яқинлик, Аллоҳга (ж.ж.) яқин бўлиш – тарж.) ва вуслатга (висол – тарж.) Ислоом билангина етишмоқ мумкин. Чунки Аллоҳнинг (ж.ж.) амрлари ва У рози бўладиган амалларни фақат Ислоом дини орқали ўрганамиз. Агар Исломсиз яқинлик ҳосил бўлса, бу мисоли подшоҳнинг ҳузурига яширинча кириб олиб, ўзини подшоҳнинг яқинларидан кўрсатган ўғрини эслатади. Ваҳоланки, бу яқинликка подшоҳнинг табассуми ва мамнунлиги қўшилмас экан, у мақбул яқинлик ҳисобланмайди. Аллоҳнинг (ж.ж.) ризолиги мавжуд бўлмаган вуслат ҳам худди шундайдир. Инсонни руҳлар оламидан жасадлар оламига ўтказмоқнинг сири – Аллоҳ (ж.ж.) амрларига бўйин эгиш, солиҳ амал қилмоқ ва турли ибодатлар ила ризои илоҳийга эришмоқдан бошқа нарса эмас. Буларнинг ҳаммаси Аллоҳнинг (ж.ж.) буюклигини маълум этиш ва рубубият сирини очиш учундир. Инчинун, Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) Аллоҳ таоло томонидан ривоят қилган қудсий ҳадисда:

كُنْتُ كَثْرًا مَخْفِيًّا فَخَلَقْتَ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ

„Мен яширин бир хазина эдим, билинмоқ ва танилмоқ учун махлуқотни яратдим“, (Кашфул хафа, 2-жилд, 132-бет) дейилади. Инсон олами арвоҳдан олами ашбоҳга (ўхшашлар оламига – тарж.) истаклардан амаллар туғилсин, амаллар туфайли эса илгарилаш ва тараққиёт эшиги очилсин дея юборилди. Аслида Аллоҳ (ж.ж.) жисм эмаски бир маконда турсин ва биз дунё масофаларини босиб ўтиб Унга етишайлик.

Унга яқинлик, фақатгина ризо ва раҳматига сазовор бўлмоқ ила мумкин. Ризо ва раҳматига эса солиҳ амаллар орқали эришилади. Аллоҳ таоло Қуръони каримда:

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ﴾

«Албатта, сизларнинг Аллоҳ наздидаги энг

хурматлироқларингиз тақводорроғингиздир“, (Хужурот, 13) дея марҳамат қилади. Банда солиҳ амалини кўпайтиргани сайин Аллоҳнинг (ж.ж.) инояти унга майл этади. Бинобарин ояти каримада Жаноби Ҳақ шундай марҳамат қилади:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ
الْبَرِيَّةِ ۖ جَزَاءُ لَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ
لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۖ ﴾

«Албатта, имон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар – ана ўшалар яралмиш жонзотларнинг энг яхшисидирлар. Уларнинг Парвардигорлари ҳузуридаги мукофотлари остидан дарёлар оқиб турадиган мангу жаннатлардир. Улар ўша жойда абадул-абад қолгувчидирлар. Аллоҳ улардан рози бўлди, улар (Аллоҳдан) рози бўлдилар. Бу (мукофот) Парвардигорларидан кўрққан кишилар учундир» (Баййина, 7-8).

Қурбият Аллоҳ (ж.ж.) ризоси эканлиги, унинг эса солиҳ амалларга боғлиқлигини билдик. Бундан амалларнинг икки хил бўлиши келиб чиқади:

1. Инсон қалби билан боғлиқ амаллар.
2. Инсон танаси билан боғлиқ амаллар.

Бошқа бир жиҳатдан амаллар яна икки қисмдир:

1. Ваҳбий амаллар.
2. Касбий амаллар.

Аслий муҳаббат, ҳақиқий қўрқув, табиий шавқ ва фитрий гўзал ахлоқ каби амаллар ваҳбий саналади.

Гуноҳлардан фориғ бўлмоқ, ҳаромлардан сақланмоқ ёхуд ваҳбий амалларни давом эттирмак ва орттирмак каби амаллар эса касбийдир.

Ҳақиқат шуки, асл амаллар, жузъий ихтиёр билан кейинчалик сазовор бўлинган амаллардир. Ваҳбий амалларга эса мажозий маънодагина амал дейилади.

Эй толиби иршод қардошим, Аллоҳ (ж.ж.) сени ҳам, бизларни ҳам тўғри йўлга бошласин, ҳақ ва ҳақиқатга қовуштирсин. Омин. Унутмагинки, амалларни инсон яратилишининг ғояси, юксаклик ва камолотининг маркази қилган дин бутун солиҳ амалларни имон ва ҳидоят нурида аслий (ҳақиқий) ибодат ҳисоблайди. Хатто солиҳ амалларни намоз, рўза ва бу каби улуғ ибодатлардангина иборат деб билмайди. Аксинча, бутун амалларни ҳаётнинг жабҳалари бўлган фардий, ижтимоий ва ахлоқий иш ва муомалаларга, ҳаттоки ўтириш-туриш каби жузъий ва оддий ишларга ҳам шомил этади. Булар барча банданинг ҳидоят ва иршодига, Аллоҳга (ж.ж.) бўйинсунган ҳолда юксалишига василадир. Бинобарин, тасаввуф ҳам диннинг бу даражадаги камолидан бошқа нарса эмас. Ҳа, тасаввуфнинг комил имон билан амали комилга эришмоқдан бошқа қандай маъноси бўлсин?..

Эй толиби иршод қардошим, шуни ҳам билгинки, бандаликнинг камоли Аллоҳ (ж.ж.) ва Расулulloҳнинг (с.а.в.) буйруқларига шак-шубҳасиз ишониш, Аллоҳ (ж.ж.) ризолигини ҳар нарсадан устун қўйишдир.

Шаръий ҳукмларга муносабатимиз ошиқнинг маъшуқига, қулнинг хўжайинига бўлган муомаласидек бўлиши керак. Ҳикоя қилинадикки, бир одам бир қул сотиб олибди. Қулнинг исмини сўрабди, қул: „Сиз нима деб чақирсангиз шу“, дебди. Хўжайин қандай матолардан кийим кийишини сўрабди, қул: „Ўзингиз нимани лойиқ топсангиз...“, дебди. Хўжайин: „Қанақа овқатлардан ейишни хоҳлайсан?“ деб сўраганда, қул: „Сиз нима берсангиз“ дея жавоб берибди. Қулликнинг ҳақиқати ҳам ўз орзу-истакларини ҳақиқий сайид бўлган Буюк Мавлонинг орзу-истакларида йўқ этишдан иборатдир.

Пировардида англадикки, бу дунёда инсоннинг яратилишидан мақсад, ана шу убудийят ҳолини қўлга киритмоқдир. Яъни, инсон бу оламга Аллоҳнинг (ж.ж.) амр ва наҳий (қайтариқ) ларига эргашиш учун юборилди. Бу вазифани ихлос ва самимият ила адо этса, мутаносиб бир убудийят даражасига кўтарилади. Ҳақиқат шуки, гап қол (сўз, гап – тарж.) эмас, ҳол устида бормоқда. Аллоҳнинг (ж.ж.) зоти ҳақида тафаккур қилган киши на ўзининг ва на бошқанинг борлигини ҳис эта билмайди. Масалан, бир инсон хаёл оламига шўнғиб кетса, бошқа хаёл оламини ўйламайди ва сезмайди ҳам. Баъзан шундай ҳолга келадики, олдида туриб чақирсангиз ҳам эшитмайди. Бундай паришонхотир ва телбанамо кимса, бутун ҳисларини йўқотар даражада ичига шўнғиб, гарқ бўлиб ўйлаётган нарсаси ҳақида: „Фалон нарсадан ўзга бир борлиқ йўқ“ дейиши мумкин. Хуллас аён бўлдики, буюк ғоя – мақсад ва асл ҳадаф Аллоҳ (ж.ж.) ва Расулulloҳнинг (с.а.в.) амрларига комил маънода итоатдан иборат убудийят экан. Бу унвон, таъбир ва истилоҳларнинг улуғ ғояси, қул ва Рабби ўртасидаги кучли бир алоқани кўрсатмоқда.

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾

«Мен жинларни ва инсонларни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим» (Ва-з-зориёт, 56) ояти жалиласидан англашилган таслимият, Аллоҳ таоло билан алоқамиз ҳар он хўжайининг буйруғига мунтазир бўлган итоаткор қулнинг ҳолига ўхшасин, токи

فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

„Ҳарчанд сен Уни кўрмаётган бўлсанг-да У сени кўрур“ (Саҳиҳи Бухорий, Мухт. Тажриди сариҳ тарж. 1-жилд, 58-бет) ҳадисидан англаганимиз мутлоқ эҳсон, Аллоҳнинг (ж.ж.) зот ва сифатларини билган ҳолда Унга яқинлашиш даражаси қўлга киритилсин.

Бир шоирнинг қуйидаги мазмунли шеъри бор: „Сенинг жафонг менинг учун лазиз, оғриғинг эса шириндир. Бу жоним қалбга озор берган севгилига фидо бўлсин. Бироқ душманнинг насибаси, сенинг кескир қиличингдан ҳалок бўлмасин. Қиличинг... Аллоҳ (ж.ж.) ошиқларининг бўйнига ҳаёт берсин. Фироқ ва висолни унут, Севгилинг ризосидан ўзгасини истама. Зеро, ундан, ўзидан бошқа нарсани исташинг харомдир“.

Саҳобалар ҳаётида Аллоҳ (ж.ж.) ва Расулига (с.а.в.) бўлган амалий муҳаббатдан (амалий муҳаббат – Аллоҳ (ж.ж.) ва Расулига (с.а.в.) нисбатан севгининг асоси ҳисобланган амалларни ҳаётига бевосита тадбиқ қилмоқ, фақатгина „севаман“ дейиш билан чегараланмаслик) пайдо бўлган ошиқнинг мезони эди бу. (Аллоҳ (ж.ж.) барчаларидан, бунинг баробарида биздан рози бўлсин. Омин.)

Улар Аллоҳ (ж.ж.) ва Расули (с.а.в.) йўлида жонларини фидо қилишга ҳамиша тайёр, на қилич ва на ўқдан кўрқишмас эди. Бола-чақа севгиси уларни итоатдан тўсолмас эди. Ватан ва юрт севгиси уларни мусофир бўлишдан, хижратдан олиб қололмас эди. Маълум бўлмоқдаки, қуллик учун ишқдан, муҳаббатдан, вужудият ва шухудиятдан (шоҳид бўлишдан – тарж.) кўзланган улуг ғоя, асосий мақсад – амалий ҳаётдир. Эҳсон ва ризога эришиш учун комилликка интилишдир. Бу эса Аллоҳдан (ж.ж.) бошқа бутун борлиқларнинг инсон назарида йўқолиши, Аллоҳдан (ж.ж.) бошқа бутун умид ва кўрқувларни йўқотиш билан амалга ошиши мумкин.

Эй иршод истаган биродарим, яна бир бор айтамикки, амалдан муродимиз амали солиҳдир. Яъни, инсоннинг ўзи учун яратилган амалнинг мақсади изтироб ва бекорчилик эмас. Аксинча, солиҳ амал инсонларни ғафлат ва изтиробдан қутқарувчи амалдир. Бу амал уларни наслларининг ранги, мамлакат ё миллатининг фарқлилигига қарамай, бой

ва камбағалга ажратмай нурли ҳақиқатга бошлайди. Чунончи, ягона ва ҳақ бўлган, еру осмонни ва улар ўртасидаги ҳамма нарсани яратган Аллоҳга (ж.ж.) ишонмай туриб, инсоннинг нажот топиши, қутулиши ҳақида ўйлаб ҳам кўрилмайди. Бинобарин, Ҳазрати Иброҳим (Унга ва Жаноби Пайғамбаримизга салот ва салом бўлсин) нафсини кофирларнинг зулмидан сақлаб ҳаққа ва ҳақиқатга тўғри йўллаб шундай деган эдилар:

﴿ اِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفًا وَّ
مَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِىنَ ﴾

«Мен ҳақ йўлга мойил бўлган ҳолимда юзимни осмонларни ва Ерни яратган зотга қаратдим ва мен мушриклардан эмасман» (Анъом, 79).

Етуклик даражаси учун керакли бўлган уч хусусият

Эй ҳақ йўлини излаган масъуд биродарим, Аллоҳ ҳақ субҳанаҳу ва таоло сену бизни – барчамизни ҳақиқатга етказсин. Омин! Билгинки, имонли ва солиҳ амалли бўлиш уч нарсага – илм, амал ва ҳолга боғлиқдир. Дин бу уч нарса билан қиёфат олади. Илм бўлмаганида илоҳий ҳукмларни ўргана олмасдинг. Амал бўлмаса, илоҳий буйруқларни ўрганишинг нечоғлик кони фойдалигини билолмасдинг. Ёлғиз амалнинг ўзи бир қарашда етарлидек кўринади. Аммо масалани яхшилаб идрок этгач, унинг ўзигина фойда бермаслигини тушунасан. Зеро, амалдан – ихлос, истиқомат ва ҳолдан қасд этилган гоё кутилмас. Дейлик биров азбаройи яхши кўрганидан бошқага нон-сув берса, ҳурмат-иззатини ўрнига қўйса, бу ишлар унинг амалидир. Лекин унинг учун ачинса, изтироб чекса бу унинг ҳоли бўлади. Бутунлай ҳолидан маҳрум амал ҳеч қачон собит.

давомли бўла олмайди. Бироқ ҳолати бўлса-чи, унда куч-қувватидан сихати соғломлашади. Худди рўза тутиб, намоз ўқиган одам каби. Ҳол соҳиби бўлмаган одам эса эринчоқлик билан ибодатларини адо қилади, ўзидаги танбалликка қарши мужодалада бўлади. Агар бу орада муҳим ибодатлардан бири қўлдан кетса, кўп афсусланмайди. Аммо ҳол соҳиби ва малакали киши ибодатни ёки яхши бир амалини бой берса, ғам ва пушаймонликдан ҳаёти заҳар бўлади.

Бир шоир мажозан шундай дейди: „Соликнинг қалб чаманидан бесабаб бир япроқ узилса ё бир ниҳол қўпорилса, қиёмат қўнар“.

Бу ҳолга ўқиш, маданиятли бўлиш билан эмас, балки доно мураббийнинг суҳбати, ўргатувчи ёрдамида эришилади. Чунончи, одамнинг ёзув санъатига оид китобни ўқиб, ўзича таълим олиш билан тажрибали хаттот ёрдамида ўрганиши бир хил бўлмайди. Кейингиси самаралироқдир.

Эй ҳақиқатни истаб тўғри йўл излаётган биродарим, қалбинг хароба, тош бўлмай туриб, бу нажот соҳилига ўтишга ғайрат қил. Бинобарин,* Жаноби Ҳақ шундай марҳамат қилади:

﴿ اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ ﴾

«Имон келтирган зотлар учун қалблари Аллоҳнинг зикрига ва нозил бўлган Ҳақ – Қуръонга мойил бўлиш (вақти) келмадими?» (Ҳадид, 16).

Маҳбуб Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) ахлоқини сўрашганда Ҳазрати Ойиша онамиз:

كَانَتْ خَلَقَهُ الْقُرْآنُ

„Унинг ахлоқи азимушшаън Қуръон эди“ (Рамуз ул-аҳодис, 543-бет, 358-ҳадис; Тафсири ибн Касир, 4-жилд, 402-бет) жавобини берганди. Демак, қуръоний ҳаёт унинг учун табиийлашганди, Аллоҳга (ж.ж.) бўлган муҳаббатидан бошқа нарсага асло кўнгил бермасди. Ҳоли шундай бўлган киши амалда

оқсамайди, бепарво бўлмайди. Аксинча, олдинга интилиш ҳаракатида бўлади.

Эй ақлли биродарим, агар айтилган ўғитларни яхшилаб англаб зеҳнингга жойласанг, қурбиятнинг имони комил ва амали солиҳдан иборатлигини биласан. Кўркам қиёфада бу қурбият табиий бир ҳолга айланса, диний ҳаётда итоат, Аллоҳ Ҳақ субҳанаҳу таолонинг амрларига итоат ва инқиёд (бўйинсуниш), Расулulloҳнинг (с.а.в.) ахлоқи шарифи билан зийнатланмак сен учун осон кечади. Шундайки, ҳаётдаги ҳар ишда улуғ Аллоҳ ва Расулulloҳнинг (с.а.в.) севганидан бошқаси севилмайди, табиий завқ ва орзулар ғайри ихтиёрий бу нуктага боғланади. Сўнг кўнгил совиб диндан қайтиш, юз ўгириш хавфи бўлмайди. Аксинча, бу йўлдаги истак ва умидлар ортади. Диний ҳаётнинг бир тарафи ва ижтимоий ҳар қандай бир даражасида қолишга рози бўлинмаган бу ҳолатда Аллоҳга (ж.ж.) вусул даражаларининг нақадар улуғлигини тасаввур қилолмайсан.

Илм, амал ва ҳолни ўзаро бирлаштириш бу – энг катта бойлик манбаъи бўлган қурбият ва ризоликка етишишнинг ягона йўли саналади. Зеро, бундай сарват қалбнинг ҳузур-ҳаловати ҳамдир. Севганинингнинг ризолиги ва унга яқин бўлишдан бошқа кўнгилга фароғат бахш этадиган яна нима бор? Бу яқинлик ва ризоликдан шундай истак ва лаззат топасанки, оқибатда машаққат неъмат ва роҳатга алмашади. Сен Мажнун ҳақидаги ҳикоятга ибрат назари билан қара, уни Каъбаи муаззамага келтирганларида ўзини Лайлининг ишқидан халос этилиши учун Раббисига ёлвориш ўрнига, бу ишқнинг ортишини истаб дуо ва тазарруда бўлди. Фоний бир ишқ учун шунчаликка борилса, улуғ Яратувчига бўлган муҳаббат қандай бўлади? Шундай бир Яратувчики, бутун коинот Унинг амри маҳсули, нурларининг соялари, асмоъ ва сифатларининг тажаллийси, бу тажаллиёт нақшларининг ранглари, қазо ва қадар қаламининг чизгиларидир.

Ўнда У Моҳир Санъаткорнинг санъати камолини, очиқ ҳикматларининг гўзаллигини, чапда Зул-Жалолнинг ҳукмронлигини, юқорида иродаларининг ақлни шоштирувчи тажаллиларини, қуйида тадбирларининг соғломлигини, олдда раҳмат ва эҳсонининг ақл кўтаролмас натижаларини, ортда лутфи карамининг мислсиз ҳадяларини кўрасан. Зеро, У коинотнинг суннати илоҳиййаси қонунларини, қазо ва ҳикматининг дастурларини асмон ва сифатларининг тажаллийси билан танзим этган улугъ Ҳакийми Азалийдир.

Қонун ва дастурлар илм, амр ва ирода мажмуасининг турлар, жинслар ва шахслар устида тажалли этган исмларидан бошқа нарса эмас. Бу худди севганини ойнадан (қурилган) бир бино ичида кўрган ошиқни эслатади. Уни бинонинг ҳар заррасида кўради ва кўрган ҳар ери порлайди. Гўё унинг учун бу бинода бошқани кўриш мутлақо мумкин эмас. У севгилисини кўради. Кўради-ю, ҳайрону лол томошада давом этади. Ниҳоят маъшуқанинг суврати ошиқнинг кўнглига шу даражада нақшланадики, ўй-хаёлида бошқа нарса ёхуд суврат қолмайди. Ундаги ўзга нарсалар фано бўлади.

Худди (ки):

„Аввал Удир, Охир Удир, Зоҳир Удир, Ботин Удир, Маъбуд Удир, ҳар тўғрилиқда Машҳуд Удир“ ифодасида англашилганидек, ҳар лаҳза ва ҳар ерда севгани билан баробар бўлади.

Руҳий хасталиқдан шикоят

Эй ҳақ йўл излаган биродарим, Аллоҳ Ҳақ субҳанаҳу ва таоло сену бизни – барчамизни ҳақиқатга етказсин. Омин. Дейлик бир бемор одам ўзи ва умум ҳаётининг ҳақларини ўз вақтида адо эта олмайди, касаллигининг зўрайиши эҳтимоли бор. Бу касаллик юқумли бўлиб, атрофдагилар соғлиғига хавф солса, албатта, бунга бошқалар бефарқ қарамайди. Қалб

ва рух касаллигини ҳам шундай тасаввур эт. Ҳа, ҳақиқатда шундай. У диний ва башарий ҳаёт шартларини ўз ўрнига қўйишдан ожиздир. Рухий хасталиклар кўпинча жисмоний азоблардан кўра оғир кечувчи ва хатто юқумлироқ бўлади. Ажабланарлиси шуки, инсонларга руҳий касаллик давосидан гапирсанг, даҳшатга тушадилар. Гўёки у касаллик эмасу, давоси ҳам керак эмасдек. Ахир:

﴿ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ﴾

«Уларнинг дилларида бир мараз бор эди, бас, Аллоҳ маразларини янада зиёда қилди» (Бақара, 10) ояти каримаси қалб касалликларидан хабар бераётибди-ку!

﴿ الْإِنَّمَانِ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴾

«Магар Аллоҳ ҳузурига тоза дил билан келган кишиларгагина фойда берур» (Шуаро, 89) ояти қалбнинг сихат-саломатлигига буюраётибди-ку!

Юқорида таъкидлаганимиздек, ҳадиси шарифда:

أَلَا إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

„Огоҳ бўлинглар, вужудда шундай бир гўшт парчаси борки, агар у соғлом бўлса, бутун вужуд соғломдир, агар у бузуса, бутун вужуд бузулур. Бу қалбдир“ (Саҳиҳи Бухорий, Мух., Тажриди сариҳ тарж., 1-жилд, 50-ҳадис) шаклида изоҳлаб, кўрга ҳассадайд қилиб берилаётибди-ку!

Инсон баданига кичик бир чипқон чиқса, тинимсиз шифокорга қатнайди. Ахир нега энди ханжарлар зарби қалбингни, руҳингни яралаб, сонсаноксиз касалликларга мубтало бўлсанг-да, бирор табиб эшигини қоқмайсан?!

Хайронман!

Нега у хасталикларга бадандаги хасталиклар қадар аҳамият берилмайди?

Нега касалликнинг сабаб ва чораларини изламайди?

Нега касалликка мубтало бўлганлар алам ва изтироб чекмайди?

Хўш, бу ўта жиддий муаммони ҳал этишга муҳтож бўлинса-да, нега нажот йўли ахтарилмайди?

Нафсни тарбиялаш, поклаш – энг муҳим заруриятдир

Эй ҳақ йўл излаган биродарим, Жаноби Ҳақ сени ва бизларни ўз ҳифзи ҳимоясида сақласин. Омин! Биласанки, Аллоҳ Ҳақ субҳанаҳу ва таолонинг борлиги, ягоналиги, Ҳазрати Муҳаммаднинг (с.а.в.) пайғамбарликлари ва Аллоҳдан (ж.ж.) келтирган барча нарсалари рўй-рост қаршимиздадир. Англаш ва идрокка ҳалал берувчи дард ё руҳий касаллик бўлмаса, уларни исботлаш ва далиллар қалаштиришга ҳожат йўқ. Англаш ва ҳужжатга эса идрокда нуқсон ва хасталик бўлсагина эҳтиёж сезилади. Кўнгил ва кўз соғлом экан, нарсанинг ҳамма тарафи аниқ-тиниқ кўринади. Сарик касаллигига чалинган кишини кўрганмисан? Бу дардга мубтало бўлган киши учун асал ва шакар ширинлиги далил ва исботга муҳтождир. Тузалса, унда далилга эҳтиёж сезмайди. Албатта, кўзи яхши кўрмайдиган кимса тоқни жуфт кўради ва бу хато кўриши билан тоқни инкор этади. Инкорида у маъзурдир. Бироқ иллат сабаб унинг бу ҳукми тоқ нарсанинг очиқ-ойдин кўриниб турган ягоналигини йўққа чиқара олмагани каби, назарий жиҳатдан ҳам асослаб бера билмайди. Шуниси аниқки, далилга суяниб ҳукм чиқариш бир мунча оғир ишдир. Далил, назария ва фикр йўлидан яқийн (сўзсиз-далилсиз ишониш)га эришмоқ гоят мураккаб. Худдики, шакарнинг ширинлигига ишо-

ниш учун касалликнинг кетиши, шакарнинг ширинлигига далил келтиришидан кўра муҳимроқ экан, имон соҳиби бўлиш учун руҳий хасталикдан фориғ бўлиш ҳам худди шундай керакли ва зарурдир. Узидаги сариқ касаллиги сабаб шакарнинг ширин таъмини аччиқ, деб турган, ширинликка алоқадор далилларга қандоқ ишонсин-да, яқийн ҳосил этсин... Бинобарин, сўз юритилаётган тасаввуф мавзуининг холи ҳам худди шундай.

Нафси аммора шаръий ҳукмларни кескин инкор этади ва бузуқ табиатига кўра тескари ҳукм чиқаради. Бу очик ҳукмлар юзасидан далили келтириладиган нарсанинг аввало инкори бор экан, (начора) далиллаш йўли билан яқийнни қўлга киритиш зарурияти бор. Зеро бусиз керакли бўлган яқийн қўлга киритилмайди.

﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيَهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيَهَا ﴾

«Дарҳақиқат, уни (яъни, ўз нафсини – жонини имон ва тақво билан) поклаган киши нажот топди. Ва у (жонни фиск-фужур билан) кўмиб хорлаган кимса номурод бўлди» (Ваш-шамс, 9-10).

Аёнки, шариат ва гўзал ҳукмларни инкор қилган, шакарнинг ширинлигини рад этган одам хасталикка чалинган саналанади.

Пешин чоғи офтобнинг кўкда порлашлигига
Кўр кўзнинг кўрмаслиги зарар бермайди

Тасаввуфдаги сулук, тазкийа-и нафс, тасфийа-и қалб ва тасфийа-и руҳдан мақсад имоннинг ҳақиқатига етишмоқ ва

﴿ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ﴾

«Уларнинг дилларида бир мараз бор эди, бас, Аллоҳ маразларини янада зиёда қилди» (Бақара, 10)

оятти каримасида ишора қилинган маънавий офатларни, руҳий касалликларни ва башарий кирларни кетказишдир. Агар бу офатлар ёнида имон ҳам бўлса, у юзаки кўринишда бўлади. Чунки нафси аммора-

нинг борлиги имоннинг йўқлигини билдиради. Нафси аммора эса куфр ва исёнда ғоят устаси фарангдир. Шаклдан иборат бўлган бу имон сариқ касаллигига чалинган кишининг сезиши аксига шаҳодат берган ва бошқалар сўзига кирибгина шакарнинг ширинлигига ишонишига ўхшайди. Имоннинг ҳақиқати, яъни илоҳий ҳукмларнинг тўғри ва ҳақиқийлиги, нафсни тарбиялаб, софликка етишиш билан бўлади ва имон ўша вақтдагина виждонга айланиб, қалбга ўрнашади. Агар биз тасаввуфнинг нафсни башарий чиркинликлардан, руҳни табиий кирлардан тозалашга боғлиқлигини, Қуръон ва ҳадис тили билан доимо бу нарсаларга ишорат этишини билсак, айна чоғда тазкия ва тасфийага суянган соғлом қалб имонини, содиқ яқийини, Қуръоний ахлоқни қулай, табиий ва такаллуфсиз бир шаклда билсак, ўшандагина тасаввуфнинг аҳамиятини ва унинг улвийати нечоғлик улканлигини том маънода англай оламиз.

Чунки тариқатдан мурод ҳар хил зикр, одоб ва аврод (вирдлар) билан турли ибодатларни бир низом остида ва қалб хузури ичида юритишдан иборат. Ҳақиқатнинг натижаси нарсанинг аввали ва охирини аниқ кўришдир. Илмийлик натижаси эса, ҳеч бир шак-шубҳасиз Аллоҳни (ж.ж.) эслаш, Унинг қудратини ва санъатини ҳар бир нарсада кўриш ва тамом нарсалар Унинг билан қойим бўлганига қатъий ишонишдир. Аҳвол бу экан, ҳамма нарса Ундан келиб Унинг билан қойим бўлиб ва Унга қайтса, биз ҳам ҳамма нарса устида қудрат муҳрини кўрсак, салтанат нишонасини ўқисак, ҳар вожиб ишни қилишимиз, яхши кўришимиз керак бўлган нарсани хушламаслигимиз, кўрқишимиз зарур бўлган нарсалардан кўрқишимиз, Аллоҳ (ж.ж.) учун, Аллоҳнинг (ж.ж.) амри билан Аллоҳ (ж.ж.) йўлида олиш-беришдан қочмаслигимиз керак бўлади. Зотан бу – эҳсоннинг асл моҳияти ва асосидир.

Албатта, тасаввуфнинг аҳамияти мавзусининг муҳимлигидан кўриняптики, у ҳам эҳсондир. Илми каломнинг мавзуси имон, фикҳнинг мавзуси Ислом экани аён.

Амалларнинг барчаси ихлосга боғлиқ. Амал ихлосдан маҳрум бўлса, эшитувчи нафсга таъсир қилмайди. Мухлис ўз даъвосига ишонади ва ўзини бутунлай унга бахш этади. Аммо ихлосдан маҳрум одам ҳар қанча даъвосини тили ва ҳаракатлари билан таъкидласа-да, кўзлардан узоқ ва яширин тарафи буни очикдан-очик инкор қилади.

Шариат – Тариқат – Ҳақиқат – Маърифат

Эй ҳақ йўл излаган биродарим, Аллоҳ (ж.ж.) сени ҳам, бизни ҳам ҳаққа, ҳақиқатга етказсин. Омин! Билки, қисқа ва ижмолий бўлса-да, бу калималар маъносини билиш сен учун кўп фойдалидир. Гарчи улар тилларда кўп такрорланса ҳам, асл маъносида қўлланмайди. Инсонлар бу калималарни қўллашда айри-айри тараф бўлиб олганлар. Ҳар ким ўз завқига уйғун тарзда тафсир этмоқда, баъзилар ёмон мақсадлари йўлида ишлатмоқда ва оддий манфаатларига қурол қилмоқда.

Шариат – шаръий аҳкомларнинг барчасига берилган исм. Аввалда (мутақаддиминларга кўра) бу калима зоҳир ва ботин амалларни тўла қамраб олган. Бинобарин, Имом Абу Ҳанифанинг фикҳга:

مَعْرِفَةُ النَّفْسِ مَالِهَا وَمَا عَلَيْهَا

„Нафснинг ўзига зарарли ва фойдали нарсаларни билишидир“ (Ибн Обидин, 1-жилд, 68-бет), дея таъриф бергани ривоят этилади.

Мутааххиринлар эса шариатнинг зоҳирий амалларга тегишли қисмини фикҳ дея номладилар. Ботиний амалларга оид бўлимига Т а с а в в у ф номи берилди. Ботиний амалларнинг хилма-хил йўлларига эса Т а р и қ а т дейилди. Ундан кейин бу ботиний шакллардаги гўзаллик натижасида қалбда юзага келган софлик ва порлоқлик, хоссатан банда билан Аллоҳ (ж.ж.) орасидаги муомалаларга

алоқадор баъзи ҳақиқатларнинг қалбда очилишга Ҳақиқат дейилди. Ва бу очилиш Маърифат деб, бу кашфларнинг соҳиблари эса Мухаккик ва Ориф деб аталди. Буларнинг ҳаммаси шариатнинг маҳсулидир. Улар шариат дарахтидан таралган шох ва бутоқларга ўхшайди. Шариат бўсағасидан йироқ ва Расулуллоҳнинг (с.а.в.) суннатларига бегона тариқат ва ҳақиқат асло мўътабар эмас. Авом орасида тарқалган „Шариат бу – фақат зоҳир амаллардир“ деган сўзни эса ҳеч бир олим айтган эмас.

Чунончи, мусулмонларнинг устози Имом Ҳаким Абу Ҳомид ал-Ғаззолий (раҳ.алайҳ) айтадики:

„Фикҳ илк асрларда охират йўлини, нафснинг таҳликали офатларини, амалларни йўққа чиқарувчи нарсаларни, дунёни таҳқир қилувчи мислсиз кучни, охират неъматларини қўлга киритишнинг оғирлигини ва Аллоҳ (ж.ж.) кўрқувининг қалбда ўрнашишини кўрсатган бир илм ниҳоли эди... Бу асрларда эса асл (моҳият)га алоқаси йўқ, ғариб фатволарни билишга, уларнинг нозикликларидан воқиф бўлишга, мавзуга оид кўп сўзлашга ва у билан алоқали сўз ва мақолаларни ёдлашга қаратилган.

Илм лафзи ҳам илк асрларда Аллоҳни (ж.ж.) ва Унинг оятларини билиш, қулларга ва маҳлуқотга тегишлик ишларни ўрганишга қаратилганди. Кейинги олимлар уни кенгайтира-кенгайтира фикҳ ва бошқа масалаларда иши тортишув ва мунозара бўлган кимсаларга дастак қилиб бердилар.

Илк мусулмонларга кўра тавҳид инсонларнинг бутун сабаб ва воситаларга илтифот этмаганлигини, ҳар нарсанинг Аллоҳдан (ж.ж.) келганлигини, яхши ва ёмоннинг ҳам Ундан эканлигини билиш эди. Бугун эса сўзлаш ва курашиш йўллари ўрганиш санъати, ўз рақибини тор-мор этиш усулларини пухта билиш, кўп сўраш, шубҳа ёйиш, суҳбатдошини мот қилиб, гапиртирмай қўйиш каби дастакка айланди. Ҳатто баъзи сўз санъаткорлари ўзларига „тавҳид ва адолат соҳиби“ дея от қўйдилар. Ҳолбуки тазкийадан мурод Аллоҳ таолонинг:

﴿وَذَكَرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾

«Ва (Қуръон билан) панд-насихат қилинг! Зеро у панд-насихатлар мўъминларга нафъ етказур» (Ва-з-зориёт, 55),

ояти билан қайд этилган маънодир. Фақат замоннинг воизлари буни шеър ўқиш, қисса ва ҳикоя англатиш санъатига алишдилар“.

Имом Ғаззолий таассуфларини билдириб, шундай дейди: „Бир фақиҳдан бу лафзларнинг маънолари ва ё судхўрликдан сақланиш йўллари сўралса, охират хусронидан қўрқиб, сукут қилади. Агар ундан лион, зихор, мусобақа ва отишдан сўралса, кераксиз майда масалаларни зўр бериб тушунтиришга киришади.

Аммо охират йўлининг илми ва салафи солиҳийн азимат билан хушёр турган, Жаноби Ҳақ Қуръони каримда фикҳ, ҳикмат, илм, зиё, нур, ҳидоят, рушд дея номлаган бу илмлар (эътиборсиз) ташлаб қўйилди ва инсонлар орасида унутулиб кетди“.

Эй устоз, Сен тамоман ҳақлисан!

Чунки у Ислом оламини кезиб кўп олимлар билан суҳбатлашган ва ўз кўзи билан бу сўник қандилни кўриб, мушоҳада этган.

Шариатнинг уч бўлими

Шариатнинг уч бўлими бор: илм, амал, ихлос... Бу уч бўлим, уч асос мавжуд бўлмаса, шариат ҳам қойим бўлмайди. Шариат талаби бажарилдими, дунё ва охират саодатларига васила бўлувчи Аллоҳнинг (ж.ж.) ризолигига эришилади. Аллоҳнинг (ж.ж.) ризоси эса ҳамма нарсдан юксакдир. Бундан кейин шариат ташқарисидаги ҳеч бир нарсага эҳтиёж қолмас.

Сўфийлар файз олган тариқат ва ҳақиқат эса, ихлос камоли йўлидаги шариатнинг хизматчисидирлар.

Бу уч бўлимнинг ҳар бирини ўрганишдан мақсад эса шариатни англашдир. Сўфийлар учун тариқат асносида юзага келган ҳоллар, важдлар, илмлар ва маърифатлар асосий мақсад саналмайди. Балки у нарсалар билан тариқат болалари вояга етказилади. Сўфий бу мақомлардан ошиб сулук ва жазба мақомларининг охиргиси бўлган ризо мақомига етишиши керак.

Шубҳасиз, тариқат ва ҳақиқат манзилларини босиб ўтишдан мақсад Ризо мақомига элтувчи ихлосга эга бўлишдир.

Фақат эси пастларгина ҳол ва важдларни мақсад биладилар. Мушоҳада ва тажаллиётни ҳам исталган нарсалардан гумон қиладилар. Шубҳасиз улар гумон ва хаёл чанғалида тутқиндир. Шунингдек, даъватимизни ўзларига оғир олган ғофиллар ҳам ўша ишончлари сабабли шариатнинг камолидан маҳрум қоладилар.

Албатта, ихлос ва ризо мақомларининг натижалари бу ҳол ва важдларни ошишга, илм ва маърифатларни ҳақиқий, тўғри билдиришга боғлиқ. Асл мақсад виждон (қалб)ий имонни қўлга киритиш ҳамда исломий ҳақиқатлар билан равшан тортган бир табиатга эга бўлишдир. Муҳим ва асл нарса ана шу, бундан бошқаси хом хаёлдир.

Албатта, агар суннати саниййани (унинг соҳибига энг афзал, гўзал салом ва салотлар бўлсин) маҳкам тутиш йўлида важду ҳоллар ҳосил бўлса не аъло...

Энг муҳим нарсалардан бири аҳли суннат вал-жамоат эътиқодига мос ақидага эга бўлишдир. Иккинчиси эса фарз, вожиб суннат, мандуб (шариатга мувофиқ) амалларни, ҳалол, ҳаром, макруҳ ва шубҳали нарсаларни билиб олиш ва унга амал қилишдир. Шундан кейингина навбат тасаввуф илмига келади. Лекин... минг афсуски, кейин-кейин пайдо бўлган бидъатлар тариқат ичига шу қадар кўп сингиб кетганки, тариқатларга муҳолиф кишилар „тариқатлар суннатдан узоқлаштиради, бидъатни ўргатади“ десалар, ҳақли

бўлиб чиқадилар. Зеро, баъзилар бу покиза тариқатларда бора-бора шариятга тескари нарсаларни ижод этдилар ва суннат ташвиқини бидъатларни ёмонламай олиб бордилар ва шу тарзда атрофларига мурид тўплашга уриндилар.

Истиқомат – гўзал каромат

Эй ҳақ йўл излаган қардошим! Аллоҳ (ж.ж.) сену бизни – барчамизни ҳақиқатга етказсин! Омин! Билгинки, фавқулодда нарсалар икки турли бўлади. Биринчиси илмлар ва маорифи илоҳийгаки, Вожибул-вужуд бўлган Жаноби Ҳақнинг вужуди ва сифатларига тааллуқлидир. Бу – ақл чегараси ичида бўлиб, Жаноби Ҳақ бу билан хос қулларини имтиёз соҳиби қилган. Иккинчиси эса махлуқотнинг суратларини кашф қилмоқ, борлиққа алоқадор айрим ғайб (иш)лардан хабар бермоқ.

Биринчиси ҳақ соҳиблари ва маърифат арбобига тегишли. Иккинчиси эса ҳам ҳақ, ҳам ботил инсонларга оид. Чунки бу нарса беақл бўлган истидрож (фосиқ ё кофир киши томонидан содир этилган ғайритабиий ҳоллар) эгаларининг қўлида ҳам бўлаверади.

Авомнинг назарида иккинчиси муҳим ва мўътабар саналади. Ҳатто бу ҳол истидрож аҳлида кўрилса, жаҳолатлари сабабидан ибодат қилинаётганга йўйилади. Қўйингки, бу махрумлар биринчини каромат ҳисоблайди. Улар назарида каромат – махлуқотнинг суратларини кашф қилмоқ ва ғойиблардан хабар беришдан иборат.

Иккинчи гуруҳга кирувчи ҳақ ва ботил эгаларини бир-биридан фарқлашнинг йўли шуки: *агар у шахснинг шарият йўлидаги истиқомати, суннати санийга боғлиқ бўлса, ҳузурига борилганда қалбда тоат-ибодатга хоҳиш, жазба ва Аллоҳга (ж.ж.) йўналтирувчи ҳолат юз берса, у ҳақ. Бунинг акси бўлса, ботилдир.*

Шайх-ул-ислом ал-Ҳиравий дейди: „Менинг ҳаётий тажрибамда собит бўлган нарса шуки: ярайдиган ва ярамайдиганни, истеъдодли ва истеъдодсизни бир-биридан ажрата олиш бу – маърифат аҳлининг фаросатидандир. Оқибат – натижада улар шунга кўра иршод этиб, тарбия қилинади. Замонамизда эса инсонлар эътиқод ва амали қандай бўлса бўлсин, ўзидан фавқулодда бир ҳол зуҳур этган ҳар касга ғавс ва қутб дерлар. Ҳолбуки, улар ғавсиёт ва қутбликнинг нелигини билмайдилар. Унга яқин ҳам борган эмаслар”. Салафи солиҳийн (уларга Аллоҳнинг (ж.ж.) раҳмати бўлсин) ҳақида сўзларкан, мухтарам падаримнинг ҳам таъкидлаганлари каби, *агар бир кишининг ҳавода учганини, сув бетида юрганини кўрсанг ҳам, унинг кўп вақтлари суннати саниййага (унинг соҳибига энг гўзал ва афзал саломлар бўлсин) боғлиқ бўлмаса, уни назарга илма. Бу каби касларнинг этагини тутуши жоиз эмас.*

Ҳатто сўфийлар кароматни яшириш вожиб эканлигини, фақат иршод талабасининг эътиқодини соғломлаштирмақ ёки ўзида ҳол голиб келиши каби ҳолатларда ошкор этиш жоизлигини айтганлар.

Аниқки, руҳий ҳаёт ёлғиз мужоҳада (нафсни енгишга ҳаракат, душманга ва шайтонга қарши мужодала) ва риёзат билан қўлга киритилади. Шунингдек, кулларнинг ўз тарбиялари устида мутлақо ғайрат сарфлашлари зарур. Жаноби Ҳақ фазли карамидаги бу ботиний неъматни ва руҳий ҳаётни истаган шаклда инсонга бера олади. Зеро, У ҳамма нарсадан юксак ва буюқдир. Истаган ишини қила олади.

Шу боис олдин риёзат, сўнг Аллоҳга (ж.ж.) етишиш, вуслатга келишини ва бу сулук дейилишини тушунишимиз керак. Баъзан эса акси ҳам бўлади. Олдин вусул ҳосил бўлади, ундан кейин ибодатлар ва мужоҳадага рағбат ва муҳаббат ортади. Бу йўлга жазба дейилади.

Бу ҳол аввало инсон қалбининг бир муршиди комил воситаси билан Аллоҳга (ж.ж.) унсият касб этиши ва ё зоҳирий сабаби билинмаган бир восита билан ўзида зуҳур этади. Ундан кейин сулукка йўналиб, тўғри камол сари йўл бошланади.

Муҳтарам падаримнинг (қуддиса сирруху) йўлида ҳам жазбанинг сулукдан олдин келганлигини кўрамыз. Ўзи мажзуб соликлардан эди. (Билингани каби, бу йўл мартабада бошқасидан устунроқ.) Ўттиз сана қадам-бақадам бу жазба ҳаётида бўлди, сўнгра ундан айрилди ва сулукка кирди. Унинг йўли кўп риёзат ва сулукни талаб қилмайди. Чунки бу йўлда вусул сулук билан эмас, балки жазба биландир. Сўз юритаётганимиз бу жазба Ҳазрати Муҳаммаднинг (с.а.в.) суннати саниййасига бўйсуниб шарофатидандир. Зеро, суннатга иттибоъ Аллоҳ (ж.ж.) назарида маҳбубликка олиб боради. Расулуллоҳга (с.а.в.) зоҳирий бўлса-да ўхшашлик, соҳиби учун гўзал бир жазба юзага келтирадики, бу бандага Аллоҳнинг (ж.ж.) раҳмат эшиги очикдир. Жаноби Ҳақ ҳаммамизни суннати саниййага эргашишликка муваффақ қилсин.

Солик икки амални ўрнига келтириши вожиб. Бундан бири асло воз кечилмайдиган амалдир, яъни зоҳирий ва ботиний барча шаръий ҳукмларни ўз ҳаётига тадбиқ этишдир. Кейингиси эса мустаҳаб амал; кўп зикрда бўлиш. Шариат аҳкомларини ҳаётга тадбиқ этиш Аллоҳнинг (ж.ж.) ризосини жалб қилади. Зикрда бардавомлик эса ризонинг давомлигига васила бўлади. Тасаввуфий маънодаги сулукнинг афзаллиги ҳам мана шу.

Бу ўринда сўфийлар истилоҳидаги нафснинг жазба ва сулукдан олдинги ва кейинги мақом ва табақаларини эслашлигимиз айни муддао.

Биринчи мартаба – **нафси аммора**. Моддий табиатга ва шахватларга майл қилувчи бу нафс, барча ёмонлик ва ахлоқсизликларнинг ўчоғи саналади. Кибр, ҳирс, шахват, ҳасад, кин, ғазаб, бихиллик ва хасисликнинг бошланғич нуқтаси

хисобланади. Эгаси уни поклашга уринмагунча нафси аммора бу тубан аҳволдан қутилмайди.

Агар нафс эгаси поклик ва сулукка интилса, нафси **нафси лаввома**га алмашинади. Бу мақомдаги нафс батамом камолга етмаган, бирмунча тозаланган нафсдир. Баъзан исён қилади, баъзан эса пушаймон бўлиб, эгасини қилиб қўйган ёмонликлари учун танқид қилади. Қисқаси ундан пушаймонлик ва надомат, хирсу ҳаво кетмаган бўлади.

Покланиш давом этса, **нафси мутмаинна**га ўтилади. Бу ёмон сифатлардан тозаланган, камолот остонасига етган (хотиржам бўлмиш) нафсдир.

Ундан ҳам ўтилса, **нафси мулҳама**га борилади. Аллоҳ (ж.ж.) унинг соҳибига илм, тавозеъ, қаноат ва мардликни илҳом этган. Бу нафс сабр, таҳаммул ва шукрнинг булоғидир. Бу булоқдан қониб-қониб сув ичилдими, энди **нафси розийа**га соҳиб бўлинади. Бу нафс Аллоҳга (ж.ж.) таслим бўлиш, буйруқларига ва суннати санийага чин кўнгилдан бўйинсунншнинг бошланишидир. Ва яна Жаноби Ҳақнинг

﴿ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴾

«Аллоҳ улардан рози бўлган, улар ҳам Аллоҳдан розидирлар» (Моида, 119) буюргани каби улуг ризолик манбаъи ҳамдир.

Сўнг **нафси марзийя**га келади. Бу Аллоҳнинг (ж.ж.) розилиги, паноҳидаги нафс. Бу ризоликнинг кўриниши шулки, қалбда ихлос, маърифат феълларининг тажаллийси ва Аллоҳ (ж.ж.) ёдини бир лаҳза ҳам унутмасликни, ғафлатга тушмасликни туғдиради. Ва у ўз навбатида **Нафси Комила**га боғланади. Бу нафсда комиллик тамоман табиий ва сажийя (феъл-атвор, табиат) ҳолига келган бўлади. Нафси комила мартабасида тўхтамай камолот сари юксалинади. Бу нафсга қулларни иршод ва камолга етказишлик буюрилган. Ўрни асмоъ ва сифати илоҳийанинг тажалли мақоми. Нафсларнинг энг гўзали бўлган бу нафс Аллоҳ (ж.ж.) билан қолади.

Аллоҳга (ж.ж.) кетади. Аллоҳдан (ж.ж.) бошқа суяналигани йўқ. Унинг гўзал илм ва маърифати Аллоҳдан (ж.ж.) келади. Қуръоний ҳақиқатлар билан безанади. Муҳаммадий (с.а.в.) нурлар билан нурланади, инсоний маъноларнинг камолотига қараб юксалади. Соҳиби ҳам шу боис инсони комил бўлади.

Эй иршод талабида бўлган биродарим, Аллоҳ (ж.ж.) барчамизни ҳақиқат ва тўғрилиқка етказсин. Омин! Билгинки, икки нарса ботиний нисбатнинг аломатларидандир. Бири – зикр, яъни Аллоҳни (ж.ж.) ҳар ерда ҳозиру нозир кўришнинг қалбда маҳкам ўрнашиши. Бундай малакага эришган кишида илоҳий ҳузур бўлади. У ҳам бу ҳузурни қўлга киритиш учун машаққат тортмайди. Иккинчиси нафснинг ибодат, муомала ва ахлоқ каби шаръий ҳукмларга, табиий завқ ва лаззатларга рағбат туйиши, одатдаги таъқиқлардан қандай қочса, шаръий таъқиқлардан ҳам шундай қочишлигидир.

Эй ҳақиқат йўлини истаган қардошим, ниҳоят тасаввуфнинг зоҳири ва ботини тамоман шаръий амалларга мослигини тўла англаб етдинг. Фарзлар ва вожиблар доирасида шариатнинг зоҳири ва ботинига ҳамда буларнинг ҳар иккисига керакли аҳамият беришга, буларни бирлаштиришга „Валояти омма“ дейиладики, бу даражани қўлга киритиш ҳар мўъминга гоят зарур. Иккинчи даражага келсак, зикрга кўп аҳамият бериш баробарида нофила ибодатларда ҳам сабот кўрсатмоқ, уларга бефарқ қарамаслик керак. Бутун ҳол ва ҳаракатларда бир он ҳам Аллоҳнинг (ж.ж.) зикри, муроқабаси ва ҳузур илоҳийасида турганликдан ғофил бўлмаслик лозим. Токи эҳсоннинг ҳақиқий кайфияти ибодатларда ва бошқа амалларда аниқ-таниқ кўринсин. Ҳар ишни Аллоҳнинг (ж.ж.) мушоҳадасида ва Уни кўриб турган каби қиладиган бўлайлик. Агар биз Уни кўрмаган бўлсак ҳам, Унинг бизни кўриб турганлигини билувчи бўлайлик. Бу даражага „Валояти хосса“ дейилади. Бу йўлда юрган солиқ ва мурид диннинг камолини истайди.

Сулукнинг ҳақиқати – бу икки даражанинг зоҳирий ва ботиний амалларида ғайрат кўрсатмоқ ва уларни ислоҳ қилиб, тақвия этмоқ (кучайтирмоқ). Ҳаким ва ҳозик бўлган муршид эса, фақат бу ислоҳ йўлини ишорат этиб кўрсатадиган ғоят ишончли йўл бошловчидир.

Тасаввуфнинг ҳақиқати зоҳир ва ботинни ислоҳ этишдан иборат. Зоҳирнинг ислоҳи сўз ва амалнинг шариати ғаррога уйғун тушиши бўлса, ботиннинг ислоҳи қалб ва руҳнинг фазилатлар билан тўлдирилиши, ифлослик ва разолатлардан тозаланишидир.

Ҳақиқий иршод талабида бўлган мурид амал ва ислохотни ўрнига келтирган муршидига сўз берган ва сўзига содиқ бўлолган кимсадир. Иршод этувчи шайх бўлса, муридини унинг тажрибаси, билими, басийратига кўра йўналтирувчи, уни илмли ва амалли ўлароқ иршод этишга, амалга оид зоҳирий ва ботиний хасталикларини аниқлаб, ўз ишининг устаси бўлган бир табиб каби даволашга сўз берган кишидир.

Булардан мақсад турли риёзатлар, сабаблар ва зарурий дорилар билан виждоннинг, имоннинг даражаларини қўлга олмақдир. Аллоҳга (ж.ж.) қайтишнинг, тавбанинг, сабр, шукр, хавф ва ражо оралиғида бўлишнинг, зуҳд, таваккул, ихлос, ростгўйлик, кечиримлилик, жўмардлик, ҳаё, иффат, бошқаларни ўзига эргаштириш, қаноаткорлик, ҳикмат, шижоат, сирни сақлай билмоқнинг бир қатор мартабаларига етишмоқликдир. Бошқача қилиб айтганда, инсоний маъноларнинг камолга эришиши учун ҳар хил риёзат, мужоҳада ва даволаниш йўллари воситасида шаҳват, ғазаб, кин, ҳасад, бахиллик, такаббурлик, ҳирс, кибр, риё, ғийбат, бўхтон, ёлғон, қўрқоқлик, беҳаёлик, танбаллик, гуноҳкорлик, омонатга хиёнат қилмоқ ва шу каби хилма-хил разолатлардан инсон руҳини халос этмоқдир. Аммо бу йўл жуда узун ва кўп машаққатли эканини унутма. Гарчи бу асрда химмат ва

гайратлар жуда ҳам камайган бўлса-да, аммо Аллоҳнинг (ж.ж.) фазли карами кесилган эмас.

Инчунун Жаноби Ҳақ Қуръони каримда:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾

«Бизнинг (йўлимиз)да жиҳод қилган, курашган зотларни, албатта ўз йўлларимизга ҳидоят қилурмиз. Аниқки, Аллоҳ чиройли амал қилгувчи зотлар билан биргадир» (Анкабут, 69), дейди.

Ғайрат қил, жаҳд эт, яширин маъноларни мушоҳада этасан. Мурид важд, жазба, истиғроқ, хаёлни бир нуқтага қаратмоқ, алам тортмоқ ва табиий ҳолга келган ишқ каби ўзида йўқ сифатлар учун қайғурмаслиги, ихтиёрида бўлган Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ахлоқи билан ахлоқланишга, суннати санийага эргашишда жиддий аҳамият бериши керак. Зеро, ғайрихтиёрий бўлган нарсаларни қўлга киритишга уриниши сулук йўлига хилофдир. Ҳатто баъзи вақтлар амал ва тоатдан узоқлаштиради, уни мақсадга етмаётгандек гумонсиратиб, машғул бўлишдан қайтаради. Баъзан эса: „Муршидим орзу ва мақсадимнинг важд ва истиғроқ эканлигини билмайди“, деган ёмон гумонга боради. Баъзан эса: „Бу қадар ғайратимга қарамай ҳеч нарсага муваффақ бўлолмаяпман, истиғроққа фарқ бўлолмаяпман – ўзимдан воз кечолмаяпман, дунёни унутолмаяпман.. Қаерда у:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾

«Бизнинг (йўлимиз)да жиҳод қилган, курашган зотларни, албатта Ўз йўлларимизга ҳидоят қилурмиз» (Анкабут, 69), ояти билан собит бўлган ваъдалар? Қайда у:

وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَىٰ بَشِيرٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا

„Менга бир қарич яқин келганга, мен бир аршин яқинлашаман“, ҳадиси қудсийдаги ахдлар?“ дея Аллоҳдан ўпқаланеди...

Узоқ вақт баъзи муридлар нафс тазкияси хусусида ҳеч нарсага эриша олмагани учун ҳоллари маҳзун ва паришон бўлади. Ҳолбуки, аҳвол гумон қилганларича эмас. Зеро, зикр ва суҳбатда давом қилган кишида, албатта, нисбат (боғлиқлик, қурбат) ҳосил бўлади, тадрижан ҳолдан ҳолга ўтади. Фақат, бу ўтиш секин-секин юз беради. Дейлик, хаттот ҳар кун болани тоқат ва эҳтиёжига яраша бир миқдор ёздириб, ўқитади. Бола ҳар куни хат санъатида озгина бўлса-да, нимадир ўрганади, лекин отаси ўзгаришнинг фарқига бормагани учун ўглининг ҳануз ҳеч нарса ўрганмаганлигини айтиб, хаттотга шикоят қилади. Хаттот эса сақлаб қўйилган барча ёзувларни отага кўрсатади.

Ота улардаги фарқни кўргач, мамнун бўлади, кўнгли ёришади. Албатта, солиқнинг аҳволи ҳам айнан шунга ўхшайди.

Бинобарин, инсонларнинг бало-мусибатга йўлиқишларига дунё ишлари учун керакли бутун ғайратларни ишга солганлари ҳолда, охират учун ҳеч бир тадорик кўрмасликлари сабаб бўлади. Диний эҳтиёжларини ҳиммат ва эҳтиёж даражасига бормаган амалсиз бир дуо билан қондиришни истайдилар. Ҳолбуки, охират ишларига алоқадор бир камчиликка истиғфор лозим. Истиқбол сари юриш ҳиммат ва ғайратни покизалаш билан бошланади. Тазарру, хушуъ ва ҳимматларни қўллағач, дуога ўтиш керак.

Шу тариқа тасаввуф асосининг икки жумлада жамулжам бўлиб ўртага чиққани кўринади. Кўпчилик ғайритабиий тарзда разил хислатлардан халос бўлишни хоҳлайдиларки, оқибат барча уринишлари зарарли бўлиб чиқади. Масалан, ёмонликка мойил кўнгиллари хоҳишларини риёзатлар билан йўқ қилмоқчи ва шу тариқа ёмон ахлоқдан тозаланмоқчи

бўладилар. Ҳолбуки, риёзатлар уларни йўқ қилмайди. Балки маънан безаб, зийнатлайди. Дейлик бир одам ғазабини сўндиришни истайди, риёзат у ғазабни даф қилмайди, балки шаклини ўзгартиради. Олдин яхшиларга захрини сочган бўлса, риёзат сўнгида ёмонларга ғазаб қилади. Бу йўл билан (қутиламадан деб) гумон қилинган ёмон ахлоқ банди учун Аллоҳдан узоқлик василаси экан, яқинлик василасига айланади. Ҳазрати Умар (р.а.) шундай дейди: „Ғазабим қатъиян тарзда мендан айрилгани йўқ, фақат олдинлари куфрнинг ҳимоясида эди, ҳозир эса Исломнинг ҳимоясида очиқликка чиқяпти“.

Бу ерда муҳим бир нарса бор. Айтилсаки, “Биз анча вақтдан бери солиҳ амал қиляёмиз. Фақат нима учун Аллоҳ (ж.ж.) севгиси қалбимизга ўрнашмади?”. Бунга жавоб шуки: ёлғиз бир шаклда амал қилиш кифоя қилмайди. Яхши билки, амал бир неча мураккаб парчалардан иборат. Кўзларимизнинг қувончи бўлган намозни фақат Аллоҳга (ж.ж.) муҳаббатимиз ортсин, деган ниятдагина эмас, балки бир муҳим вазифа – катта қарздорлик бўлгани учун ҳам ўқишимиз шарт. Сен Аллоҳнинг (ж.ж.) неъматларини, тасарруфотини ва азаматини тушунган ва қалбинг ҳам иштирок этган ҳолатда зикрда бўл. Сени ҳалокатга етаклайдиган барча гуноҳлардан сақлан, Аллоҳни (ж.ж.) севган инсонлар билан дўстлик, биродарлик ришталарини мустаҳкамла. У кишиларнинг суҳбатларини афзал бил. Ҳолбуки, инсонларнинг кўпчилиги бундай алоқалардан узоқлашяпти. Вақтларининг бир қисмини солиҳ ва муттақий бир зотнинг суҳбатида ўтказмаяпти. Ва яна таажжубки, бир нечта китоб ўқигандан сўнг ўзларини комил ва фозил киши деб ҳисоблайдилар.

Ҳайҳот, фақат кўп китоб ўқиш билан фазилатли кишилардан бўла олармиканмиз?

Чунончи, бизга Аллоҳ (ж.ж.) ва ҳабиби муҳаббатининг насиб бўлиши учун Унга дуо қилишимиз лозим.

Пайғамбаримиз Ҳазрати Муҳаммадга (с.а.в.),

аҳллари ва асҳобиға Аллоҳнинг (ж.ж.) саломи ва раҳмати бўлсин. Омин!

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Тўққиз нукта рисоласи

(Бу рисола устоз Бадиуззамоннинг талабаларидан бирига жавоб тарзида ёзилган мактуб муқаддимасидир.)

Меҳрибон ва раҳмли Аллоҳ таолоға ҳамду сано айтиб, сўзни Унинг исми ила бошлайман.

Сизға Аллоҳнинг (ж.ж.) саломи, сўнгсиз раҳмати ва баракоти бўлсин.

Исман ва расмангина муршид ҳисобланган бу ожиз фақир бутун мусулмонларнинг устози, ҳурматли увайсий муршидимиз Бадиуззамондан нақл қилганингиз: „Бу замон тариқат замони эмас, ҳақиқат замонидир“, сўзингизга жавоб бермоқ истаиди. Бу Сизнинг зарарингизга эмас, балки фойдангизга оид жавоб бўлади. Яъниким, у Сиз нақл қилган парчани бир бутун ҳолға келтиради. Мен фақир, муршид нисбати ила берадиган заиф ва тўлақонли бўлмаган жавобимнинг бу сўз учун бутун маъносини очиб берувчи бир шарҳ бўлишини Аллоҳ таолодан сўрайман.

Чунки оёқларни тойдирадиган, инсон ақлини шоштирадиган нуктада бўлган бу жумланинг нозик ва теран маъноси англамай қолиши, муридлар ва нурчилар орасида бир душманлик ва қарама-қарши бир адоват шубҳалари майдонға келиши мумкин. Шу тарзда бус-бутун, ишончли ва пухта ипларнинг узилишига катта сабаб бўлиши мумкин.

Албатта, бу имонли икки гуруҳ ўзларининг айри бўлганликларини гумон қилсалар-да, моҳият эътибори ила ундай эмас. Улар ўзларича ўрталарида

баланд тоғлар, чақиримлаб масофа, сўнгсиз дашт ва саҳролар борлигини гумон қилишади. Ҳолбуки, яхшиликларини ва турган ерларида ёлғизликларини сезаркан, бир-бирларини таниб, яқинлик ҳис қилдилар ва севинадилар. Чунончи, улар бир кўкракдан сут эмган икки биродарни эслатади. Шубҳасиз улар бир тан, бир рух ва ягона қалбдир. Уларни теварак-атрофидаги ботил ва шубҳали нарсалар безовта қила билмайди.

Мухолифат нақадар аччиқ, биродарлик эса нақадар тотли!

Мингликнинг асоси бир алифдан (яъни «1» рақамидан) иборат бўлган ҳолда ноллар кўшилса, ҳарф ва миқдор асл жиҳатдан ўзгаради. Агар сен бу минг (1000) рақамига яна бир ноль илова этсанг, ўн минг (10000) ҳосил бўлади. У шу тариқа ортиб бораверади. Субҳаналлоҳ, бу нақадар катта нарса!

Бинобарин, мақсадимизни бир неча нукта билан баён қилайлик.

Биринчи нукта.

Бир нарса текширилар экан, унинг моҳияти, фойдалари, ғояси, текширув жойи, манбаълари ва бу манбаъларнинг қувват даражасини яхши билиш лозим. Оқибатда ҳақиқат ўртага чиқсин, заиф бўлган нарса қувватлисидан ажралсин. Ишонч ва қаноат шу тариқа билиш асносида қувватланади.

Иккинчи нукта.

Кўп айтиладиган ушбу: Шариат, Тариқат, Маърифат ва Ҳикмат калималарининг маъносини яхши билмоқ керак.

Шариат – инсон қилишга мукаллаф бўлган илоҳий ҳукмларга берилган ном. Бу эса мутақаддиймига кўра зоҳирий ва ботиний амалларни ўз ичига олади. Бинобарин, Имом Абу Ҳанифа (раҳм. алайҳ.) фикҳга: „*Кишининг фойдаси ва зарарига бўлган нарсаларни билишидир*“, деб таъриф берганлар.

Кейинги давр олимларининг истилоҳларида эса Шариатнинг зоҳирий амалларга тегишли бўлимига фикҳ, ботиний амалларга тегишли бўлимига тасаввуф дейилди. Тасаввуфий амалларнинг йўллариغا Тарикат дейилди.

Ботиний амалларнинг уйғун бир шаклда бажарилишидан қалбда бир софлик ва порлоқлик юзага келадикки, бу билан коинотдаги борлиқлар ва васфларга оид баъзи ҳақиқатлар очилади. Шу тариқа яхши ва ёмон амаллар, Аллоҳнинг (ж.ж.) зоти ва сифати ила алоқадор ҳақиқатлар ҳамда Холиқ билан махлуқоти орасидаги муомалалар кашф қилинади. Бундай кашфларга Ҳақиқат, бу кашфларнинг очилишига эса Маърифат дейилади. Кашф соҳиби бўлган кимса Муҳаққиқ ва Ориф саналади.

Шариат ҳаммасининг асл манбаи – танаси, бўйибаста, модда ва руҳидир. Ундан турли қисм ва тармоқлар пайдо бўлади. Шариат булар учун кўз гавҳари, тиниқ бир ойнадир. Худди руҳ ва тан бирлашиб, бири-бирига қаттиқ боғлангандай шу нуқтада ҳаммаси ёнма-ён, чамбарчас ва ўзаро боғланади. Чунки ўзак тана бир. Ҳар қанча бўлақларга бўлинсалар ҳам, ягона ойнага боқиб турибдилар. Албатта, шариати ғарро марказдир. Барча буйруқлар у ердан олинади.

Учинчи нукта.

Масалан, Сен бир қиш мавсуми Осиё қитъасида туриб: „Бутун дунёда қиш“, десанг бу сўздан ер юзининг ҳамма ерида қиш фасли эканлиги тушунилмайди. Чунки баъзи қитъаларнинг халқи қиш мавсумини асло кўрмайди. Демак, бу тўғри сўзни зарур бир шаклда, турган еримиздаги макон ва замон билан боғлашимиз керак. У ҳолда қасамки, устоз Бадиуззамон турган ер, яшаган давр тарикат одобини татбиқ этиб бўлмайдиган замон эди. Ундай вақтларда ёлғиз мужаррад имон билан қаноатланиш етарлидир.

Тўртинчи нукта.

Бир киши сафарга кетмоқчи. Манзилига элтувчи йўл йиртқич ҳайвонлар, илон, чаён ва қовоқарилар билан тўла ва фақат мажбуран шу йўлдан кетишга тўғри келаяпти деб тасаввур қилайлик. Хўш, йўловчи кўзлаган манзилига соғ-саломат етиб олиши учун қандай ҳозирлик кўриши керак?

Албатта, у арслон, қоплон, бўри, илон ва ариларга қарши ўзини ҳимоя қила оладиган қурол-яроққа эга бўлиши лозим. Йиртқич ҳайвонларга қарши ишлатилади, аммо илон, чаён, ари ва пашшалардан — улар кичик ва кучсиз бўлсалар ҳамки, эҳтиёт бўлиш керак, милтиқ билан булардан ҳимоялана олмайди. Илон ва чаён учун таёқ керак бўлади. Ари ва пашшалардан асраниш учун эса юз ва танани беркитадиган нарсалар зарур. Демак йўл узайиб, таҳлика ортгани сайин яхшироқ ҳозирланиш ва манзилга боргунча йўлдаги ҳолатга яраша тайёргарлик кўриш шарт.

Бу йўл бизнинг ҳаётимиз ва замонамиздир, сафарга чиққан одам эса инсон. Дунё — сафарга йўл олинган макон, кўзланган асосий мақсад охиратдир. Таҳликаларимиз эса нафасларимиз қадар (кўп). Бизни ғоямизга етказувчи воситалар ҳам шу қадар кўп. Шундай экан ҳар таҳликанинг катта-кичиклигига қараб унга қарши бир қурол қўллаш керак. Баъзи ўлкаларда фақат имон талқини билан кифояланилади. Баъзи ҳудудларда бунга илова қўшилади. Баъзи ерларда эса тариқат аслаҳаси билан қуролланилади. Қуролларни танкларга қиёслаш маънисизликдир. Чунки ҳар қанча қувватли бўлса-да, улар билан пашшаларга қарши курашиб бўлмайди. Пашшага қарши танкларни қўллаш эсипастликдан бошқа нарса эмас.

Шундай одамлар борки, уларга маърифат ва ҳақиқатни тўғридан-тўғри тушунтириш қийин. Уларга тил билан сўзланадиган зикрлар ва зоҳирий одобларни талқин этиш керак. Яна шундайлар борки, зийрак, ақлли ва файласуф. Улар маърифат ва

ҳақиқатларнинг аниқ далиллар билан тушунтирилишини истайдилар. Ҳар бирига табиатига кўра муомала қилинади. Бир ерда ишлатилмаган муҳим нарса бошқа ўринда қўлланилади. Биноаналайх, Устознинг замони тариқат замони, макони ҳам тариқат макони эмас эди. Унинг мухотаблари ҳам шундай эдилар.

Бешинчи нукта.

Биз бир-биримизга: „Мен шариат аҳлиман, сен ҳақиқат ва ё тариқат аҳлисан“ дейишимиз тўғри эмас. Чунки буларнинг ҳаммаси бир нарса. Дейлик бир одамга: „Сен Константиныййаликсан“, бошқа бирига эса: „Сен Исломбулликсан, мен эса Истанбулликман“, дейилса, шунақа ажрим қилишга ҳақлимизми? Бу номларнинг ҳар учаласи ҳам ягона шаҳарнинг айни маънодаги номлари. Ҳар бири ўз ўрнида талаб эҳтиёжига мувофиқ қўлланилади.

Олтинчи нукта.

Тариқат тўрт нарсага боғлиқ:

- а) Муршиднинг қобилияти;
- б) Ҳақ йўл истовчининг таслимияти;
- с) Суннати саниййа доирасида ҳаракат этмоқ (салот ва саломнинг афзали у суннатнинг соҳибига бўлсин);
- д) Бу ҳаракатларда ихлосли бўлмоқ.

Тариқат мана шу. У нафснинг хом-хаёли, ғурури эмас. Тариқатнинг энг катта ва энг кучли қуроли эса зикр ва тафаккурдир. Буларнинг далил ва манбаълари эса Китоб ва Суннатда ниҳоятда кўп.

Еттинчи нукта.

Яна шуни ҳам билгинки, шариат, тариқат, ҳақиқат ва бошқа бунга ўхшашларнинг ҳаммасидан мақсад – ёлғиз Аллоҳгагина (ж.ж.) бандалиқ қилмоқ, итоат ва ибодат этмоқдир. Бинобарин, ҳукм ва ҳикмат эгаси – Раббисининг розилигини, ўз нафси хуш кўрадиган нарсалардан устун ва афзал билиши керак. Зеро шоир айтганидек: „Сенинг азобинг

лаззат, оғриқларинг тотли. Менинг рухим, қалбимни инжитган севгилимга фидо бўлсин“. Биз ҳам Расулulloҳнинг (с.а.в.) асҳоби бўянган мана шундай гўзал бир ишққа бўянамиз. Чунки бу унвон ва истилоҳларнинг юксак нуқтаси (Тасаввуфнинг иршод саҳифаларини ҳам бу мавзу билан бошлаганимиз каби) банда билан Раббиси орасидаги таслимият ва фано сабаби билан юзага келган ушбу қудсий алоқани баён қилмоқдир.

„Сен Аллоҳни (ж.ж.) кўрмайсан, лекин У сени кўряпти“, ҳадиси шариф муждасига кўра Аллоҳнинг (ж.ж.) сифатларини, бизни доимо ўраб олишини, биз билан баробар бўлганлигини билиб, худди бир қулнинг ўз хўжайини буйруқларига доим итоатда ҳозир туриши ва унга бўйин эгиши каби эҳсон фазилати ила сифатлана олишимиздир.

Мажнуннинг жавобидаги самимиятга қаранг: Унга Сенга марҳамат этиши ва Лайлининг ишқидан қутқазishi учун Аллоҳга (ж.ж.) дуо қил“, деганларида, у Лайлига бўлган севгисининг ортиши учун дуо этди. Шу тариқа бу икки биродар иттифок бўлдилар. Жинс ва тур юзасидан бирлашилар экан, яккаликларнинг кўпчилиги ва баъзи кичик жиҳатлардаги фарқлар зарар бермайди. Қулларнинг бирлиги хўжайиннинг бирлигига, амал ва талабнинг бирлиги Матлубнинг бирлигига далолат этади.

Саккизинчи нуқта.

Бир шахс тасаввуф ва тариқат Пайғамбардан (с.а.в.) сўнг юзага чиққан нарса деса, унга айтамикки, тўғри, “тариқат” атамасининг Пайғамбардан (с.а.в.) кейин юзага чиққанлигини қабул қиламиз. Яъни, у зотнинг замонида тариқат ҳарфлари тариқатга оид усул, одоб ва истилоҳлар учун қўлланилмас эди. Дарвоқе, Набий (с.а.в.) замонида риёдан қайтариб, ихлосга чақириш, ҳасадни қоралаб ризога буюриш, тамаъни манъ қилиб қаноатга чорлаш, ғафлатдан огоҳ қилиб зикр ва фикрга ундаш, ушбу ва кибрдан қайтариб, тавозеъга ўргатиш йўқ эдими?

Тан оламизки, истилоҳлар Пайғамбардан (с.а.в.) сўнг пайдо бўлди. Фақат бу номни олган нарсалар шахсан У мухтарам зотнинг замонида китобий ва илмий тарзда эмас, амалнинг татбиқи ва ҳол ўлароқ мавжуд эди.

Бошқа диний илмларнинг истилоҳлари, фикҳ ва усули, ҳадис ва усули, тафсир ва тажвид усуллари ҳам шундай. Масалан, Қуръон ҳозирги китобларда зикр қилинган қоидаларга кўра тартиб билан амалий тарзда ўқитилар эди. Фақат бу қоидалар махсус китобларда ёзилган эмас эди. Диний илмлар ва ҳукмлар Қуръон ва ҳадис калималарининг ичида жамланган эди. Фарз ва мустаҳаб бўлган бутун илмлар ҳақида хусусий ва умумий ўлароқ буюрилган оят ва ҳадислар бордир. Ва буни ақл эгалари яхши биладилар. Илму аҳком бир-бирига қоришиқ денгиз каби эди. Сўнг мутааххирун олимлар бу улкан денгиздан дарёлар, ирмоқлар, ариқлар очдилар. Бу илмий мажбуриятдир. Шундай қилинса, Исломни янги қабул этган кимсалар ўзлари масъул бўлган амалларни тўғри, шижоатли ва илмий бир режа билан ўрганишлари яна ҳам қулай бўлар эди.

Албатта, дарё ўз ўзанидан айрилмайди. Юқорида зикр қилинган санъатларнинг таъбир, истилоҳ ва лафзларининг кўпчилиги билан тасаввуф илми ҳам шундай гўзал бир ижтиҳодий режа, иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, миллий, илмий ва амалий сабаблар билан ўртага чиққан. Мусулмонларнинг сони ортгани сайин исломий илмлар ҳам ортиб борди. Шу тариқа бу илмларнинг истилоҳ ва таъбирлари ҳам қулай англансин ва ёдлансин учун кенгайтирилди. Бу илмларнинг далолат этган нарсалари ва маънолари эса Расулulloҳ (с.а.в.) замонларида мавжуддир. Исмлар, калималар, истилоҳлар усул ва қоидалар билан тафарруот, кейин вазиятга кўра кенгайтирилган.

Тўққизинчи нукта.

Инсонлар орасида шундай кишилар борки, фалончи тариқатчи, фалончи мурид, фалон шайх шариат манъ қилувчи нарсаларни ўргатади, шунинг учун мен тариқатни севмайман, дейди.

Аввало шуни айтайликки, бундай дейиш оқил, хурфикр кишилар шаънига ярашмайди. Чунки даъво инсонлар билан билинмас, аксинча инсонлар даъво билан таниладилар.

Шунингдек, бу даъват гўзал, чунки фалон одамнинг даъватидир, бу даъват эса хунук, чунки фалончи ёмон одамнинг даъватидир, дейилмайди. Балки бу одам яхши, чунки яхшиликка чақираяпти, бу одам эса ёмон чунки ёмонликка чақираяпти, дейилади. Зотан, Исломий даъватда ва бошқа мавжуд бутун даъват турларида ўз даъволари билан тўғри ва самимий бўлмаган ва бу йўлда ғайрат кўрсатмаган инсонлар бўлиши мумкин.

Ислом бир бутундир: тариқат эса бу бутуннинг муҳим парчаси. Бадандан кесилган ҳар бир аъзо ўлик саналади ва албатта, ўлади.

Тасаввуф дейдики, тариқатим шариатим, шариатим эса тариқатимдир. Яъни, тарозу, ўлчов – меъёр, мезоним ва тарбиячим – Қуръон ва Ҳадисдир.

Сизга Аллоҳнинг (ж.ж.) саломи, раҳмати ва баракотини тилаб биродарингиз Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал-Жазарий.

Муаллиф ҳақида

Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал-Жазарий буюк аллома, нодир ва ўткир зако соҳиби, нақшбандия тариқати устозларидандир.

Ҳижрати набавийанинг 1368 йили, сафар ойида ҳозирги Мардиннинг Жизра (Туркия) қасабасида дунёга келган. 34 ёшида, машина ҳалокати сабаб бўлиб вафот этган.

„Вақт қиличдир, сен уни кесмасанг, у сени кесади“, сўзига амал қилиб, қисқа, бироқ ўта мазмунли умрини илм-маърифат, иршод ва риёзатда ўтказди. Дуо ва зикрлар ҳақидаги «Ҳизбул ҳақойиқил иршодия», ақоид илмига доир «Ас-саиҳул мутафаккир», «Ал ақоид», тафсир, ҳадис ва фикҳ усулига бағишланган «Жомиъул жавомиъ», адабиётга оид «Хуласатут талхис», шунингдек «Ал бароҳин ала ҳашрил инсан ва вужуди олабийн ахор», «Ад-далоилул қатиъа ала рисалати саййидина Муҳаммад (с.а.в.) ва ижазиъи Куръан», «Саҳифатул маърифат», «Бузур ва ҳақойиқ», «Табиат садоси» каби асарлар ёзиб қолдирди.

«Тасаввуф сирлари» инсон нафсига қарши кураш йўллари, қалб тарбияси ҳақидаги асардир. Бу манбадан кибр, худбинлик, риё, ҳасад каби маънавий хасталикларни даволовчи чора-тадбирларни топасиз.

„Қадрини билиб ҳаддидан ошмаганга Аллоҳ марҳамат этсин“ дейилади ҳадиси шарифда. Асарнинг тасаввуф илми ҳақидаги янглиш тушунчалар, кўр-кўрона инкор ва ноўрин, ножоиз эътирозларга муносиб жавоб бериши, ойдинлик киритишига умид қиламиз.

Пайғамбаримиз (с.а.в.), саҳобаи киромлар ва уларнинг муборақ, нурли йўлларида самимият, ихлос билан бораётганларга Аллоҳнинг (ж.ж.) салот ва саломи бўлсин.

Таржимонлар

МУНДАРИЖА

Покланиш илми	3
Тасаввуф нима?	4
Билимлар қачон китоб ҳолига келтирилди?	13
Тасаввуф ҳақиқати	14
Байъатнинг зарурияти ва фойдаси	15
Эргашишга лойиқ муршиднинг аломатлари	18
Содиқ мустаршиднинг аломатлари	28
Содиқ мустаршиднинг муомаласидаги шартлар	30
Мустаршиднинг нафсига оид вазифалари	34
Нафс тарбияси	46
Тўғри йўлни топмоқчи бўлаётганларнинг ҳаётида тавбанинг аҳамияти ва ҳақиқати	49
Тавбанинг шартлари	51
Зухд нима?	52
Тақвонинг моҳияти	54
Зикрнинг ҳақиқати	56
Зикрга қандай эришилади?	56
Аллоҳни (ж.ж.) зикр қилишнинг инсон нафсидаги таъсирлари	58
Аллоҳга (субҳанаҳу таоло) восил бўлмоқ амалсиз бўлмайди	63
Бандаликнинг ҳақиқати ва мақсади	64
Етуклик учун керакли бўлган уч хусусият	70
Руҳий хасталиқдан шикоят	73
Нафсни тарбиялаш, поклаш — энг муҳим заруриятдир	75
Шариат — тариқат — ҳақиқат — маърифат	78
Шариатнинг уч бўлими	80
Истиқомат — гўзал каромат	82
Тўққиз нукта рисоласи	91
Муаллиф ҳақида	99